

UUTISEN KAHDET KASVOT
UUTISOTSIKKO PAINETTUNA JA VERKOSSA

Anna-Maria Wasenius
Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Huhtikuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli			
Tekijä – Författare – Author Anna-Maria Wasenius 011853026			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Uutisen kahdet kasvot. Uutisotsikko painettuna ja verkossa.			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Huhtikuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 73 s. + liite (7 s.)	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielma tarkastelee vakavan ja valtavirtaisen uutismedian ääntä verkkoympäristössä. Se analysoi kielen kautta maailmankuvaa ja vuorovaikutusta, jota uutisotsikot verkossa rakentavat ja valottaa näin verkkoa julkaisu-ympäristönä. Tutkielma myös peilaa tätä näkymää uutistoiminnan perinteisiin tehtäviin ja median asemaan nyky-yhteiskunnassa. Työn tavoitteena on nostaa esiin valtamedian arkinen, vaikeammin kuultava ääni ja sen kautta tarjota näkökulmia verkkokulttuuria koskevaan keskusteluun sekä lisätä verkkokäyttäjän ja lukijan tulkinnallista resurssia.</p> <p>Tutkielma on laadullinen, kielellinen analyysi, jossa tarkastellaan Helsingin Sanomien painettuja uutisotsikoita ja verkkouutisten otsikoita. Teoreettisena viitekehyksenä on kielitieteeseen vakiintunut funktionaalinen kielikäsitelmä, jonka mukaan kieli rakentaa maailmaa ja maailma puolestaan kieltä. Menetelmänä on M. A. K. Hallidayn systeemis-funktionaalisen kieliteorian metafunktionaalinen analyysi, jonka kautta kielenkäyttöä eli uutisotsikoita tarkastellaan kielen kaikilla tasoilla, tekstuaalisesti, interpersoonaisesti ja ideationaalisesti.</p> <p>Tutkielman aineistona on yhteensä 84 Helsingin Sanomissa julkaistua painettua uutisotsikkoa ja verkkouutisten otsikkoa. Otsikot muodostavat 42 paria, sillä jokaisesta uutisesta on aineistoon määrättyin ehdoin kerätty painettu otsikko ja verkko-otsikko. Otsikkoparin otsikoiden takana on yhdenmukainen leipäteksti. Tutkielmassa 42 uutisen otsikot asetetaan rinnan ja tarkastelua ohjaa otsikoiden välinen eroavaisuus. Metafunktionaalisen hengessä otsikkopareja tarkastellaan tekstuaalisena pintana, sosiaalisena toimintana ja maailmankuvan rakentajana.</p> <p>Analyysi osoittaa, että painetun uutisotsikon ja verkkouutisen otsikon välillä on merkittäviä eroja. Lyhyt ja tiivis painettu uutisotsikko sisältää täsmällisesti olennaisen ja painottaa yhteiskunnallista näkökulmaa, mutta on autoritäärisempi ja etäisempi kuin verkko-otsikko. Verkkouutisen otsikko on pitkä, mutta runsaassa ilmaisussaan painettua otsikkoa aukkoisempi. Verkkouutisen otsikon näkökulma on yksityinen, affektinen ja painettua lehteä tasavertaisempi. Verkon huomiotalouden arvot, kuten negatiivisuus ja tunnepitoisuus, näyttäytyvät verkkouutisten otsikoissa. Verkkouutisen otsikkoon piiryy draaman kaari, jonka komplikaationa esiintyy vastakkainasettelu – kontrastointi, joka toisinaan kätkeytyy ajatusviivaan.</p> <p>Painettujen uutisotsikoiden ja verkkouutisten otsikoiden väliset erot heijastavat julkaisu-ympäristöjen välistä eroa. Erot eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä, vaan niihin liittyy liikkumavaraa. Tutkielma herättää pohtimaan julkaisu-ympäristöjen tarjoamia mahdollisuuksia ja vakavan valtamedian kielellisiä valintoja näissä puitteissa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords uutinen, otsikko, genre, systeemis-funktionaalinen kieliteoria, SF-teoria, metafunktionaalinen analyysi, metafunktionaalinen, interpersoonainen, ideationaalinen, media, journalismi, digitaalinen, julkaisukanava, julkaisu-ympäristö, verkko, internet, painettu lehti, sanomalehti			
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	3
2.1 KIELI JA KONTEKSTI.....	3
2.2 REKISTERI, TEKSTITYYPPI JA GENRE	7
2.3 UUTINEN	9
2.4 OTSIKKO	13
3 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄ	15
3.1 AINEISTON KUVAUS	15
3.2 AINEISTON RAJAUS JA KÄSITTELYTAPA	18
3.3 SF-TEORIA JA METAFUNKTIOANALYYSI.....	19
3.3.1 <i>Tekstuaalinen metafunktio</i>	21
3.3.2 <i>Interpersoonainen metafunktio</i>	21
3.3.3 <i>Ideationaalinen metafunktio</i>	22
4 ANALYYSI	23
4.1 TEKSTUAALINEN NÄKÖKULMA UUTISOTSIKUIHIN.....	23
4.1.1 <i>Mitta</i>	23
4.1.2 <i>Tiedon tiheys</i>	26
4.2 INTERPERSOONAINEN NÄKÖKULMA UUTISOTSIKUIHIN	30
4.2.1 <i>Persoonavalinnat</i>	30
4.2.2 <i>Suhtautuminen</i>	35
4.2.3 <i>Osallistujaroolit ja lausetyypit</i>	42
4.3 IDEATIONAALINEN NÄKÖKULMA	45
4.3.1 <i>Leksikaaliset valinnat</i>	45
4.3.2 <i>Prosessit</i>	47
4.3.3 <i>Lausekompleksit</i>	51
4.3.4 <i>Kytännät</i>	54
5 PAINETUN UUTISEN JA VERKKOUUTISEN OTSIKON EROT	58
5.1 OTSIKOT TEKSTUAALISENA PINTANA.....	58
5.2 OTSIKOT SOSIAALISENA TOIMINTANA.....	59
5.3 OTSIKOT MAAILMANKUVAN RAKENTAJINA	61
5.4 PÄÄTELMÄT	63
6 LOPUKSI	66
6.1 POHDINTA	66
6.2 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA JA JATKOTUTKIMUSAIHEITA	67
LÄHTEET	70
LIITE 1: AINEISTOLUETTELO	74

1 JOHDANTO

”Tätä on yksinäisyys Suomessa: Hannamari Viitanen jäi ”sinkkutyhjiöön” ja joutuu nyt etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä” (HS 28.11.2018)

Verkkokulttuuri on 2020-luvun alkaessa edelleen muotoutumassa. Verkkoympäristöön viitataan vuoroin edistyksellisen demokratian alustana ja yhteiskunnallisen taantumuksen kotina. Verkon ääri-ilmiöistä käydään keskustelua ja toisinaan jopa oikeutta. Internetin vaikutus nähdään kaksijakoisena. Se tasa-arvoistaa ja toisaalta polarisoi.

Haluan ohittaa edellä kuvatut ääripäät. Tutkielmani lähtökohtana on tarkastella verkon valtavirtaista, arkista ääntä. Tavanomaisuus on tyypillisesti huomaamatonta, mutta juuri sellaisena se kantaa runsaasti informaatiota. Siksi tarkastelen tutkielmassani vakavan uutismedian ääntä – ääntä, jota tavallisuutensa vuoksi on vaikeampi kuulla. Tutkin keskeisen yhteiskunnallisen toimijan puhetapaa verkossa: läsnäolon kielellistä pintaa, vuorovaikutuksen käytäntöjä ja maailmankuvaa, joka kielenkäytössä heijastuu.

Tarkastelen tutkielmassani Helsingin Sanomien painetun lehden uutisten ja verkkouutisten otsikoiden välistä eroa. Kielenkäyttö rakentuu valinnoista. Kielisysteemi on merkityksen muodostamisen resurssi ja merkitykset asuvat kielenkäyttäjän paradigmaattisissa valinnoissa (Halliday & Matthiessen 2014: 22–23). Ero painetun lehden uutisen ja verkkouutisen otsikossa ei siis ole sattumanvarainen tai yhdentekevä. Kiinnostukseni kohteena on erityisesti verkkouutisen otsikko, sillä se on otsikoista vähemmän tutkittu ja tunnettu. Analyysin tavoitteena on tehdä näkyväksi verkkouutisen otsikon piirteitä ja piirteiden kautta valottaa verkkoa julkaisu ympäristönä.

Aineiston suoma asetelma kiinnittää analyysini konventionaaliseen maaperään, painetun uutisen otsikkoon. Aineistoni otsikoilla on paljon yhteistä: niihin liittyy sama leipäteksti ja lähes sama ingressi. Ne kirjoitetaan samassa yhteiskunnallis-kulttuurisessa kontekstissa kohtuullisen yhtäläiselle yleisölle. Kirjoittajan tai kirjoittajien käytössä on varsin sama kielellinen merkityspotentiaali. Otsikoilla on uutisen tekstilajille tyypillisenä funktionaalisena jaksana samankaltainen kommunikatiivinen tehtävä. Otsikoiden rinnastaminen tekee siten näkyväksi painetun uutisen ja verkkouutisen otsikon välisen muutoksen, tuon muutoksen suunnan ja sen tehtävän.

Olen päätenyt tutkimusongelmaani ja aineistooni oman elämäni sattumuksen kautta. Luin Helsingin Sanomien painetusta lehdestä päivän uutisen, josta kiinnostuin siinä määrin, että

halusin näyttää sen toiselle henkilölle. Painettu lehti ei enää ollut saatavillani, joten etsin uutista verkosta. En löytänyt sitä. Etsin uutista kauan, sillä sen otsikko verkossa oli siinä määrin erilainen, että en tunnistanut juttua. Muutoin juttu osoittautui samaksi. Sama institutionaalinen äänenkäyttäjä, Helsingin Sanomat, oli siis konstruoanut samalle uutiselle kaksi merkittävästi toisistaan poikkeavaa otsikkoa. Asennonmuutos, joka rekonstruoituun otsikkoon liittyi, herätti kysymyksiä erityisesti sen vuoksi, että kyse on uutisen tekstilajista, jolla on informatiivinen kommunikatiivinen päämäärä ja johon suuntautuu eräänlainen neutraaliuden odotus.

On selvää, että edellä kuvatun ilmiön taustalla vaikuttavat monet voimat. Otsikko on elementti, joka suhteutuu paitsi itsensä alaiseen sisältöön, myös itseään ympäröivään sisältöön ajassa ja paikassa. Julkaisualustat ja sisällön järjestymisen logiikat asettavat otsikolle vaatimuksia. Verkkosisällön kuluttamisessa orientaation ajatellaan poikkeavan printin kuluttamisesta: kun lukija asettuu printin ääreen kahvikupin kera tietoisena siitä, mitä aikoo lukea ja minkä vuoksi, saattaa hän selata verkkosisältöjä bussipysäkillä tai odotushuoneessa vailla päämäärää. Verkossa sisällön tulva edellyttää erottuvaa otsikkoa, jotta juttu tulisi luetuksi. Niinpä myös uutisen on otettava paikkansa tuossa ympäristössä.

Otsikko ei kuitenkaan ole vain otsikko. Kalliokosken (1992: 5) mukaan otsikko luo kokonaisen diskurssimaailman, jonka kautta koko teksti luetaan ja tulkitaan. Se, mistä ja miten otsikossa puhutaan, luo lukijalle välittömästi näkökulmaa siihen, miten juttu tulisi lukea ja miten sen tapahtumiin pitäisi asennoitua. Verkossa otsikon rooli korostuu entisestään. Se on keskeinen yksikkö kanavassa, jonka näkymät rakentuvat otsikoista.

Useat tuoreet lingvistiset uutisotsikoita koskevat tutkimukset ovat keskittyneet sensationalismiin tai klikkiotsikointiin, joka tekstilajia rikkovana ilmiönä havahduttaa kielenkäyttäjän. Katarzyna Molek-Kozakowska (2013) on tutkinut sensationalismia uutisotsikoissa aineistonaan brittiläisen Daily Mail -sanomalehden luetuimpien juttujen otsikot. Ilari Sairanen (2012) on tarkastellut iltapäivälehtien verkkojuttujen otsikoiden ja uutistekstien välistä suhdetta. Sini Leppänen (2016) on tutkinut Facebookin Klikinsäästäjä-sivun poimimien otsikoiden kielellisiä piirteitä ja Anni Nousiainen (2017) puolestaan somekohujen anatomiaa. Kielitieteellisissä väitöstutkimuksissa Ralf Vahtera (2009) on tarkastellut suomen- ja ruotsinkielisen sanomalehtiotsikoiden syntaktis-semanttisia eroja. Tässäkin työssä lähteenä käytetty Valtonen (2012) on väitöstyössään paneutunut uutisen tuottamiseen äidinkielen tekstitaidon kokeessa tekstilajin näkökulmasta. Auli Kulkki-Nieminen (2010) puolestaan on väitellyt aiheenaan selkoistettu uutinen. Historiallisesta perspektiivistä uutisia on tarkastellut Tuula Nurminen (1994) pro gradu -tutkielmassaan, jossa hän analysoi Helsingin Sanomien ja

Päivälehdien pääuutissivujen otsikkokieltä sadan vuoden ajalta. Viestinnän oppiaineessa tuoreita mediaa ja journalismia koskevia pro gradu -tutkielmia ovat tehneet muun muassa Essi Martevo (2019) aiheenaan toimittajien näkemykset faktantarkistuksesta sekä Henna Kokko (2019), joka on tarkastellut digitalisoituvien aikakausmediabrändien lukijasuhdetta. Mariia Päivikki Kukkakorpi (2018) puolestaan on käsitellyt immersiiivistä journalismia, jossa lukija pyritään tuomaan (virtuaali)teknologian avulla osaksi uutisen tapahtumia.

Edellisistä poiketen mielenkiintoni kohdistuu uutisoinnin valtavirtaan ja arkiseen ääneen. Tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa mediaa ja verkkoympäristöä koskevaan keskusteluun sekä tehdä verkkoympäristöä tutummaksi kielenkäyttäjälle. Uskon, että valtavirtaisen uutiskielen tarkastelu voi osaltaan rakentaa tietoutta, josta kielenkäyttäjän kompetenssi nousee. Tämä taas on askel kohti vakiintuneempaa verkkokulttuuria ja kielenkäyttäjän tasapainoista osallisuutta.

Tutkielmani on laadullinen analyysi, jonka menetelmänä on M. A. K. Hallidayn (1978) kehittämän systeemis-funktionaalisen kieliteorian metafunktioanalyysi, joka nojautuu systeemis-funktionaalisen teorian kolmitasoiseen jaotteluun kielen metafunktioista. Lisäksi hyödynnän tutkielmassani genrejä, uutisen tekstilajia, otsikoita ja journalismia käsittelevää teoriaa. Tutkimuskysymykseni kuuluvat: 1) Miten Helsingin Sanomien painettujen uutisten otsikot ja verkkouutisten otsikot eroavat kielellisesti ja tehtäviltään? 2) Mitä erot kertovat painetusta lehdestä ja verkosta julkaisu ympäristönä?

Luvussa kaksi esittelen teoriaa, johon tutkielmani lähtökohdiltaan nojaa ja jota tarvitsen analyysissäni ja sen tulkinnessa. Määrittelen kielen systeemis-funktionaalisen kieliteorian näkökulmasta ja etenen uutisen ja journalismin kautta kohti otsikon teoriaa. Luvussa kolme kuvaan otsikoista koostuvaa aineistoani, sen keräämistä, rajauksia ja tapaa, jolla työssäni käsitelen otsikoita sekä menetelmääni eli systeemis-funktionaalisen kieliteorian metafunktioanalyysin periaatteita ja käytäntöjä. Luku neljä on omistettu kielelliselle analyysille, joka jäsentyy metafunktioiden näkökulmasta. Luvussa viisi kokoan yhteen analyysini tulokset eli painettujen uutisten otsikoiden ja verkkouutisten otsikoiden välillä esiintyvät erot. Luvussa kuusi palaan tutkielmani tuottaman tiedon valossa johdantoon ja siihen todelliseen maailmaan, josta tutkimusongelmani kumpusi sekä arvioin omaa työtäni.

Olen taustaltani toimitustyön ja viestinnän ammattilainen. Olen työskennellyt 20 vuotta monipuolisesti erilaisissa media-alan tehtävissä toimittajana, tiedottajana, editorina, päällikkönä ja strategina sekä yrittäjänä niin journalistisessa kuin kaupallisessa ympäristössä. Työhistoriassani korostuvat aikakaus- ja erikoislehdet – kokemukseni puhtaasta uutistyöstä on vaatimatonta. Olen seurannut median murrosta läheltä toistakymmentä vuotta ja kuten moni

muukin, pohtinut yhteiskuntaan, digitalisaatioon ja globalisaatioon liittyviä kysymyksiä. Siten tämä tutkielma motivoituu paitsi opintojen loppuunsaattamisesta, myös henkilökohtaisesta kiinnostuksesta ja halusta kehittyä ammatillisesti.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkielmani kielifilosofisena lähtökohtana on *sosiaalinen konstruktivismi*. Tässä teoreettisessa viitekehyksessä *todellisuuden* ja *merkityksen* katsotaan rakentuvan sosiaalisesti vuorovaikutuksessa, jossa kielellä ja muilla semioottisilla merkkijärjestelmillä on keskeinen rooli (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 12–14). Sosiaalinen konstruktivismi kytkeytyy *kielelliseksi käänneeksi* kutsutun suuntauksen vahvistumiseen 1900-luvun jälkipuoliskolla ja taustoittaa laajasti nykyajan humanistista ja yhteiskunnallista tutkimusta sekä kvalitatiivista tutkimusotetta (mp.). Kielellisen käänteen ytimessä olivat ja ovat kielen yhteiskunnallistuminen ja yhteiskunnan kielellistyminen. Kieli on tutkimuksen keskeinen kohde, sillä se hallitsee, ylläpitää ja luo todellisuutta ja sen kautta tai avulla tavoitamme myös yhteiskunnan rakenteet ja prosessit (Kuortti ym. 2008: 25–26). Tämän käsityksen ääri-ilmentymänä voidaan pitää Jacques Derridan (1976: 158) ajatusta siitä, että ”kielen ulkopuolella ei ole mitään” (Kuortti ym. 2008: 26; Mumby 2013: 23). Konstruktivistisen käsityksen mukaan kieli ei siis ole viestinnän puhdas väline tai läpinäkyvä ikkuna maailmaan, vaan käyttäjästään riippuvainen, tilannesidonnainen, seurauksia tuottava ja olennainen osa kielenkäyttäjän sosiaalista elämää (Kuortti ym. 2008: 27). Kielitieteen kehityskaaressa kielellinen käänne paikantuu jatkumolle, jossa kielen mikrotason tutkimus kytkeytyy yhteiskunnalliseen makrotasoon.

2.1 Kieli ja konteksti

Nykytutkimus lähestyy kieltä *funktionaalisenä* systeeminä. Kieli ei ole staattinen järjestelmä, jonka avulla siitä riippumatonta maailmaa kuvataan, vaan kieli rakentaa tuota maailmaa ja muuttuu maailman mukana sitä rakentaessaan. Syvällisesti määriteltynä kieli on inhimillisen olemassaolon jäsentämistä. Tässä viitekehyksessä kieli on systeeminen tie ihmisen, yhteiskunnan ja maailman ymmärtämiseen. Vastaavasti *toteuma* eli teksti on ikkuna kielen

systemiin (Luukka 2002: 106). Sen vuoksi kieltä, ja vaikkapa Helsingin Sanomien uutisotsikoita, on mielekästä tutkia.

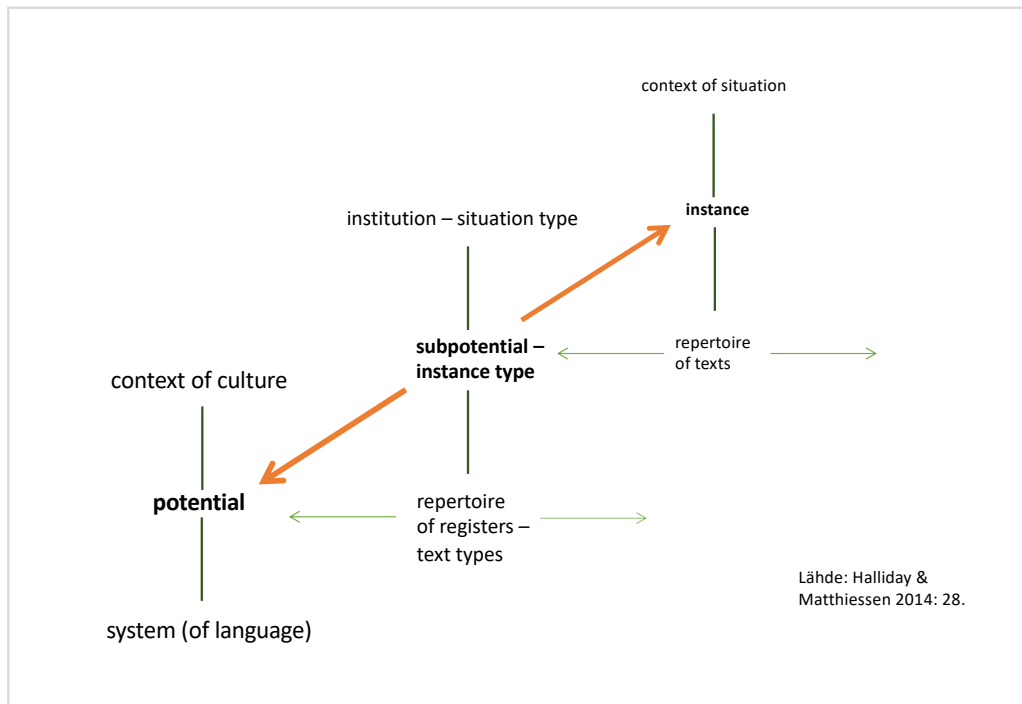
Kielenkäyttö on vahvasti kontekstuaalista: kielen systeemi todellistuu tilanteisina teksteinä. *Tilannekontekstin* käsite on Ison-Britannian ensimmäisen kielitieteen professorin, J. R. Firthin (1890–1960) käsialaa. Hän puolestaan sai vaikutteita sosiaali antropologi Bronislaw Malinowskilta (1884–1942), joka tutkimustyössään kohtasi kielen ja kulttuurin kietoutuneisuuden. Pyrkiessään analysoimaan ja kuvaamaan merkityksen syntymistä sekä Firth että Malinowski päätyivät kielenkäyttökontekstiin. ”Todellisessa elämässä puhuttu lausuma ei ole koskaan irrallaan tilanteesta, jossa se on lausuttu – lausuma on vailla merkitystä ilman tilannekontekstia (Malinowski 1946 [1923], 307).” Firth laajensi teoriaansa kohti kielellistä ulottuvuutta. Tavoittaakseen merkityksen muodostumisen monitahoisen kokonaisuuden Firth hajotti sen osiin. Firthin mukaan merkityksiä tuotetaan kielen kaikilla tasoilla ja sen vuoksi kielitieteen on, pyrkiessään kuvaamaan merkityksiä, käsiteltävä kieltä sen eri tasoilla. Tämä merkitsee kielellisen tapahtuman lähestymistä sosiaalisesta kontekstista, leksikon ja syntaksin näkökulmasta sekä kielen pienimpien yksiköiden kautta. Firthin teoriassa semantiikka ei ole erillinen taso: kielentutkimus on merkitysten tutkimusta. (Shore 2012: 132–133.)

Firthin oppilas M. A. K. Halliday alkoi systematisoida tilannekontekstin ja erilaisten kielellisten valintojen analyysia 1960-luvulla. Hän kehitti *systemis-funktionaalisen kieliteorian* ja loi useita käsitteitä (Shore 2012: 135). Hallidayn käsitys kielen toteuman (*tekstin*) ja kielisysteemin suhteesta täsmentää Firthin näkemystä kielestä sekä merkityksen muodostumisesta kielen eri tasoilla.

Kontekstuaalisen perinteen hengessä kielen arkkitehtuuri järjestyy Hallidayn teoriassa funktionaalisuuden kautta – kieli on ja kehittyy tehtäviensä ehdoilla (Halliday & Matthiessen 2014: 31). Käytämme kielen systeemistä resurssia kokemusmaailmamme jäsentämiseen ja sosiaalisten suhteiden rakentamiseen (mts. 30). Tekstit ovat Hallidayn teorian näkökulmasta järjestelmällisesti purettavissa ja palautettavissa kielisysteemiin. Systemis-funktionaalissa kieliteoriassa kielisysteemi ja kielenkäyttö siis kytkeytyvät säännönmukaisesti toisiinsa. Suhde ovat moniulotteinen ja jatkumoluonteinen, mutta erottamaton toisin kuin Saussurella, joka erotti kielen (*language*) ja puhunnan (*parole*), tai Chomskylla, joka keskittyi *kompetenssiin* (Luukka 2002: 97).

Halliday vertaa kielisysteemin ja tekstin suhdetta ilmaston ja säätilan suhteeseen. Ilmasto on kuin *teoria* säästä, se perustava teoreettinen potentiaali, josta yksittäinen säätila nousee. Säätila puolestaan on ilmaston ilmentymä, jonka kohtaamme ja joka vaikuttaa päivittäiseen elämäämme. Kielisysteemi on kuin ilmasto, se on *merkityspotentiaali*, ja teksti on tuon

potentiaalinen *toteuma*, *instantiaatio*, eli päivän sää. Halliday korostaa, että kieli järjestelmänä ja kieli kokoelmana tekstejä ovat yksi ja sama ilmiö. Kielisysteemi ja tekstit ovat saman jatkumon (*cline of instantiation*) ääripäät, joita keskivaiheilla yhdistävät kielenkäyttöä ohjaavat kaavat ja konventiot.

Kuvio 1.

Hallidayn (Halliday & Matthiessen 2014: 28) kielen jatkumo (*cline of instantiation*).

Hallidayn jatkumossa on kyse näkökulmasta kielenkäyttöön – *systemisestä* ja *funktionaaliseen perspektiiviseen* kieleen sekä liikkumisesta näiden perspektiivien välillä. Kielestä puhuminen edellyttää kykyä asemoitua tietoisesti edellä kuvatulla jatkumolla. Kielen tarkastelu puolestaan perustuu kyvylle liikkua tuolla jatkumolla, kykyyn siirtyä systemisestä näkökulmasta todellisten tekstien näkökulmaan ja takaisin. Tämä ajatus on Hallidayn systemis-funktionaalisen kieliteorian ytimessä. (Halliday & Matthiessen 2014: 27–29.)

Tavoittaakseen kielen funktionaalista näkökulmasta kokonaisuutena Halliday (Halliday & Matthiessen 2014: 30–31) erottaa kielestä kolme komponenttia. Hän kutsuu niitä *metafunktioiksi* erotuksena funktiolle, joka johtaisi ajattelemaan kielen erilaisia käyttötapoja. Metafunktiot ovat kielessä aina läsnä, erottamattomina ja sisäänrakennettuina. Kielen metafunktioita ovat *ideationaalinen*, *interpersoonainen* ja *tekstuaalinen* metafunktio (mp.). Näistä ideationaalinen metafunktio rakentaa inhimillistä kokemusta maailmasta. Järjestämme

maailmaa kielen avulla nimeämällä, luokittelemalla ja suhteuttamalla asioita. Teoriamme maailmasta rakentuu kieleen ja *heijastuu* (*language as reflection*), kun käytämme kieltä (mp.). Käyttäessämme kieltä asemoidumme sosiaalisesti, määritämme itsemme ja tahon, jolle suuntaamme sanamme. Kielen interpersoonainen metafunktio puolestaan edustaa *toimintaa* (*language as action*), kielen aktiivista, vuorovaikutuksellista tehtävää (mp.). Kielenkäyttöemme rakentaa ja toteuttaa käsitystämme itsestä ja muista ihmisistä käytännössä. Se luo sosiaalisia suhteita ja identiteettejä (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 15). Esimerkiksi kun kerromme, käskemme, kyseenalaistamme tai ehdotamme, teemme interpersoonaista valintaa, joka perustuu arvioomme kuulijasta ja puheena olevasta asiasta (Halliday & Matthiessen 2014: 30). Kielen kolmas komponentti on sen tekstuaalinen metafunktio. Hallidayn (mts. 30–31) mukaan kyse on kielen mahdollistavasta funktiosta, sillä kaksi edellistä riippuvat kielen potentiaalista rakentaa ilmauksia, järjestystä, koheesiota ja jatkuvuutta.

Näin esimerkiksi lause muodostuu erillisistä funktionaalisista komponenteista, metafunktioista. Ideationaalisesti lause on representaatio, interpersoonaisesti se on interaktio ja tekstuaalisesti viesti. Jokainen metafunktio rakentuu itsenäisistä sanastollis-kieliopillisista valinnoista: esimerkiksi transitiivisuussysteemi ilmaisee lauseen representationaalista merkitystä, kuten mistä (prosessista, osallistujista ja olosuhteista) lause kertoo, modaalirakenteet ilmaisevat vuorovaikutteista merkitystä, kuten mitä lause tekee puhujakirjoittajan ja yleisön välillä ja temaattinen rakenne ilmaisee viestin organisoitumista eli sitä, miten lause sovittautuu ympäröivään diskurssiin ja tilannekontekstiin, jossa se on tuotettu. Ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen metafunktio realisoituvat kieliopin lainalaisuuksien kautta ja antavat lauseelle muodon. (Halliday & Matthiessen 2014: 361.)

Firthin ja Malinowskin havainto, jonka mukaan puhuttua kieltä on mahdoton tulkita kontekstista erillään, koskee kaikkia puhuttuja ja kirjoitettuja tekstejä (Halliday 1999: 1). Kielentutkimuksessa kontekstin käsite esiintyy usein annettuna, määrittelemättömänä kielenkäytön ympäristönä (mts. 3; Heikkinen 2012 [2004]). Kontekstin käsitteen varhainen määritelmä on viitannut konkreettiseen tekstiyhteyteen, josta tätä nykyä käytetään ilmausta *koteksti* (Halliday 1999: 3). Modernissa lingvistiikassa käsite on saanut abstraktimpia merkityksiä, joilla viitataan ei-kielelliseen ympäristöön, jossa kieltä käytetään (mp.). Halliday paikantaa kontekstin käsitteen Firthin ja Malinowskin tilanteisen kontekstin sekä heidän aikalaistensa Edward Sapirin (1884–1939) ja Benjamin Lee Whorfin (1897–1941) kulttuuriin kytkeytyvän kontekstikäsitteen yhdistäen. Hallidayn (mts. 5–6) mukaan teoria kielestä kontekstissa on paitsi teoria siitä, miten ihmiset käyttävät kieltä, myös teoria kielen *luonteesta* ja *evoluutiosta*: kieli on, muuttuu ja kehittyy sen mukaan, mitä sillä tehdään.

Konteksti on läsnä Hallidayn kuvaamalla kielen jatkumolla (kuvio 1). Systeemin ja toteuman väliselle horisontaaliselle jatkumolle hahmottuu kolme vertikaalista akselia. Akselit kuvaavat kontekstin ja kielen välistä suhdetta sekä sitä, miten kontekstuaaliset voimat (kulttuurikonteksti, tilannetyyppi, tilannekonteksti) vaikuttavat jatkumolla, jolla kieli muuntuu merkityspotentiaalista toteumaksi. Kun horisontaalinen akseli kuvaa kielisysteemin todellistumista tekstiksi, ilmentävät vertikaaliset akselit kontekstin *realisoitumista* kieleen. Kielisysteemi kehittyy ja muotoutuu (realisoituu) kulttuurin vaikutuksesta; siten *kulttuuri* on kielisysteemin konteksti. Teksti puolestaan realisoituu tilanteen vaikutuksesta, joten *tilanne* on tekstin konteksti. Realisoituminen ei implikoi, että kulttuuri tai tilanne olisi olemassa ennen systeemiä tai tekstiä *aiheuttajana*, vaan kyse on vuorovaikutteisesta suhteesta, joka toimii kahdensuuntaisesti. Samalla tavoin kuin kielen merkityspotentiaali todentuu tekstiksi, todentuu kielen ulkopuolella *kulttuurikonteksti tilannekontekstina*. Halliday korostaa, että tilannekonteksti ei ole yhtäpitävä *asetelman (setting)* käsitteen kanssa. Tilannekonteksti on sosiaalisesti painottunut ja koostuu siitä, mitä on tekeillä, ketkä ovat osallisina ja miten kieltä tilanteessa käytetään (*field, tenor, mode*), kun taas asetelma viittaa välittömään materiaaliseen ympäristöön. (Halliday & Matthiessen 2014: 28; Halliday 1999: 4, 6–8, 10, 15.)

Tutkielmani aiheen ja aineiston eli painetun uutisotsikon ja verkkouutisen otsikon voi nähdä asettuvan Hallidayn kielen jatkumolla samaan *tilannetyyppiin*, mutta eri tilannekontekstiin. Uutisina ne molemmat aktivoivat samankaltaisen *toteumatyyppiin* liittyvän *osapotentiaal*in eli *rekisterin*.

2.2 Rekisteri, tekstityyppi ja genre

Kielenkäytön konventiot ohjaavat kielen potentiaalin toteutumista kielen jatkumon (Halliday & Matthiessen 2014: 27–29) keskikohdassa. Halliday on nimennyt kohdan *osapotentiaaliksi* ja toteutumatyypiksi (*subpotential – instance type*) viitatakseen systeemiseen ja funktionaaliseen perspektiiviin, jotka jatkumolla tässä pisteessä kohtaavat. Juuri konventioista kielen jatkumon keskimmaisella *pystyakselilla* on kyse, kulttuurisista kiteytymistä, joissa yhteisön käytännöt sulautuvat määrämuotoisiksi teksteiksi. Tähän pisteeseen kielentutkimuksessa tyypillisesti mielletään *tekstilajin* eli *genre*n käsite. Kun kulttuurinen konteksti kaventuu tilannetyypiksi, kaventuu kielen *merkityspotentiaali osapotentiaaliksi* (Halliday & Matthiessen 2014: 28). Samalla kielisysteemi kaventuu *rekisteriksi* ja *tekstityypiksi* määrittäen mahdolliset *toteumatyyppit* (mp.). Lopullinen teksti muotoutuu siten *osapotentiaal*in ja *toteumatyyppin* puitteissa ja päätty näin edustamaan tekstilajiaan. Halliday (1999: 15) korostaa kielen ja

kontekstin välisen realisoitumisen vuorovaikutteisesta, kahdensuuntaista suhdetta systeemisen osapotentialin ja funktionaalisen toteumatyyppin määrittäjinä. Kielen systeemistä osapotentialia Halliday nimittää rekisteriksi ja kielenkäytöstä nousevaa toteumatyyppiä tekstityypiksi, jonka voi Hallidayn kuvauksessa katsoa muistuttavan käsitteenä *genreä* (Halliday & Matthiessen 2014: 28).

Genren eli tekstilajin käsite on tutkielmani kannalta keskeinen, sillä se selittää, miksi esimerkiksi konventionaalisesta poikkeava uutisotsikko herättää huomiota lukijassa. Genreistä nousevat ne tottumukset, jotka asettavat odotuksia suhteessa teksteihin ja ohjaavat osaltaan niiden tulkintaa. Tästä syystä totutusta poikkeava teksti herättää huomiota ja sen vuoksi sitä voi olla alkuun vaikea tulkita. Genret ovat läsnä kaikissa kielenkäytön tilanteissa. Kuten kielessä, genreissä on yhtäältä kyse muodosta ja toisaalta merkityksestä. Halliday (kuvio 1) esittää tämän alinomaisen kahtalaisuuden kielen jatkumon horisontaalisella akselilla ja jokaisella pystyakselilla. Genrekonventiot ovat syvästi kulttuurisia. Tekstilajit ovat diskursiivisten kerrostumien suodattamia ja voimassa vain toistaiseksi, sillä dynaamisuus on genren käsitteen ytimessä. Anna Solin (2006: 75) kuvaa yhteisön tekstilajeja historiallisesti ja kulttuurisesti vaihtelevaksi *genrevarannoksi*, jossa tekstilajien rajat ovat häilyviä ja genrekonventiot enemmän tai vähemmän vakaita.

Genrejä on tutkimuksessa lähestytty useista eri näkökulmista ja niitä koskeva käsitteistö ei ole yhteismitallinen (Mäntynen & Shore 2014: 739; Wasenius 2018: 5). Jotakin genren keskeisyydestä kuitenkin kertoo se, että sen ääreen niin monin tavoin ajaututaan. Jo genren ja diskurssin käsite risteävät. Siinä, missä diskurssit rakentavat ja merkityksellistävät maailmaa, on genren painopiste sosiaalisessa toiminnassa (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 81). Genreä koskevissa näkemyksissä toistuvat kielenkäytön mikro- ja makrotason perspektiivit, jotka ovat vahvasti läsnä Hallidayn kuvaamalla kielen jatkumolla. Yhtäältä genre on systeeminen resurssi, tekstilajille tyypillinen muoto ja toisaalta se on toimintaa, jota kielenkäytöllä rakennetaan (Wasenius 2018: 5). Edellisestä systeemisestä, muotopainotteisesta näkökulmasta genreä tarkastelee esimerkiksi Ruqaiya Hasan (1989b) genren rakennepotentiaalin ja funktionaalisten jaksojen kautta. Werlichin (1976: 39–41) määrittelemät tekstityypit (joita ei tule sekoittaa Hallidayn tekstityypin käsitteeseen) puolestaan painottavat toimintaa, jota inhimillisen kielenkäytön sanastollis-kieliopillisesti määriteltävillä perustyypeillä rakennetaan.

Bhatia (2004: 23–24) painottaa genren kuvauksessaan tekstin ulkoisia kriteerejä, kuten yhteisöä, sen konventioita ja kontekstia. Hän hahmottaa genren muotoutumisen tekstuaalisen ja sosiaalisen tilan välille, sosio-kognitiiviseen tilaan (*socio-kognitive space*), ja määrittelee genret tunnistettaviksi kommunikaatiotapahtumiksi, joilla on joukko sellaisia

kommunikatiivisia tarkoituksia, jotka jokin yhteisö yhteisesti tuntee ja ymmärtää sekä säännöllisesti käyttää (mp.). Kokeneiden, ammattimaisten genren käyttäjien tekstilajitietous ja kyky hyödyntää genreä on selvästi kehittyneempi kuin muiden (Bhatia 2004: 23; Solin 2006: 81; Wasenius 2018: 6). Bhatian (mp.) mukaan genrejen säännöstö näyttäytyy tekstuaalisten, diskursiivisten ja kontekstuaalisten tekijöiden yhdistelmänä. Genrejä aktiivisesti käyttävät yhteisöt hyödyntävät tekstilajiresurssiaan yksityisten ja organisaationsa tarkoituksien ilmaisemiseen hyväksytyjen päämäärien ja keinojen rajoissa (mp.). Genret saavat voimansa konventioista, mutta elävät muutoksesta, jopa innovaatioista (Wasenius 2018: 6). Bhatia (2004: 24) perustaa genren dynaamisuuden ja muutosalttiuden tilanteiseen vaihteluun: vaikka tekstilajin alaan kuuluvilla kielenkäyttötilanteilla ja retorisilla konteksteilla on paljon yhteistä, ne ovat silti erilaisia. Näissä tilanteissa taitavat genren käyttäjät ottavat vapauden neuvotella uusista ratkaisuista ja hyödyntävät luovuuttaan ja kekseliäisyyttään hienovaraisesti genren laajoissa rajoissa, jotta genren kantamia kerrostumia ei menetetä ja toiminta näyttäytyy yhteisölle ymmärrettävänä (mp.). Genrejä hyödynnetään, omitaan ja taivutetaan pyrkimyksessä käyttää kieltä innovatiivisesti ja tehokkaasti (Bhatia 2004: 26). Niinpä genret kehittyvät, muuntuvat ja sekoittuvat (hybridisyydestä lisää mm. Mäntynen & Shore 2014; Wasenius 2018).

Genren moni-ilmeinen teoria on mukana tutkielmassani määrittelemässä tekstilajia sinänsä ja siten myös uutisgenreä. Genren teoriassa tutkielmani kannalta taustoittavia ovat myös ne mekanismit, joilla genret luonteeltaan dynaamisina elävät ja muuttuvat. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan uutista tekstilajina. Koska yhteiskuntatieteellinen näkökulma on läsnä tutkimusongelmassani, sivuan uutisen teoriassa myös journalismin perusteita. Näiden perusteiden tunteminen on täydentävästi hyödyksi lingvististen tutkimustulosten tulkinnassa.

2.3 Uutinen

Arkipäivän puheessa uutiseksi voidaan mieltää mikä tahansa asia tai tieto, joka on kannaltamme uusi, yllättävä ja merkittävä. Journalistisena genrenä ja juttutyypinä uutisella on kuitenkin tarkempi määritelmä ja erityispiirteitä, jotka eivät ole tyypillisiä muille journalistisille tuotteille. *Uutinen* on journalismin vanhin ja vakioitunein sekä voimakkaimmin aktuaalisuuteen ja faktuaalisuuteen sitoutunut muoto. Sen sisältö määräytyy uutiskynnykseksi ja uutiskriteereiksi kutsuttujen arviointiperusteiden kautta. Uutisen perustyyppi on tosiasioista rakentuva *uutissähke*, joka etenee asian tai tapahtuman logiikkaa noudattaen olennaisesta vähemmän olennaista kohti. Tämä uutisen perustyyppi on saanut rinnalleen raporttoivia, taustoittavia ja kommentoivia laajennuksia. (Bruun, Koskimies & Tervonen 1986: 11, 52–61)

Journalismi on nimetty yhdeksi demokraattisen yhteiskunnan peruspilariksi ja vapaata mediaa on pidetty terveen demokratian edellytyksenä sekä poliittisen vallan vahtikoirana (Herkman 2011: 70–71). Bruun, Koskimies ja Tervonen (1986: 12, 45) määrittelevät journalismin *faktuaaliseksi*, *aktuaaliseksi*, *massalevikkiseksi* ja *institutionaaliseksi* tiedollisen käytännön muodoksi, jollaisena se ankkuroituu tietoteoreettiseen problematiikkaan siitä, mitä tieto on, mikä merkitys tiedolla on ja millaisia takeita meillä voi olla tiedon paikkansapitävyydestä. Klassinen tiedon määritelmä palautuu Platoniin ja antiikin aikaan: tieto on uskomus, joka on tosi ja oikeutettu (Lammenranta 2014). Bruun ym. (1986: 20) rajaavat totuusteoreettisen ongelman kolmeen journalismin kannalta keskeiseen kohtaan: Journalismiin kohdistuu aina *faktuaalisen totuuden* vaatimus, sillä journalismi operoi todellisuutta koskevilla väitteillä. Journalismi muotoilee väitteitä ja johtaa väitteistä uusia väitteitä, jolloin siihen kohdistuu *loogisen korrektiuden* vaatimus (mp.). Journalismissa noudatetaan vakiintuneita ja institutionalisoituneita tiedonhankinta, -arviointi, -käsittely ja -välitystapoja, jotka *historiallisten ehtojen* järjestelmänä ohjaavat ja säätelevät journalismia tiedollisena käytäntönä (mp.).

Journalismia koskevassa keskustelussa nostetaan säännönmukaisesti esiin tietoteoreettinen objektiivisuus. *Objektiivisuus* on tiedon ominaisuus ja liittyy objektivismiin, jonka mukaan tieto määräytyy yksipuolisesti tiedon kohteesta eli objektista käsin vastakohtana subjektivismille, jossa tieto määräytyy yksipuolisesti subjektista (Bruun ym. 1986: 17). Objektiivisuus journalismissa muodostuu *todenmukaisuuden* ja *olennaisuuden* yhteisvaikutuksena (mts. 25–26). Olennaisuus on siten objektiivisuuden osatekijä, jonka lähtökohdaksi on hyväksyttävä jonkinlainen subjektisidonnaisuus (mts. 21). Olennaisuus on kuitenkin keskeistä, sillä journalismi voi täyttää todenmukaisuuden vaatimuksen silloinkin, kun se keskittyy toisarvoisiin asioihin, eikä toimi objektiivisesti (mts. 20). Aineistoni ja tutkimusasetelmani kannalta journalistinen objektiivisuus tuo pohdittavaksi kielenkäyttäjän valintojen suhteen olennaisuuteen: millä seikoilla on uutisessa oikeus nousta otsikkoon.

Jos objektiivisuus on selvimmin sidoksissa journalistisen tuotteen ja todellisuuden väliseen suhteeseen, liitetään *informatiivisuus* tuon tuotteen ja yleisön väliseen suhteeseen (Bruun ym. 1986: 26). Tieto voi *ekstensiivisesti laajentaa* yleisön tietoja eli tarjota uutta tietoa tai *intensiivisesti strukturoida* yleisön tietoja eli syventää niitä (mp.). Mitä voimakkaammin nämä molemmat funktiot toteutuvat journalistisessa tuotteessa suhteessa yleisön tietoihin, sitä informatiivisempi se on (mts. 28). Journalistinen informatiivisuuden käsite on hyödyksi, kun arvioidaan uutisen kommunikatiivista päämäärää ja sitä, mihin uutisotsikossa tulisi käyttää tilaa.

Asian valikoituminen uutiseksi perustuu uutiskriteereihin. Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstössä määriteltyjä *objektiivisia uutiskriteerejä* ovat tapahtuman vaikutusten tosiallinen voimakkuus eli intensiteetti, tapahtuman vaikutusten laajuus eli vaikutusten koskettaman ihmisjoukon suuruus sekä se, missä määrin vaikutukset koskettavat uutisen vastaanottajaa itseään tai ryhmiä, joihin he kuuluvat. *Subjektiiiviset uutiskriteerit* ovat tunnusomaisia kaupallistuneimmille joukkotiedotusvälineille ja niissä keskeiseksi nousee yleisön kiinnostus. Läheisyyden, odottamattomuuden ja poikkeavuuden kriteerit perustuvat olettamukseen, että yleisöä kiinnostaa heitä lähelle tuleva tai heidän kannaltaan erikoinen. (Bruun ym. 1986: 58–60.)

Sekä Bell (1991: 156–160) että Kunelius (1998: 171–172) luetteloivat uutiskriteerit Galtungin ja Rugen (1965) tutkimusta noudatellen. Bell erottaa Galtungin ja Rugen työstä kaksitoista uutiskriteeriä ja jakaa ne kolmeen luokkaan: uutisen tapahtumia ja toimijoita koskeviin, uutisen prosessia koskeviin ja uutistekstiä koskeviin kriteereihin. Galtungin ja Rugen uutiskriteereitä ovat Bellin (mp.) mukaan vapaasti suomennettuina seuraavat:

1. negatiivisuus (negativity)
2. tuoreus (recency/frequency)
3. läheisyys/merkityksellisyys (proximity/meaningfulness)
4. oletusarvoisuus (consonance)
5. yksiselitteisyys (unambiguity)
6. odottamattomuus (unexpectedness)
7. ääriarvoisuus (superlativeness/threshold)
8. merkittävyys (relevance)
9. henkilöitävyys (personalization)
10. eliittihenkilöt ja -maat (eliteness)
11. kytköksien laatu (attribution)
12. faktat (facticity)

Luettelo 1.

Allan Bellin (1991: 156–160) listaamat uutiskriteerit vapaasti suomennettuina. Bellin listaus perustuu Galtungin ja Rugen (1965) tutkimukseen.

Yhteiskunnassamme uutiselle on annettu kaksi toisiinsa kytkeytyvää perustehtävää: *tiedonvälitystehtävä* eli tapahtumaa tai asiaa koskevan tiedon siirtäminen yleisölle sekä *integraatiotehtävä* eli sosiaalisten siteiden luominen ja ylläpitäminen. Päätaivoitteina on tiedonvälityksen näkökulmasta oikeisiin tietoihin ja tosiasioihin perustuvan maailmankuvan tarjoaminen sekä integraation näkökulmasta yhteisen orientaatioperustan sekä kulttuurisen ja tiedollisen perustan rakentaminen. Molemmat perustehtävät ovat alttiita sekä uutistoiminnasta

että uutisyleisöstä nouseville häiriöille. Tiedonvälitys voi fragmentoida todellisuutta, tarjota historiallisesti irrallisia tosiasioita ja luoda informatiivisuuden illuusiota sekä ehkäistä ajattelun ja maailmankuvan strukturoitumista. Yleisö puolestaan voi käyttää joukkotiedotusta ekspressiiviseen eli elämyshakuiseseen tarkoitukseen, jolloin journalismin sisällöistä tulee itseisarvoisia elämysten tuottajia. (Bruun ym. 1986: 62–64.)

Kuten genren teoriassa kuvasin, tekstilajit ovat luonteeltaan dynaamisia ja alati muutoksessa. Media on 2000-luvulla käynyt läpi murrosta, jonka vaikutukset heijastuvat myös uutistyöhön. Digitalisaatio ja globalisaatio ovat viime vuosikymmeninä synnyttäneet uuden julkisuuden, jossa toimijat ja toimijuudet ovat muuttuneet. Julkisuudessa toimivat perinteisen median lisäksi kansalaisjournalistit, tuottajat, PR-toimijat sekä jokainen median käyttäjä. Media-sanalle lukeutuvat televisiosarjat, elokuvat ja jopa tietokonepelit (Herkman 2011: 19). Valtaosa viestintätarjonnasta on muuta kuin uutisjournalismia – viihdettä, mainontaa, markkinointijulkisuutta, kannanottoja ja tiedotusta (mp.). Median portinvartijuus on jossain määrin heikentynyt, sillä suuret uutistapahtumat voivat saada alkunsa tapahtuman osallistujien tai silminnäkijöiden julkaisusta sosiaalisessa mediassa (Eskjær, Hjarvard & Mortensen 2015: 7–8). Tästä huolimatta perinteinen media on postmodernissa ajassa yhä tärkeä kanava virallisen tiedon välittämisessä kansalle ja sen tavoittamiseksi suuri yleisö voi edelleen näyttäytyä houkuttavana muille sisältöä tuottaville tahoille (mp.). Eskjærin ym. (2015: 9) mukaan media vahvistaa (*amplification*) uutisoitavaa asiaa ajassa ja paikassa eli levittää tietoa nopeasti ja etäisyyksien yli. Media kehystää (*frame*) tapahtuman sanoittamalla sitä valitsemallaan tavalla ja päästämällä ääneen valikoidut tahot ja siten merkityksellistää tapahtumaa ja osallistuu siihen luomalla tarinan tapahtuman ympärille. Lisäksi media luo tapahtumalle rakenteellisen ympäristön ja tilan, jonka ääniä se voi kontrolloida ja näin luoda ja uusintaa (*co-structuring*) tapahtumaan liittyviä valtasuhteita (mp.). Media on nopeampi, peittävämpi, tiheämpi ja sosiaalisesti vapaammin kietoutunut kuin koskaan (Cottle 2014: 17).

Mediayhtiö on myös kaupallinen yritys ja muuttuva toimintaympäristö pakottaa sen kilpailemaan näkyvyydestä uudessa julkisuudessa. Tilanne asettaa mediayhtiön myyvien sisältöjen ja laadunvarjeluun ristipaineeseen. Toimittajia ja mediaa on kritisoitu siitä, että ne tarkoitushakuisesti tuottavat otsikoita, kärjistyksiä ja vastakkainasettelua saadakseen jutuilleen enemmän lukijoita ja klikkauksia verkossa (Pöyhtäri, Haara & Raittila 2013: 112). Herkmanin (2019: 128) mukaan mediapopulismissa on kyse siitä, että media, tavoitellessaan myyntiä, käyttää ”populistisia” keinoja, kuten draaman rakentamista vihamielisten vastakkainasettelujen kautta, henkilöiden korostamista asioiden kustannuksella sekä kansanomaisen näkökulman painottamista eliitin tai asiantuntijoiden sijaan. Moraaliset kysymykset, vastakkainasettelut ja

kärjekäs tai provosoiva tyyli vetoavat yleisöön (mts. 128–129). Toisaalta liberaalin journalismin valtaa kontrolloivalla ihanteella on myös yhteistä populistisen lähestymistavan kanssa tavallisen kansalaisen puolustamisen ja eliitinvastaisen pohjavireen kautta (mp.). Verkkoviestinnän huomiotalous (*attention economy*) puhuu monin paikoin samankaltaista kieltä kuin populistinen tyyli, johon on liitetty sellaisia attribuutteja kuin dramaattisuus, vastakkainasettelut, moralismi, suoruus, tavallisuus ja alatyylinen kielenkäyttö sekä yksinkertaistaminen, tunnepitoisuus ja negatiivisuus. (Herkman 2019: 143; Engesser ym. 2017: 1285–1286)

2.4 Otsikko

Prototyypin uutisen rakennetta on tapana kuvata kärjellään seisovalla kolmiolla. Mallissa kolmion leveä yläosa viittaa uutisoitavan asian kannalta tärkeimpään tietoon ja kaventuva alaosa yksityiskohtaisempaan tietoon (Bruun ym. 1986: 155; Mäntynen 2006: 59). Uutisessa kerrotaan ensin olennaisin ja edetään kohti epäolennaisempaa tietoa (Bruun ym. 1986: 151). Rakenne palvelee lukijaa, joka tavoittaa heti uutisen tärkeimmän tiedon ja voi halutessaan jatkaa yksityiskohtien pariin. Rakenteen ansiosta uutista voidaan myös toimituksessa helposti leikata lopusta, mikäli uutista on syystä tai toisesta tarpeen lyhentää.

Uutinen koostuu tyypillisesti seuraavista funktionaalisista jaksoista: tiivistelmästä, keskeisistä tapahtumista ja niiden seurauksista, taustatiedoista sekä kommentteista, joista pakollisina van Dijk pitää otsikkoa ja päätapahtumia (Valtonen 2012: 68; van Dijk 1988: 49–59, 178–179). Tiivistelmä eli *uutisen kärki* käsittää otsikon sekä ingressin tai ensimmäisen kappaleen (Mäntynen 2006: 59; Valtonen 2012: 67). Bellin (1991: 176) mukaan ingressi tai ensimmäinen kappale (*lead, intro*) on mikrotarina. Aivan kuten uutisessa uutisarvoisin asia esitetään ensin, myös ingressissä tai ensimmäisessä kappaleessa uutisarvoisin tulee ennen toisarvoista (mp.). Kun toimittaja kirjoittaa uutista, hän aloittaa ingressistä tai ensimmäisestä kappaleesta ja etenee leipätekstiin (Bell 1991: 186). Hän voi ehdottaa otsikkovaihtoehtoja, mutta tyypillisesti ja viime kädessä otsikon laatii toimitussihteeri tai muu toimituksen editori, sillä otsikko nivoutuu kiinteästi taittotyöhön (mp.). Uutisen kärki edustaa siis kärkikolmion yläosaa ja pitää sisällään uutisen olennaisimmat tiedot. Se esittää uutisen tärkeimmän asian tiiviissä muodossa ja on siten lukijalle erityisen merkittävä uutisen jakso (Mäntynen 2006: 59; Valtonen 2012: 70; Bell 1991: 175–176; van Dijk 1986: 160–161; White 1997: 111–112).

Tutkielmani aineiston kannalta on huomattavaa, että uutisen kärjeksi kutsuttu otsikon ja ingressin tai ensimmäisen kappaleen liitto rikkoutuu jossain määrin verkkoympäristössä. Kun

painetussa ympäristössä otsikko ja ingressi esiintyvät yhdessä, näyttäytyy verkkoympäristössä otsikko useissa yhteyksissä yksin.

Otsikko on itsenäinen osa uutista, sen abstrakti (Bell 1991: 187). Lauri Kotilaisen (2003: 81) mukaan otsikon pitää nopeasti kertoa jutun keskeisin asia ja kuitenkin niin paljon, että väärinkäsitystä ei synny, vaikka lukija jättäisi muun osan jutusta lukematta. Myös Journalistin ohjeet (2014: kohta 15) ottavat kantaa otsikkoon: ”Otsikoille, ingresseille, kansi- ja kuvateksteille, myyntijulisteille ja muille esittelyille on löydyttävä sisällöstä kate”. Tyypillinen otsikko kertoo olennaisen, mutta on lyhyt (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 43). Useimmiten otsikko tiivistää uutisen päätapahtuman, mutta toisinaan otsikko keskittyy myös uutisen leipätekstin näkökulmasta toisarvoiseen asiaan, mikä asettaa jutun uutisarvon puntariin (Bell 1991: 189). Uutisen rakennetta säätelee uutisarvoisuus, joka kytkeytyy uutisen tavoitteeseen siinä kulttuurissa, jossa uutisoidaan (Mäntynen 2006: 62). Tämä heijastuu luonnollisesti myös otsikkoon.

Kalliokosken (1992: 5) mukaan otsikon merkitys tekstin ymmärtämisessä on suuri. Otsikko luo kokonaisen diskurssimaailman ja samasta tekstistä voi eri otsikolla saada aikaan erilaisen tulkinnan. Kalliokoski kuvaa, Faircloughiin (1989) viitaten, että tarttuessaan tekstiin lukija on kahden tehtävän edessä: hänen täytyy muodostaa ymmärrys tekstin osien keskinäisistä suhteista sekä toisaalta tekstin ja maailman välisestä suhteesta (mp.). Lukija nojautuu tehtävässään aikaisempaan tietoonsa ja päättelyyn. Teksti voi myös ohjata lukijaa siten, että siinä sijaitsevat aukot ovat täytettävissä koherentiksi kokonaisuudeksi vain tietyin, kirjoittajan toivomin päätelmin. Andringaa (1990) lainaten Kalliokoski muistuttaa, että lukeminen on subjektiivinen konstruoiva prosessi: tekstistä syntyy käsitys alussa, tietyt tiedonalueet aktivoituvat ja uusi tieto pyritään sovittamaan yhteen vanhan kanssa. Tämä työ on vertailua, tekstistä löytyvää verrataan olemassa oleviin, aktivoituneisiin odotuksiin, ja mahdolliset aukot havaitaan. (Kalliokoski 1992: 5–7.)

” – – odotusten vertaaminen tekstin todellisuuteen, emotionaaliset reaktiot, aukkojen havaitseminen, lajin, tyylin ym. tunnistaminen, päättely ja elaborointi kytkeytyvät yhteen tekstin merkityskokonaisuudeksi, lukukokemukseksi, jolle lukija pyrkii antamaan koherentin muodon, rakenteen – siis tekemään lukemastaan oman koherentin, kognitiivisen representaation, tulkintansa”. (Kalliokoski 1992: 7.)

Tulkitseminen on kompleksista. Tulkinnan prosessissa vaikuttavat tieto, uskomukset, asenteet ja ideologiat (Tiittula 1989). Teksti voi vahvistaa olemassa olevia tietorakenteita, muuttaa niitä tai luoda kokonaan uusia. Jonkin ideologian omaksuneella tai sisäistäneellä

lukijalla on taipumus ohjautua päättelemään asioiden välisiä yhteyksiä tietyllä tavalla (Kalliokoski 1992: 5).

Tekstin tulkinta alkaa välittömästi sen ensimmäisestä lauseesta, jolloin lukija alkaa pohtia, mistä tekstissä on kyse. Siten myös uutisen tulkinta alkaa otsikon lukemisesta. Otsikko on keskeinen vaikuttamisen keino myös sen vuoksi, että osa uutisten lukijoista lukee ainoastaan otsikon. Tiivistäessään olennaisen otsikkoon, (uutisen) kirjoittaja pukee oman tulkintansa puheena olevasta asiasta lauseen muotoon, mikä edellyttää informaation pois jättämistä ja yleistämistä: esimerkiksi verbirakenteiden yksinkertaistaminen voi tehdä mahdollisesta varmaa, oletuksista tosiasioita ja pyrkimyksistä päätöksiä. Samasta uutisesta voi eri tavoin otsikoituna muodostua erilainen käsitys samasta tapahtumasta. (Tiittula 1989.)

3 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄ

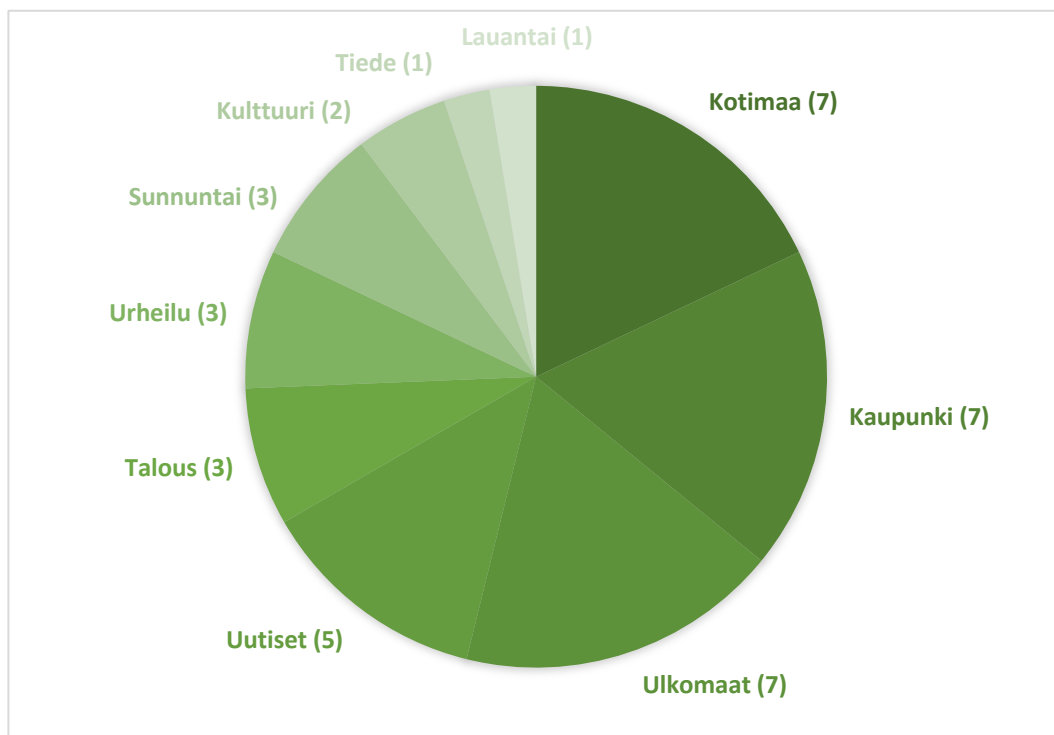
3.1 Aineiston kuvaus

Aineistoni sisältää Helsingin Sanomien 42 uutisen painetussa lehdessä ja verkossa julkaistun version otsikot. Jokaisesta jutusta on siis kaksi otsikkoa eli otsikoita on yhteensä 84 kappaletta. Olen kerännyt aineistoni 25.11.–1.12.2018 ilmestyneistä Helsingin Sanomista. Mukana on viikon jokaisen päivän lehti, sillä ajanjakso alkaa sunnuntaista ja päättyy lauantaihin.

Olen poiminut aineistooni kuusi keskeistä uutista jokaisen päivän lehdestä ja nojautunut aineistoni rajauksessa painettuun lehteen. Perustelen tätä muutamalla näkökulmalla. Jo tutkielmani vertaileva asetelma tunnustaa painetun Helsingin Sanomat -sanomalehden konventionaalisuuden ja tyypillisyyden. Tyypillisyyteen nojautuminen puolestaan on keskeinen tapa tarkastella genrejä ja niissä tapahtuvaa muutosta (Mäntynen & Shore 2014: 740). Tästä syystä katson, että nostaessaan juttuja lehden ensimmäisellä A 2–3-aukeamalle painettu Helsingin Sanomat määrittää päivän keskeiset uutiset tavalla, joka on sekä tutkielmani että kielenkäyttäjän kannalta olennainen ja selkeä. Ne ovat valtakunnallisen johtavan uutismedian päivän pääuutisia ja saavat runsaasti huomiota. Siten niiden voidaan katsoa edustavan tyypillistä uutista ja soveltuvan aineistokseni.

Poimimani kuusi keskeistä uutista ovat ensisijaisesti Helsingin Sanomien A 2–3-aukeaman suurimpia kuvallisia nostoja, jotka sijaitsevat keskellä aukeamaa. Olen edellyttänyt jutuilta seuraavien ehtojen täyttämistä. Jutun painetun version ja verkkoversion sisällön on

oltava lähes täysin sama (tarkennan kriteeriäni tuonnempana). Olen myös rajannut aineistoni ulkopuolelle Kuukausiliitteen jutut, kolumnit ja esseeet, koska tarkoitukseni on pitäytyä uutisen tekstilajin tarkastelussa. Esimerkiksi lauantain 1.12.2018 lehden päänostopaikoista kolmeen oli nostettu Kuukausiliitteen juttu, eikä yksikään näistä kuulu aineistooni. Mikäli isompien nostopaikkojen jutut eivät ole täyttäneet kriteereitäni, olen poiminut mukaan uutisia oikean sivun oikean palstan pienemmiltä nostopaikoilta. Nostouukeama on ainoastaan määrittänyt aineistooni kuuluvat jutut: varsinaisen aineistoni eli otsikot olen hakenut lehden sisäsivuilta itse jutun yhteydestä. Uutisten aihepiirit jakautuvat osastoittain seuraavasti:

Kuvio 2.

Aineiston 42 uutisen jakautuminen osastoittain (kpl).

Verkkouutisia olen tarkastellut kirjautuneena HS.fi-palveluun. Pääsyä Helsingin Sanomien sisältöön rajoittaa vuonna 2012 käyttöön otettu maksumuuri, joka sallii päätelaitetta kohden viisi ilmaista artikkelia viikossa. HS.fi-palvelussa olen valinnut Lehdet-osion ja sieltä Päivän lehti -kokoelman, josta olen hakenut painettua lehteä vastaavan päivän digitaalisen version. Kyseessä ei siis ole Näköislehtien kokoelma (joka sekkin on sivustolla saatavilla), vaan Päivän lehti, joka kokoaa digitaaliset uutiset osastoittain. Kokoavasta rakenteesta huolimatta yksittäiset jutut ovat itsenäisiä ja elävät erilaisten päätelaitteiden ja alustojen uutisvirroissa. Ne

ovat siis myös niitä uutisia, jotka tulevat lukijoita vastaan esimerkiksi sosiaalisen median alustoilla.

Olen etsinyt digitaalisesta lehdestä painetun lehden määrittämän uutisen ja verrannut leipätekstien sisältöä. Jotta uutinen voisi kuulua aineistooni, sen versioiden leipätekstien tulee olla yhdenmukaiset. Vain siten otsikon muutosta on mielekästä tarkastella julkaisu ympäristöön palautuvana muutoksena. Olen hyväksynyt pienen eroavaisuuden, kuten sellaisen toimituksellisen muokkauksen, joka liittyy yksittäisten sanojen muuttamiseen, leipätekstin maltilliseen lyhentämiseen tai väliotsikoiden (Helsingin Sanomien tapauksessa alkukorostusten) paikan vaihtumiseen. Tällainen juttu on kuitenkin oleellisilta osin yksi ja sama, ja sen otsikko soveltuu aineistooni. Sen sijaan *rakenteeltaan* toiseen kanavaan voimakkaasti editoidut jutut tai toisessa kanavassa näkökulmaan vaikuttavaa lisätietoa sisältävät jutut olen rajannut aineistoni ulkopuolelle, sillä erilaisiin leipäteksteihin liittyvien otsikoiden vertaaminen olisi asetelmassani vailla mieltä.

Kriteerit täyttävän jutun molemmista versioista olen otsikon lisäksi poiminut talteen ingressin. Ingressi on uutisen funktionaalinen jakso ja genrenäkökulmasta leimallinen elementti, joka on läheisessä suhteessa otsikkoon. Olen myös arkistoitavana taustatietona merkinnyt muistiin muut uutisen ohessa esiintyviin itsenäisiin elementteihin liittyvät eroavaisuudet – onhan esimerkiksi hyvin tyypillistä, että verkkouutinen sisältää videomateriaalia ja painettu uutinen ei. Painetun lehden uutisen kyljessä esiintyy useassa tapauksessa itsenäisiä Kommentti-, Näkökulma- ja Poiminta-elementtejä, joita verkkouutisen yhteydessä ei esiinny. Yhdessä tapauksessa painetun lehden uutisen rinnalla esiintyi lähes pääjutun mittainen taustoittava lisäjuttu. Kuvien ja graafien määrä on verkossa painettua lehteä runsaampi. Verkossa multimodaaliset elementit voivat olla myös interaktiivisia.

Olen lisäksi tehnyt aineistostani yleisesti seuraavat huomiot, jotka eivät vaikuta sen rajautumiseen. Pääuutisiksi nostetut uutiset vaihtelevat painetun lehden ja digitaalisen Päivän lehden välillä. Kanavien uutiskattaus on siis erilainen, mikä etenkin sunnuntaina 25.11.2018 näyttäytyi selvästi. Useassa digitaalisessa jutussa on häntä, joka painetusta lehdestä uupuu. Ilmiö sopii uutisen traditionaaliseen rakenteeseen ja editointilogiikkaan, jonka mukaan juttua on voitava tarvittaessa lyhentää lopusta. Toisinaan juttuja on lyhennetty painettuun lehteen poistamalla epäolennainen tieto leipätekstin keskeltä. Tällaiset tiedot olivat useimmiten yksityiskohtaista tietoa, esimerkinomaista tietoa tai arvioivaa ainesta. Pientä, leipätekstiä koskevaa lyhentämistä tai editointia on tehty noin kolmanneksessa aineiston 42:sta uutisesta. Editointi on kuitenkin siinä määrin kosmeettista, että juttu on kiistatta sama: sen rakenne, asiasisältö, asioiden käsittelyjärjestys ja haastateltavat ovat yhdenmukaiset. Jotkut yksittäiset

sanat eroavat painetun lehden uutisen ja verkkouutisen välillä: verkkouutisen *leipomon naiset* kuuluu painetussa lehdessä *leipomon opiskelijat* ja verkkouutisen *potkut* muuntuu painetussa lehdessä *irtisanotuksi*. Alkukorostusten ja väliotsikoiden kaltaisten elementtien sijainti vaihtelee painetun lehden uutisen ja verkkouutisen välillä, mikä luultavimmin kertoo kanavien itsenäisistä editointiprosesseista. Editoinnista seuraa toisinaan pieni metatekstuaalinen muutos, kuten partikkelin lisäys tai poisto, jotta teksti sidostuu koheisiivisesti.

Olen arkistoinut painetut lehden ja tallentanut sähköisesti aineistooni kuuluvat verkkouutiset, jotta niihin säilyy pääsy sellaisena kuin ne viittaushetkellä 29.–31.12.2018 ovat olleet. Aineistoluettelo keskeisine tietoineen (painetun uutisen otsikko, verkkouutisen otsikko, ilmestymispäivä, osasto, linkki verkkouutiseen) löytyy tutkielmani lopusta (LIITE 1).

3.2 Aineiston rajaus ja käsittelytapa

Käsittelen analyysissäni otsikoita pareina, jotka sisältävät aina saman uutisen painetun lehden otsikon ja verkkouutisen otsikon. Näin otsikot näyttäytyvät läpi työn rinnan. Kommentoin otsikkoparin molempia otsikoita, mutta koska kiinnostukseni kohteena on erityisesti tuntemattomampi verkkouutisen otsikko, saavat ne analyysissäni paikoin enemmän huomiota. Käytän analyysimenetelmänä metafunktioanalyysia, jonka varaan analyysini väljästi jäsentyy. Lähdän liikkeelle tekstuaalisesta näkökulmasta, etenen interpersoonaiseen näkökulmaan ja lopuksi tarkastelen aineistoa ideationaalista näkökulmasta.

Numeroin otsikot siten, että otsikkoparin painetun uutisen ja verkkouutisen otsikoilla on sama numero, mutta painetun otsikon numeron jäljessä on kirjain P ja verkko-otsikon numeron jäljessä kirjain V (esimerkiksi 12P, 12V). Käsittelen otsikoita ajatuksella, että en tunne otsikkoa seuraavaa ingressiä tai leipätekstiä. Tämä on sikäli totta, että vaikka olen aineistoa kerätessäni lukenut jokaisen uutisen läpi ja tarkistanut, että painettu ja verkkouutinen ovat rajauksieni puitteissa samat, en ole palannut leipäteksteihin sen jälkeen, enkä enää muista niiden sisältöä. Leipäteksti ei siten ohjaa tulkintaani otsikosta. Pidän alun perin ingressin sisällön ja roolin tarkastelua kiinnostavana ja mahdollisena osana tutkielmaani, mutta sittemmin olen todennut, että työtäni on rajattava. Ingressiä koskeva analyysi jää siis jatkotutkimusaiheisiin.

Hallidayn keskeinen teesi on, että kieli toimii samanaikaisesti kolmella tasolla. Tämä tarkoittaa, että jokainen kolmesta metafunktioista ilmenee lauseessa samanaikaisesti kielen eri keinoin (Halliday & Matthiessen 2014: 361). Siten *ilmiöksi* kutsuttava piirrekokonaisuus merkitsee ratkaisuja kaikissa metafunktioissa. Tästä syystä käsittelytavassani on liikkumavaraa ja jäsennän aineistoni diplomaattisesti näkökulmiin. Aloitan tarkastelun tietystä metafunktioista,

mutta annan aineistolle siinä määrin vapautta johtaa tarkastelua, että ajaudun toisinaan kommentoimaan toista metafunktiota. Esimerkiksi kertomuksen teoria, jota analyysissäni sivuan, sisältää piirteitä eri metafunktioista, vaikka nousee analyysissäni esiin interpersoonaisen metafunktion alaan kuuluvan kielenpiirteen kautta.

Katson, että ratkaisuni on linjassa systeemis-funktionaalisen kieliteorian ydinajatuksen kanssa. Hallidayn ja Hasanin (1989: 23) mukaan merkitys on kietoutunut tekstiin: ”Emme voi poimia vain yhtä sanaa tai ilmausta ja sanoa, että sillä on vain maailmaa tai vuorovaikutusta kuvaava merkitys – – . Jokaisella lauseella on monta funktiota – – ja ymmärtääksemme niitä emme voi katsoa osia erillisinä, vaan meidän on katsottava kokonaisuutta eri perspektiiveistä, joista jokainen rakentaa osaltaan kokonaistulkintaa”. Tarkastelun liikkumavaran voi ajatella toteuttavan Hallidayn keskeistä viittausta kielen jatkumolla liikkumisesta, siirtymisestä muodon ja merkityksen perspektiivien välillä. Kielenpiirre johtaa merkitystulkintaan ja merkitystulkinta kielenpiirteeseen, eikä kumpikaan ilmene tyhjiössä. Tässä mielessä huomiot johtavat eräänlaiseen vuoropuheluun kielen jatkumon äärien ja metafunktioiden välillä.

3.3 SF-teoria ja metafunktioanalyysi

Kuvasin teoriaosuudessa systeemis-funktionaalista kieliteoriaa, johon tutkimukseni nojautuu teoreettisesti sekä kielikäsitteiden että kielen järjestymisen näkökulmasta. Teoriassaan M. A. K. Halliday käyttää kielen analyysimenetelmänä metafunktioista nousevaa lähestymistapaa. Koska kieli toimii kolmessa tehtävässä ideationaalisen, interpersoonaisen ja tekstuaalisen metafunktion kautta, on myös tarkastelua luontevaa jäsentää tästä näkökulmasta. SF-teoria on menetelmä, mutta samalla se on myös kehikko ja kartta, joka suhteuttaa tutkimuskohteen kieleen kokonaisuutena (Shore 2012: 157).

Systeemis-funktionaalinen kieliteoria perustuu kielen merkityksenmuodostuksen, kielisysteemin ja kieliopin väliseen säännönmukaiseen yhteyteen. Lähestymistavan etuna on kokonaisvaltaisuus, josta Halliday (2014: 27–29) jo teoriansa perusteissa huomauttaa: kielen tarkastelu perustuu tietoiseen asemoitumiseen systeemisen ja funktionaalisen lähestymistavan välillä sekä kykyyn siirtyä systeemisestä näkökulmasta todellisten tekstien näkökulmaan ja takaisin. Metafunktiot on melko helppo ymmärtää kieliopintutkimuksen traditiosta katsottuna (Shore 2012: 157). Nykyisessä tekstimaailmassa kielentutkimus on laajentunut tarkastelemaan eri merkkijärjestelmien tuottamaa multisemioottisuutta sekä tekstejä tasolla, joka erkaantuu kieliopin kuvauksesta (mp.). Tässä mielessä metafunktioanalyysi laajana teoriana kytkee yhteen kieliopintutkimuksen ja tekstintutkimuksen. Halliday on perustellut laajaa teoriaansa

kielen ja merkitysten tuottamisen monimutkaisuudella ja moniulotteisuudella, minkä vuoksi analyysin yksinkertaistaminen olisi kyseenalaista (mp.).

Metafunktioanalyysia on tapana soveltaa omaan tutkimusaineistoon sopivalla tavalla, usein keskittymällä yhteen kolmesta metafunktioista (Shore 2012: 156). Suomen kieliopin kuvaukset suhteutuvat metafunktioihin melko helposti, joten analyysissa voi hyödyntää olemassa olevaa tietoa (Shore 2012: 148). Tutkielmani analyysissa tarkastelen jokaista metafunktiota, mutta annan aineistolle tilaa. Näkökulma on siten kallellaan tekstintutkimukseen ja analyysi vuoropuhelua Hallidayn kielen jatkumon systeemisen ja funktionaalisen äänen välillä. Pyrin asemoimaan ja hahmottamaan analyysini läpinäkyvästi kielen jatkumolle ja samalla rakentamaan kielenpiirrettä laajempaa ymmärrystä.

Merkitysvetoisuus on systeemis-funktionaalisisessa kieliteoriassa keskeistä (Luukka 2002:108). SF-teoriassa (funktionaalinen) merkityksenmuodostuksen tehtävä perustelee kielen olemassaoloa ja ohjaa sen evoluutiota. Instantiaatio eli toteuma on konkreettinen ilmentymä, josta kielen jatkumolle (*cline of instantiation*) voidaan astua sisään. Jokainen toteuma rakentaa kieltä, sosiaalista ja maailmaa. Tarkastelen kielenpiirteitä rytmissä, jossa ne luontevasti suhteutuvat toisiinsa. Ajattelen, että aineiston kuunteleminen voi osaltaan valottaa kielenkäytön ja kielisysteemin välille muodostuvaa luonnollista eheyttä ja systematiikka, joista SF-teoriassa kaiken kaikkiaan on kyse. Metafunktiot siis limittyvät tarkastelussani. Näin tapahtuu myös SF-teoriassa: jokainen ilmaus on samanaikaisesti ideationaalisen, interpersoonaisen että tekstuaalisen merkityksen realisoituma (Luukka 2002: 103). Kun henkilö esimerkiksi valitsee käskä sen sijaan, että väittäisi tai kysyisi, hän toimii interpersoonaisen alueella eli rakentaa ja toteuttaa sosiaalista suhdetta. Valitessaan käsky- eli imperatiivilauseen hänen toimintansa toteutuu tekstuaalisen metafunktion alalla. Seikat, jotka puolestaan saivat hänet valitsemaan käskemisen kysymisen tai väittämisen sijaan, heijastavat saman toiminnan ideationaalista tasoa – henkilön kokemus maailmasta, kulttuurista, puheena olevasta asiasta ja tilanteesta vaikuttavat taustalla siten, että henkilö katsoo sopivaksi käskä. Siten yhtä metafunktiota toteuttava kielenpiirre (muoto) heijastuu myös muiden metafunktioiden tasolle.

Seuraavassa kolmessa alaluvussa kuvaan Hallidayn kielen metafunktiota ja niiden alaisuuteen lukeutuvia kielenpiirteitä. Luvussa neljä analysoin aineistoani jokaisen metafunktion näkökulmasta, ensin tekstuaalisesta, sitten interpersoonaisesta ja lopuksi ideationaalisisesta näkökulmasta. Luvussa viisi tiivistän analyysini havainnot ja kokoan ne päätelmiksi. Luvun kuusi pohdinnassa palautan havaintoni kohti johdantoa ja tosielämän tutkimusongelmaa, joka tämän työn on motivoinut. Lopuksi arvioin tutkielmani ja esitän jatkotutkimusaiheita.

3.3.1 Tekstuaalinen metafunktio

Halliday (Halliday & Matthiessen 2014: 30) kuvaa tekstuaalista metafunktiota kahden muun metafunktion mahdollistajaksi, merkityksen muodostamisen komponentiksi, joka tarvitaan, jotta voimme esittää teoriaamme maailmasta ja osallistua vuorovaikutukseen aktiivisina toimijoina. Shoren (2012: 148) mukaan kyse on metafunktiosta, joka liittyy siihen, miten semioottinen maailma jäsenyy. Tekstuaalisen metafunktion keskiössä on tekstin ilmenemismuoto (*mode*), mikä tarkoittaa huomion kiinnittämistä kanavaan ja siihen, miten kieli toimii tilanteessa (Shore 2012: 183). Multisemioottisuus eli läsnä olevat merkkijärjestelmät ja taitolliset valinnat ovat oleellisia tarkasteltavia asioita. Tarkastelun alla on tekstin pinta, mikä tekstintutkimuksessa käsitteistössä kattaa multisemioottisuuden. Lisäksi tekstuaalisen metafunktion alaan kuuluvat muun muassa teemankulku, leksikaaliset ja kieliopilliset sidokset sekä leksikaalinen tiheys, mikä tarkoittaa sisältösanojen ja kieliopillisten sanojen määrällistä suhdetta.

3.3.2 Interpersoonainen metafunktio

Interpersoonainen metafunktio koskettaa kielen sosiaalista vuorovaikutuksen maailmaa (Shore 2012: 148). Se on kieltä toiminnassa ja nimeltään interpersoonaista, koska kyse on yhtä aikaa vuorovaikutuksesta ja henkilökohtaisesta (Halliday & Matthiessen 2014: 30). Kielenkäyttö identifioi sekä puhujaa että kuulijaa. Emme vain kuvaa maailmaa ja asioita, vaan asemoidumme suhteessa niihin ja ilmaisemme suhtautumistamme niihin. Halliday liittää interpersoonaiseen metafunktioon osallistujaroolit (*tenor*), jotka reaalistuvat esimerkiksi persoonavalintojen ja modaalisuuden kautta (Halliday & Matthiessen 2014: 34).

Systemis-funktionaalisisssa kieliteoriassa arvottavan ja affektisen kielenkäytön ilmiöihin syventyy *suhtautumisen (appraisal) teoria* (Shore 2012: 154–155; Juvonen 2007: 431). Hallidayn oppilaiden, Sydneyn koulukunnan tutkijoiden teoria perustuu systemis-funktionaaliseen kieliteoriaan ja myös sen ytimessä on ajatus, että kieli toimii ja tuottaa merkityksiä ideationaalisisella, interpersoonaisella ja tekstuaalisella tasolla. Suhtautumisen teoria nojautuu Hallidayn työhön, keskittyy ja laajentaa sitä interpersoonaisen suuntaan. Se on muotoillut interpersoonaisen merkityksen tutkimusta kieliopin ja vuorovaikutuksen tarkastelusta kohti leksikaalisuuteen perustuvaa näkökulmaa ja lausetta laajempia

merkitysyksiköitä eli diskurssisemantiikkaa (Martin & White 2005: 8–9). Martin ja White (2005: 1) kuvaavat kielen intersubjektivisuutta subjektiiviseksi läsnäoloksi tekstissä, kirjoittajan (tai puhujan) asennoitumiseksi sekä esittämäänsä materiaalia että kuulijaa kohtaan. Suhtautumisen teoria tarkastelee, miten kirjoittaja hyväksyy tai hylkää, syttyy tai karsastaa, ylistää tai kritisoi, ja miten lukija kutsutaan tekemään samoin (mp.). Se tarkastelee myös, miten kirjoittaja rakentaa itselleen identiteetin, miten hän asemoi itsensä suhteessa vastaanottajaan ja minkälainen vastaanottaja tekstiin kirjoittuu (mp.). Kielen intersubjektivisessa resurssissa on siten kyse sosiaalisten suhteiden neuvottelemisesta (Martin & White 2005: 7).

Kielen intersubjektivisen merkitystehtävän tarkastelussa SF-teoriassa on perinteisesti kiinnitetty huomiota suhtautumista heijastaviin sanavalintoihin, persoonaan, modaalisiin lausetyyppeihin ja muihin modaalilajiin tai niiden puuttumiseen (Shore 2012: 177).

3.3.3 Ideationaalinen metafunktio

Halliday jakaa ideationaalisen metafunktion kahteen osaan, eksperientiaaliseen ja loogiseen metafunktiioon (Halliday & Matthiessen 2014: 30). Tästä syystä metafunktioita toisinaan sanotaan olevan neljä (Shore 2012: 147). Tässä tutkielmassa pitäydyn pääosin kolmessa metafunktiossa ja nimitän eksperientiaalista ja loogista metafunktiota teoriassa yhteisesti ideationaaliseksi metafunktioksi. Analyysini yhteydessä tuon kuitenkin esille, kuuluuko tarkasteltava piirre eksperientiaalisen vai loogisen alaan. Kielen ideationaalinen metafunktio heijastaa kokemus- ja mielikuvitusmaailmaamme. Metafunktiota on kutsuttu myös representatiiviseksi, sillä kielen ideationaalinen taso esittää käsitystämme maailmasta (Shore 2012: 146). Hahmotamme asioita ja ilmiöitä hierarkkisissa ja paradigmaattisissa suhteissa toisiinsa. Nimeämme, muodostamme kategorioita sekä rakennamme eroja ja yhtäläisyyksiä asioiden ja ilmiöiden välille. Näiden taksonomioiden varaan muodostamme kuvan maailmasta.

Kun kielisysteemiä tai kielenkäyttöä tarkastellaan eksperientiaalisesta ideationaalisesta näkökulmasta, huomio kiinnittyy sisältösanoihin, sisältösanojen välisiin suhteisiin ja prosesseihin. Loogisesta näkökulmasta ideationaalinen metafunktio pitää sisällään yksittäistä tapahtumaa laajemmat yhdistelmät, lause- ja lausekekompleksit, joissa tapahtumat kytketään toisiinsa ja ne asettuvat keskinäisiin suhteisiin.

4 ANALYYSI

4.1 Tekstuaalinen näkökulma uutisotsikoihin

Aloitan tarkasteluni painetun uutisen otsikon ja verkkouutisen otsikon ilmeisimmästä erosta eli mitasta. Otsikoiden välinen merkittävä pituusero vaikuttaa monin paikoin analyysini taustalla, sillä se tekee mahdolliseksi muita kielellisiä valintoja. Otsikon pituus on tekstin ilmenemismuotoon liittyvä piirre ja kuuluu siten tekstuaalisen metafunktion alaan. Pituuden tarkastelu johtaa pohtimaan otsikon tilankäyttöä ja ilmaisun tiiviyyttä. Tässä vaiheessa lähestyn aineistoani muun muassa lauseen tekstuaalisen jäsentymisen käsitteiden teeman ja reeman avulla sekä tarkastelen tiedon tiheyttä ja täsmällisyyttä kieliopillisen metaforan kautta.

4.1.1 Mitta

Uutisen otsikko on prototyyppisesti pituudeltaan lyhyt ja ilmaisultaan napakka. Sen tulisi kiteyttää koko uutisen sisältöä ja vastata kärkikolmion perusajatukseen – jo otsikon tulisi avata lukijalle jutun ydin (Kotilainen 2003: 81). Helsingin Sanomien painettujen uutisotsikoiden ja verkkouutisten otsikoiden silmiinpistävin ero on mitta. Aineistoni painetun lehden otsikot ovat pituudeltaan välilyönnit mukaan lukien keskimäärin 35 merkkiä ja verkko-otsikot keskimäärin 128 merkkiä. Verkkouutisten otsikot ovat siis keskimäärin liki neljä kertaa painettujen uutisotsikoiden pituisia.

- (1P) Asuntokauppa sähköistyy ensi vuonna
- (1V) Asuntokauppaa mullistetaan ensi vuoden alusta: Taloyhtiöt perustetaan sähköisesti ja paperisista osakekirjoista luovutaan vähitellen

Ylläolevassa otsikkoparissa näyttäytyy otsikoiden keskimääräinen pituusero. Asuntokauppaa koskevan uutisen painetun lehden otsikko (1P) on 35 merkkiä välilyönteineen, kun verkkouutisen otsikko (1V) on 132 merkkiä. Aineistoni pisin verkko-otsikko (2V) on 203 merkkiä ja lähes yhdeksänkertainen saman uutisen painettuun otsikkoon (2P) nähden, jonka pituus on 23 merkkiä. Ero on huomattava.

- (2P) Susinartut saavat äänen
- (2V) 17-vuotias Ida Maria Saarinen valmistautui omaan kuolemaansa runoa kirjoittamalla – Arkistosta löytyi kymmeniä punakaartien tyttöjen runoja, joissa vankileirien kokemukset tulevat ilmi koko karmeudessaan

Mitta on varsin karkea otsikon määre, mutta uutisgenressä se on huomionarvoinen, sillä pyrkimys taloudelliseen ilmaisuun on uutisen tekstilajin keskiössä. Valtosen (2012: 66) mukaan uutinen tavoittelee lyhintä mahdollista pituutta niin lauseissa, virkkeissä, kappaleissa kuin koko jutussa. Periaate nojaa sähkeuutisen tehtävään välittää tietoa nopeasti ja ytimekkäästi – lukijan on voitava poimia olennainen heti jutun alusta (Bruun ym. 1986: 152). Halutessaan lukija voi jatkaa syvemmälle kohti kärkikolmion kaventuvaan alaosaan.

Kun traditionaalinen painettu uutisotsikko on lyhyt ja napakka, voi pitkässä verkko-otsikossa nähdä kangastuksen uutisen rakenteen kärkikolmiomallista. Verkko-otsikko pyrkii kertomaan lukijalle mahdollisimman paljon tässä ja heti, jopa toteuttamalla omaa kärkikolmiotaan.

Asuntokauppaa koskevan verkko-otsikon (1V) voisi kärkikolmiota noudattavan rakenteen tavoin katkaista kaksoispisteeseen ilman, että ydinsanoma *asuntokauppaa mullistetaan ensi vuoden alusta* tuhoutuisi. Kaksoispisteen jälkeinen osuus etenee kohti yksityiskohtaisempaa tietoa. *Taloyhtiöt perustetaan sähköisesti ja paperisista osakekirjoista luovutaan vähitellen* selittää ja syventää otsikon alkuosassa kerrottua. Myös aineistoni pisimmän verkko-otsikon (2V) ajatusviivan jälkeisessä osuudessa toteutuu kärkikolmioperiaate, mutta tyypillisesti kärkikolmiomallin alaosaan sijoittuva yksityinen näkökulma on otsikossa tuotu ensimmäiseksi (yksityisen ja yleisen välisestä vuorottelusta verkko-otsikoissa lisää alaluvussa 4.2.1). *Arkistosta löytyi kymmeniä punakaartien tyttöjen runoja* välittää uutisarvoisen tapahtuman. *Pilkun jälkeinen osuus joissa vankileirien kokemukset tulevat ilmi koko karmeudessaan* selittää ja syventää kerrottua. Verkko-otsikon alussa esiintyvä henkilöivä osuus tarjoaa otsikon ydinsanomaan nähden kaikkein yksityiskohtaisinta tietoa: *17-vuotias Ida Maria Saarinen valmistautui omaan kuolemaansa runoa kirjoittamalla*. Traditionaalisessa kärkikolmiomallissa tällainen tieto asettuisi kolmion alaosaan.

Kärkikolmiomaisuudessaan verkko-otsikko toimii, pituudestaan huolimatta, sähkeuutisen hengessä pyrkiessään nopeasti tiivistämään uutisen lukijalle. Tietoteoreettisesti asia ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Objektiivisuuden, todenmukaisuuden ja olennaisuuden periaatteet vaikuttavat uutisen tärkeysjärjestyksen muotoutumiseen eli siihen, mitkä uutisoitavaa asiaa koskevat tiedot esitetään ennen toisia ja mitkä seikat ovat oikeutettuja nousemaan otsikkoon. Arvioidessaan tärkeysjärjestystä kielenkäyttäjät tulee valintojen eteen. Verkko-otsikko antaa kielenkäyttäjälle tilaa. Analyysini tulevissa alaluvuissa tarkastelen sitä, mihin hän tuota tilaa käyttää.

Verkko-otsikon mittavuutta motivoi osaltaan mahdollisuus, joka painetusta lehdestä puuttuu. Painetun lehden taitto toteuttaa hierarkiaa, jossa pääotsikko esitetään selvästi leipätekstiä suuremmalla kirjjasimella. Lukijalla on apunaan ingressi, kuvatekstit sekä aukeaman muut kohosteiset silmäilyelementit, jotka selittävät otsikkoa ja yhdessä ohjaavat lukijaa kohti tulkintaa. Painetussa lehdessä tilaa on rajallisesti ja sitä myydään ilmoittajille, jolloin jokaisella palstamillimetrillä on arvo. Pitkä otsikko veisi kohtuuttoman osan jutulle varatusta alasta. Verkkoympäristössä tilaa periaatteessa riittää.

Toisaalta verkko-otsikon mittavuutta motivoi julkaisu-ympäristö, jossa otsikon rooli korostuu entisestään. Verkossa uutiset, kuten muutkin sisällöt, elävät itsenäistä elämää, usein irrallaan julkaisukokonaisuudesta. Sisällön muotoa ohjaavat tilan sijaan päätelaitteiden näyttöjen mittasuhteet ja julkaisualustat, jotka määrittävät näkymiä ja jäsenystä. Verkossa ei käännetä sivua seuraavaan juttuun, vaan risteillään linkeistä tarkastelemaan niitä sisältöjä, joiden nosto eli tyypillisesti kuva ja otsikko jossakin toisessa näkymässä on ollut riittävän kiinnostava. Artikkelit avautuu vertikaalisena kuvan ja tekstin vuorotteluna, eikä kokonaisuuden väliotsikoita, kuvia, kuvatekstejä tai elementtejä voi silmäillä aloitusnäkyssä. Otsikon sisällön on oltava erityisen ymmärrettävä, kiinnostava tai pysäyttävä, jotta orientoitumatonkin lukija siihen tarttuu – otsikon on pärjättävä yksin.

Verkko-otsikon pituutta motivoivat myös sisällön järjestyksen algoritmit. Pääotsikko *avainsanoineen* on keskeinen elementti hakukoneiden toiminnassa. Niinpä sisällön optimoiminen hakukoneille ja toisaalta sisältöä hakeville verkkokäyttäjille ovat verkkoon suuntautuvassa toimitustyössä alati läsnä. Siitäkin huolimatta, että esimerkiksi Google on kertonut painottavansa algoritmeissään laatua ja kuvannut kriteeristöään älykkääksi ja kokonaisvaltaiseksi.

Verkkouutisten otsikot ovat aineistossani järjestelmällisesti ja selvästi painettuja otsikoita pidempiä erästä poikkeusta lukuun ottamatta. Tarinalliset ja elämykselliset aikakauslehtimäiset toteutukset saatetaan myös verkko-ympäristössä otsikoida lyhyen metaforisesti. Aineistossani nämä jutut liittyvät pääasiassa ihmisiin.

- (3P) Kogit elävät eristyksissä
- (3V) **Kylässä kogeilla**

- (4P) Koko maa asuttuna, maksoi mitä maksoi
- (4V) **Pohjolan onnela**

Sekä Kolumbian kokeja (3PV) että Norjan syrjäkyliä (4PV) koskevat verkkojutut ovat elämyksellisiä. Vaikuttavan kokonaisuuden toteutuksessa on hyödynnetty monipuolisesti digitaalisia mahdollisuuksia. Sisältö on multimodaalista ja älykästä: kuvaa, tekstiä, liikkuvaa kuvaa, grafiikkaa sekä erilaisia vuorovaikutteisia elementtejä, jotka aktivoituvat lukemisen rytmissä. Monet tällaisista Helsingin Sanomien jutuista saavat osoitekentässä merkinnän dynamic.hs.fi.

Matkalippujen hintoja koskeva uutinen (6PV) saa tilaa myös painetussa lehdessä, mutta varsinainen erikoistoteutus suuntautuu verkkoon. Lyhyen verkko-otsikon (6V) takana avautuu erikoisartikkeli, joka on näyttävästi multimodaalinen ja sisältää interaktiivista infografiikkaa.

- (5P) Matkalippujen hinnat heittelevät tuntuvasti
- (5V) **Näin säästät lipunhinnoissa**

Esimerkit osoittavat, että verkkouutisenkin otsikko voi olla lyhyt. Aineistossani verkko-otsikko on lyhyt ja metaforinen, kun kommunikatiivinen päämäärä siirtyy informoimisesta kohti elämyksellisyyttä. Nämä aiheet liittyvät tyypillisesti ihmisiin tai elämäntapaan (3V, 4V). Lisäksi verkkouutisen otsikko on aineistossani lyhyt myös silloin, kun uutinen ohjaa ja hyödyttää lukijaa (5V). Painetussa lehdessä metaforinen otsikko esiintyy aineistossani kerran, kirjallisuusaiheisessa uutisessa:

- (6P) **Kaikessa rauhassa**
- (6V) Vuonna 1989 Olli Jalonen matkusti paratiisisaarelle ja sai ”hirveän voimakkaan” idean, jonka kypsyttelyssä meni 30 vuotta – Keskiviikkona saarikirja sai Finlandia-palkinnon

Finlandia-palkittua Olli Jalosta koskeva uutinen julkaistiin näyttävästi metaforisella otsikolla painetussa lehdessä (6P), kun verkkouutisen otsikko (6V) pitäytyi tyypillisemmässä uutismuodossa.

4.1.2 Tiedon tiheys

Pituudesta riippumatta uutisotsikossa tavoitellaan tehokasta ilmaisua sekä painetussa lehdessä että verkossa. Otsikon tulee olla napakka ja kertoa, mistä jutussa on kyse. Syntyy tarve pukea tietoa tiiviiseen muotoon.

Hallidaylaisessa perinteessä *teemassa* ja *reemassa* on kyse lauseen tekstuaalisesta jäsentymisestä (Shore 2008: 38). Lauseen tema on se, mitä lause koskee ja reema puolestaan

se, mitä teemasta sanotaan (mp.). Tyypillisesti teema toteutuu suomen kielessä NP:nä, joka esiintyy verbinetisessä paikassa eksperientiaalisena tai topiikinarvoisena lauseenjäsenenä ja reema puolestaan toteutuu lauseen loppuosassa (mts. 39). Tavallisesti teema on reemaa alhaisempi informaatioarvoltaan: teema sitoo lauseen aiemmin sanottuun ja reema kehittää aihetta eteenpäin (mts. 40). Teemankulun käsitteistö, teema ja reema, liittyvät läheisesti informaationkulun käsitepariin eli *annetun* ja *uuden* käsitteisiin, joissa on kyse erityisesti siitä, miten informaatiota *esitetään* lukijalle (mts. 25–26). Annetun ja uuden käsiteparista on käytetty myös nimityksiä *uutisarvoton* ja *uutisarvoinen* (Shore mts. 26; Lauranto 2004: 53, 79).

Seuraavassa esimerkkiparissa teemapaiikkojen informaatioarvot poikkeavat toisistaan.

(7P) Viro sai syntyvyyden nousuun

(7V) **Syntyvyyden lasku** kauhistuttaa Suomessa, mutta Virossa suunta on toinen – Täysi palkka puolitoista vuotta ja lisäraha ovat johtaneet buumiin, jossa perheet haluavat kolmannen lapsen

Painetun uutisen otsikko (7P) esittelee kongruentin teeman *Viro* ja kehittää sitä eteenpäin reemalla *sai syntyvyyden nousuun*. Viro näyttäytyy prosessissa agenttina ja verbi *sai* implikoi, että syntyvyys on noussut Viron aktiivisen toiminnan seurauksena.

Verkko-otsikossa (7V) teemapaiikalla puolestaan on *syntyvyyden lasku*. Toisin kuin tekstin keskellä, uutisotsikossa teema ei voi sitoa lausetta aiemmin sanottuun. Niinpä *syntyvyyden lasku* annettuna, lauseenalkuisena teemana pitää sisällään informaatiota, jota ei lainkaan selitetä. Otsikossa ei käytetä tilaa tuon prosessin kuvaamiseen, vaan *syntyvyyden lasku* toimii alkuasetelma lauseen reemalle *kauhistuttaa Suomessa*. Tällä tavoin verkko-otsikko presupponoi eli tuo *syntyvyyden laskun* otsikon taustaoletukseksi, jota lukija ei välttämättä arvioi keskittyessään reemaan eli otsikon esittämään uuteen tietoon, jonka keskiössä on verbin ilmaisema prosessi *kauhistuttaa*.

Informaation mahdollistaminen lauseen teemapaiikalle kytkeytyy *kieliopillisen metaforan* ja *nominaalistuksen* käsitteisiin. Kieliopilliset metaforat ovat tiiviin ja ilmaisuvoimaisen kielenkäytön keinoja. Kyse on kieliopillisen kategorian siirtymisestä toiseen kategoriaan (Shore 2012: 143). Nominaalistuksessa lausetasolla ilmaistava prosessi (verbi) ja sen ominaisuudet (adjektiivit) sanoitetaan nominilla ilmaistavaksi asiaksi tai ilmiöksi (Halliday & Matthiessen 2014: 729). Samalla kongruentin rakenteen subjekti syrjäytyy ja verbijohteisesta nominista tulee metaforisen rakenteen subjekti – ja usein lauseen teema.

Viron syntyvyyttä koskevassa verkko-otsikossa eron voi havaita pohtimalla kongruenttia ilmaisua, joka voisi kuulua esimerkiksi *syntyvyys laskee ja suomalaiset ovat kauhistuneita*.

Kongruentissa ilmaisussa *syntyvyys* on teema ja *laskee* informaatioarvoltaan merkittävämpi reema, joka kehittää teemaa eteenpäin. Kongruentissa rakenteessa virkkeeseen ilmestyisi myös ilmipantu inhimillinen *kokija* eli *suomalaiset* täsmentämään sitä, kuka on kauhistunut. Koko otsikossa kongruentti ilmaisu johtaisi kuitenkin viidennen lauseen syntymiseen, mikä olisi sille jo liikaa. Nominaalistaminen on tehokas tapa saada sanottua, mutta välttää konjunktio- ja virkerakenteita, jotka eivät perinteisesti kuulu otsikkoon. Sen avulla otsikkoon saadaan mahtumaan enemmän informaatiota. Samalla otsikon teemalauseke kieliopillisen metaforan ansiosta sisältää jo osan lauseen *remaattisesta* sisällöstä (Karvonen 1991: 160).

Syntyvyyden laskun (7V) kaltainen annettu taustaoletus on presupponoiva. Presupponoivan otsikon voi toisinaan ajatella olevan *intertekstuaalinen* ja nojautuvan aikaisempaan uutisoinnin virtaan (esim. Pietikäinen & Mäntynen 2009: 116). Silloin kirjoittaja puhuttelee uutisia säännöllisesti seuraavaa lukijaa ja olettaa tämän vuoropuhelunomaisesti tuntevan aihetta aikaisemman uutisoinnin pohjalta. Siten presupponoinnilla on myös intersubjektiva ulottuvuus. Sisäpiiriläisyys, dialogisuus, uutisvirran tuntemus – puhujan ja kuulijan välillä on oletettua tulkinnallista resurssia ja tuttuutta, jota uutena käsiteltävän aiheen äärellä ei esiintyisi. Myös painetun otsikon (7P) verbiin *sai* sisältyvässä onnistumisen prosessissa voi havaita hienoista intertekstuaalisuutta: lukijan oletetaan paikantavan onnistumisen taustalla vaikuttava haaste ilman taustoittavaa tietoa tai toisaalta selvittävän tiedon juuri uutisesta.

Havainnollistan nominaalistetun teemalausekkeen piirteitä toisella esimerkillä. Seuraavassa otsikkoparissa lauseenalkuiset nominaalistukset motivoituvat painetussa otsikossa ja verkko-otsikossa eri tavoin.

(8P) **Kukkien kylväminen** pellon poikki pelastaa pölyttäjiä

(8V) **Pölyttäjiä kato** vaarantaa ruoantuotannon, mutta tutkijalla on ratkaisu: istutetaan pelloille kukkia

Kukkien kylväminen painetun lehden otsikon (8P) teemapaikalla on geneeristävä. Otsikko on luonteeltaan *ekspositorinen* eli erittelevä ja asioiden välisiä suhteita ilmaiseva. Agentin, kuten asukkaan tai pellonomistajan tuominen mukaan ei palvelisi lausetta, jonka tavoitteena on kertoa kukkien kylvämisen ja pölyttäjiä yleisestä kausatiivisesta suhteesta *pelastaa*-verbin avulla riippumatta siitä, kuka kukkia kylvää (VISK § 463). Kongruentimpi muoto voisi olla esimerkiksi nollapersoonainen *jos kylvää kukkia pellon poikki, pelastaa pölyttäjiä* tai passiivimuotoinen *kylvämällä kukkia pellon poikki pelastetaan pölyttäjiä*. Ekspositorinen tekstityyppi on tyypillinen erittelevälle tietotekstile (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 102).

Pölyttäjien kato verkko-otsikon (8V) teemapaikalla puolestaan nominaalista asiointilan, häivyttää katoamisen prosessin, jättää katoamisen olosuhteet avoimeksi ja tuo *kadon* annettuna otsikon lähtökohdaksi.

Presupponoivaa nominaalistamista esiintyy myös keskellä otsikoita, kuten seuraavista esimerkeistä voi havaita. Myös niissä pitkiin verkko-otsikoihin pyritään mahdollittamaan vieläkin enemmän informaatiota.

- (9P) Loppuuko perinteisten autojen valmistus?
- (9V) Hyvästit perusautolle? GM:n tehtaiden **joukkosulkeminen** on viimeisin osoitus katumaastureiden voittokulusta

- (10P) Satelliitti voi näyttää päästöjen alkuperän
- (10V) Satelliittikuvat näyttävät **hiilidioksidin rajun lisääntymisen** ilmakehässä – Tulevaisuudessa satelliitti paljastaa, missä päästöt syntyvät

Joukkosulkeminen (9V) ja *hiilidioksidin raju lisääntyminen* (10V) nominaalistavat prosessin, joka tuodaan lukijalle annettuna. Toisaalta verkko-otsikoissa käytetään tilaa verbivalenssin kannalta ei-pakollisiin määreisiin. Auto-otsikossa (9V) tilaa vie luokittelija *viimeisin* ja satelliittiotsikossa (10V) vahvistaja *raju* ei ole pakollinen. Tiivistä ilmaisu tavoittelevaa nominaalistamista esiintyykin erityisesti verkko-otsikoissa, vaikka juuri niissä tilaa kongruenttiin ilmaisuun olisi tarjolla.

Edellä esitetyissä esimerkeissä nominaalistavalle sanomisen tavalle kohosteisena poikkeuksena näyttäytyy satelliittiuutisen verkko-otsikon (10V) ajatusviivan jälkeinen osa: *Tulevaisuudessa satelliitti paljastaa, missä päästöt syntyvät* on kongruentti rakenne. Verkko-otsikko rytmittyy nominaalistavasta ja tiedollisesti tiheästä aloituksesta *satelliittikuvat näyttävät hiilidioksidin rajun lisääntymisen ilmakehässä* väljempään, täsmälliseen lopetukseen. Kongruentti ilmaisu tuo mukanaan lokaatiotarkoitteisen *missä*-pronominin, joka yhdessä verbin *paljastaa* kanssa viittaa saastuttamisen paikantamiseen. Jos nominaalistaminen johtaa sanomisen aukkoisuuteen, tuottaa kongruentti ilmaus konkretiaa ja agenttiivisuutta – saastuttamisen takana on joku tai jokin.

Kieliopillinen metafora palvelee tekstin järjestymistä, tematisoi prosesseja ja toimintoja sekä rakentaa koheesiota (mts. 149–150, 156). Se on abstraktistava ja geneeristävä ilmaisustrategia, joka usein häivyttää agentin ja kokijan (mp.). Tekijöiden, kokijoiden ja ajanmääreiden puuttuminen johtaa sanomisen aukkoisuuteen (mts. 161). Prosessit muuttuvat nominaalistettuina asiointiloiksi, jotka eivät konkretisoidu ja siten väistävät arviointia. Koska nominaalistaminen sitoo prosesseja ja karttaa määreitä, on nominaalistuksia sisältävä teksti

tiedon puolesta tiheää: sisällökkäitä sanoja esiintyy kieliopillisiin sanoihin nähden runsaasti (Karvonen 1991: 162).

4.2 Interpersoonainen näkökulma uutisotsikoihin

Tässä alaluvussa tarkastelen uutisotsikoita interpersoonaisesta näkökulmasta. Analysoin otsikoissa esiintyviä persoonavalintoja ja syvennyn kolmaspersoonaisuuteen, joka johtaa tarkastelemaan yleisen ja yksityisen välillä tapahtuvaa liikehdintää. Persoonien jälkeen kiinnitän huomiota suhtautumiseen eli uutisotsikoissa esiintyvään affektiseen ja arvottavaan kielenkäyttöön. Lopuksi syvennyn osallistujarooleihin ja lausetyyppeihin.

4.2.1 Persoonavalinnat

Valtaosa otsikoista on uutiskielelle tyypillisesti kolmaspersoonaisia. Ennen kuin tarkastelen 3. persoonaa, käyn läpi muut aineistossa esiintyvät persoonamuodot. Painetuissa uutisotsikoissa sellainen esiintyy vain yhdessä: Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle suunnatussa käskevässä otsikossa (11P) imperatiiviverbi on yksikön toisessa persoonassa. Sen sijaan verkko-otsikoissa toista persoonaa esiintyy runsaammin.

- (11P) **Selitäpä** tämä, THL!
- (11V) Tuomiopäivän ennusteesta tuli suutari – Suomalaisten piti juoda itsensä hengiltä, kun alkoholilaki uudistui, ja nyt THL saa selittää, mitä tuli väitettyä

- (12P) Matkalippujen hinnat heittelevät tuntuvasti
- (12V) Näin **säästät** lipunhinnoissa

- (13P) Selvitys: Ansiosidonnaista työttömyysturvaa kaikille
- (13V) Jos **et** kuulu kassaan, **maksat** tyhjästä – Uusi raportti esittää ansiosidonnaista työttömyysturvaa kaikille

- (14P) Viharikokset lisääntyivät Turun iskun jälkeen
- (14V) Viharikokset lisääntyivät Turun terrori-iskun jälkeen – **Katso**, paljonko tapauksia tuli ilmi kotikunnassasi viime vuonna

- (15P) Väitös: Naisten kohtelu yhä raadollista
- (15V) Väitöskirjan mukaan politiikassa arvostetaan yhä miehisiä ominaisuuksia – ”Naiselta kysytään, **ehditkö** hoitaa lapsesi”

Verkko-otsikoiden toisen persoonan esiintymät viittaavat pääosin lukijaan. Sekä lippuhintoja (12V) että viharikoksia (14V) koskevassa verkko-otsikossa toisen persoonan käyttö liittyy *instruktiivisuuteen* eli tekstin ohjailevuuteen (*näin säästät, katso*). Jälkimmäisessä näyttäytyy myös instruktiiviselle tekstityypille ominainen imperatiivimuoto (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 102). Ansiosidonnaista työttömyysturvaa käsittelevässä otsikossa (13V) toinen persoona puolestaan tuo abstraktin aiheen lähelle lukijaa kuvaamalla, millä tavoin puheena oleva asia koskettaa juuri häntä. Uusi raportti liitetään paitsi ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan myös lukijan itsensä maksamiin maksuihin ja maksusta saatavaan vastineeseen: *Jos et kuulu kassaan, maksat tyhjästä*. Väitöskirjaa koskevan verkkouutisen (15V) otsikon ajatusviivan jälkeinen osuus on sijoitettu lainausmerkkeihin ja referoi otsikossa identifioimatonta lähdettä. Kysyvän sivulauseen toinen persoonamuoto kolmannen persoonan sijaan (*vrt. naiselta kysytään, ehtiikö hän hoitaa lapsensa*) viittaa referointiin referoinnin sisällä: vaikka virkkeessä ei ole ilmipantua *että*-sanaa, se vaikuttaa taustalla ja selittää toisen persoonan kysyvän sivulauseen repliikiksi (VISK § 1158, 1465).

Ensimmäinen persoona on sekä painettujen uutisten että verkkouutisten otsikoissa harvinainen. Painetuissa otsikoissa ensimmäistä persoonaa ei esiinny lainkaan ja verkko-otsikoissa se esiintyy ainoastaan referoituna kolmesti.

- (16P) Harkimo torjuu epäilyt venäläisrahasta
- (16V) Hjallis Harkimo torjuu epäilyt venäläisrahasta: ”**En** ole niin tyhmä, että **ottaisin** edes vastaan sellaista, vaikka tarjottaisiin”

- (17P) Lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen
- (17V) ”Mieluummin **ottaisin**, että joku vaikka hakkaisi **mua** kuin tän, ettei kukaan edes huomaa” – 2000-luvun lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen, mistä se johtuu ja miten yksinäistä voi auttaa?

- (18P) Rakas riesa
- (18V) ”**Olen** sulattanut hiusföönillä jäätyneitä vesiputkia” – Tuija Lindfors ryhtyi eron jälkeen pitämään pystyssä vanhaa hirsitaloa kainalossaan vauva ja kaksi taaperoa

Verkko-otsikoissa 16V, 17V ja 18V referoidut henkilöt *Hjallis Harkimo*, identifioimaton lapsi ja *Tuija Lindfors* viittaavat ensimmäisellä persoonalla itseensä. Itsensä likoon laittaminen ja omasta kokemuksesta puhuminen korostavat sanotun autenttisuutta. Kirjoittajan minuus on puolestaan taka-alasta: ensimmäisen persoonan vähäisyys on uutistekstille tyypillistä, sillä kirjoittaja tavoittelee ulkopuolisen tarkkailijan ja neutraalin tiedonvälittäjän roolia ja pysyttelee näkymättömissä. Fokus on tapahtumissa ja havainnoissa, eikä kirjoittajan läsnäoloa eksplikoida

siten kuin vaikkapa kolumnissa tai tieteellisessä diskurssissa. Myös metadiskursiivisten keinojen käyttö on vähäistä, sillä niiden korostuminen tekisi näkyväksi kirjoittajan ja hänen prosessinsa.

Yleisyyden vektori, liikehtiminen yleisen ja yksityisen välillä, on selvästi nähtävillä aineistoni otsikoissa. Siinä, missä painettu lehti pysyttelee geneerisessä lähestymistavassa ja esittelee asiaintilaa yleisellä tasolla yleisnimen avulla, valikoituu verkko-otsikon kärkeen yksityinen eli identifioitu henkilö ja erisnimi.

- (19P) **Susinartut** saavat äänen
(19V) 17-vuotias **Ida Maria Saarinen** valmistautui omaan kuolemaansa runoa kirjoittamalla – Arkistoista löytyi kymmeniä punakaartien tyttöjen runoja, joissa vankileirien kokemukset tulevat ilmi koko karneudessaan
- (20P) **Pakolaislapsia** on jäänyt ilman perhettä
(20V) Suomi maksoi syyrialaisen **Omranin** lentolipun Kreikasta, ja hän palasi alaikäisenä perhekotiin Inkooseen – Migrin tiukennettu linja esti perheen saamisen Suomeen
- (21P) Selvitys: ansiosidonnaista työttömyysturvaa kaikille
(21V) Jos **et** kuulu kassaan, maksat tyhjästä – Uusi raportti esittää ansiosidonnaista työttömyysturvaa kaikille
- (22P) Pia Matihaldi: **Vammaiset** nykypäivän huutolaisia
(22V) **Jenniltä**, 30, menee puoli vuotta, että hän päästää uuden ihmisen lähelleen – asumisyksikön henkilökunta vaihtuu silti usein
- (23P) Moni **yksinasuva** tuntee itsensä yksinäiseksi
(23V) Tätä on yksinäisyys Suomessa: **Hannamari Viitanen** jäi ”sinkkutyhjiöön” ja joutuu nyt etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä
- (24P) **Lapset** ovat yksinäisempiä kuin ennen
(24V) ”Mieluummin ottaisin, että joku vaikka hakkaisi **mua** kuin tän, ettei kukaan edes huomaa” – 2000-luvun lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen, mistä se johtuu ja miten yksinäistä voi auttaa?

Asia (*thing*) on nominilausekkeen semanttinen ydin ja *asian* voi Hallidayn mukaan paikantaa yleisyyden (*generality*) vektorilla. Yleisyyden vektorilla kategorinen erottelu *yksityisestä* (*particular*) *yleiseen* (*general*) kuvaa asioiden taksonomisia suhteita ja yleisempi nomini toimii kohesiivisesti spesifimpään nominiin nähden: *tammi* on *puu* ja *kasvi* ja lopulta *asia*. Yleinen ilmaus on yksityiseen nähden painoarvoltaan heikompi ja asian agenttiivisuus lauseessa on sitä todennäköisempää, mitä inhimillisemmästä nominista on kyse. (Halliday & Matthiessen 2014: 383–386.)

Esimerkkien verkko-otsikoissa 19V–24V esiintyvät seuraavat yksityiset, identifioidut henkilöt: *Ida-Maria Saarinen, Omran, sinä, Jenni, Hannamari Viitanen ja minä*. Tosielämän henkilöitä koskettavat tapahtumat ja näkökulmat konkretisoivat tehokkaasti puheena olevaa asiaa. Samastumista edesauttaa, että otsikossa referoitu ääni kuuluu tavalliselle, tuntemattomalle ihmiselle sen sijaan, että se kuuluisi asiantuntijalle tai auktoriteetille. Lukijan on helpompi samastua *Jennin* elämään kuin vammaistenhoitoa koskevaan generiseen luokkaan. Uutinen ansiosidonnaisesta työttömyysturvasta herättää kiinnostuksen varmemmin, kun se koskettaa *sinua*.

Otsikoissa myös porrastuu yksityinen ja yleinen näkökulma. Verkko-otsikon pituuden ansiosta yksityinen aloitus *Jennin* vaikeudesta *päästää uusi ihminen lähelleen* on mahdollista viedä yleisemmäksi koskemaan terveydenhuollon operatiivista toimintaa: *asumisyksikön henkilökunta vaihtuu silti usein*. Painetussa lehdessä perspektiivi kohoaa entisestään ja aihetta katsotaan vielä etäämmältä yleisestä käsin ottamalla kantaa kaikkien vammaisten yhteiskunnalliseen asemaan Pia Matihaldin sanojen kautta: *vammaiset nykypäivän huutolaisia*. Sama liikehdintä yksityisen ja yleisen välillä toistuu pakolaisuutisessa. Verkko-otsikossa kerrotaan ensin *Omrania* koskeva tapahtumasarja *Suomi maksoi syyrialaisen Omranin lentolipun Kreikasta, ja hän palasi alaikäisenä perhekotiin Inkooseen*. Ajatusviivan jälkeen nominaalistukset abstrahoivat tapahtumasarjaa seuraavan ongelman yleisemmäksi tuomalla mukaan maahanmuuttopoliittiset linjaukset: *Migrin tiukennettu linja esti perheen saamisen Suomeen*. Painetussa lehdessä otsikon perspektiivi laajenee edelleen yleisemmäksi, *pakolaislapsiin, jotka jäävät ilman perhettä*. On hyvä muistaa, että leipäteksti molempien otsikoiden takana on lähes identtinen. Taustoittava uutinen liikkuu usein yleisestä yksityiseen eli käsittelee asiaa tai ilmiötä monella tasolla ja antaa siten mahdollisuuden poimia otsikkoon vaihtoehtoisia näkökulmia.

Taksonominen (ideationaalinen) luokittelu näyttäytyy otsikoissa selkeästi. *Vammaiset* ovat *asian* luokka ja *Jenni* kohesiivisesti spesifi, kategorinen jäsen tuossa luokassa. Samalla tavoin *Omran* identifioituu yhdeksi *pakolaisista*. Joissakin verkko-otsikoissa yksityisen ja yleisen suhde viittaa induktiivisen päättelyn logiikkaan, jossa yksittäisestä havainnosta muodostuu yleistys (esimerkiksi yksinäisyyden ja sinkkuuden kytkevä 23V). Varsin usein verkko-otsikon yleisemmässä osassa pitäydytään kuitenkin yksityisen osan esittämässä tapauksessa, eikä sen sisällöstä johdeta yleistävää väitettä. Kun painettua otsikkoa ja verkko-otsikkoa tarkastelee todellisesta lukukokemuksesta poiketen rinnan, näyttäytyy yleisen ja yksityisen vuoropuhelu otsikoissa kolmitasoisena ja varsin säännönmukaisena.

Taulukkoon 1 olen koonnut otsikoissa esiintyvät kolmaspersoonaiset ihmistarkoitteiset nominit, jotka toimivat painettujen uutisten ja verkkouutisten otsikoissa subjektina. Listaus vahvistaa, että painetuissa uutisotsikoissa kolmannet persoonat identifioidaan yksityishenkilöiksi selvästi harvemmin kuin verkko-otsikoissa (2/13 kpl).

Painetut otsikot	Verkko-otsikot
<p>Susinartut, Harkimo, ihminen, pakolaislapsia, rokottamaton lapsi, Pia Matihaldi, vammaiset, yhä harvempi nuori työntekijä, moni yksin asuva, keltaliivit, Kogit, ulkomaalaistaustaista, johtaja, lapset, EU-johtajat, suomalaisten, äkkiväärä upseeri</p>	<p>Ida Maria Saarinen, Hjallis Harkimo, lesket [Margareth Walkamo ja Harri Hatulainen], niin moni, hän [Omran], rokottamaton esikouluikäinen, ministeri Saarikko, tutkija, Jan Vapaavuori, Olli Jalonen, Jenni 30, asumisyksikön henkilökunta, nuoret, Hannamari Viitanen, keltaliivit, Kimi Räikkönen, ulkomaalaistaustaista, johtaja, Wilma Murto, huippuhyppääjä, 2000-luvun lapset, pankkiiritkin, EU-johtajat, suomalaiset, suomalaisten, nuoren mieli, yhteiskunta, tutkija, Linnea Karlsson, he, äkkiväärä eversti-luutnantti, Tuija Lindfors</p>

Taulukko 1.

Aineiston kolmaspersoonaiset ihmistarkoitteiset subjektit.

Painetuissa otsikoissa yleisyys johtaa luokitteluun. Geneeristä luokittelua esiintyy myös verkko-otsikoissa, sillä yksityishenkilöön identifioituminen on otsikoissa usein tilan suoma toinen taso. Pitkä verkko-otsikko pystyy käsittelemään aihettaan sekä yksityisen esimerkin että yleisemmän näkökulman kautta. Otsikoissa esiintyvät henkilöt ovat poliitikkoja, tutkijoita tai julkisuuden henkilöitä, mutta mukana on myös tuntemattomia, tavallisia ihmisiä (*Ida Maria Saarinen, lesket, Omran, Jenni, Hannamari Viitanen, Tuija Lindfors*). Kolmatta persoonaa luokittelevaa sanastoa hallitsevat sekä painetuissa että verkko-otsikoissa yhteiskunnalliset kategoriat, jotka asettuvat kansallisuuden ja politiikan sekä sosioekonomisten tekijöiden, kuten iän, työllisyyden, asumismuodon, statuksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin paradigmoille: *suomalaiset, lapset, ulkomaalaistaustaiset, pakolaislapset, johtajat, vammaiset, yksin asuva*. Lisäksi verkko-otsikoiden luokittelussa esiintyvät useampaan kertaan *nuoret* ja *tutkija* sekä mainitaan sellaisia luokkia kuin *henkilökunta, huippuhyppääjä* ja *yhteiskunta*.

4.2.2 Suhtautuminen

Uutisen tehtävä välittää tietoa objektiivisuutta tavoittelevan sivustakatsojan roolista syrjäyttää otsikoista ja leipäteksteistä *affektisia* ja *arvottavia* ilmauksia. Uutistekstiltä edellytetään asiallisuutta, eikä asiallinen uutistoiminta ota kantaa tapahtumien verisyyteen, rajuuteen, pahuuteen, vinouteen tai hyvyteen (Bruun ym. 1986: 200). Uutiskieli karttaa adjektiiveja ja superlatiiveja, jotka ovat aina kannanottoja jonkin puolesta jotakin vastaan (mp.).

Affektisilla ilmauksilla tarkoitetaan konstruktioita ja kielenaineiksia, joilla puhuja osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseen asiaan tai puhekumppaniinsa (VISK § 1707). Arvottavia ilmauksia ovat esimerkiksi subjektiivisesti arvottavat asenneadjektiivit, joiden kuvaama ominaisuus riippuu puhujan käsityksestä tai mielipiteestä tai vaikkapa konnotatiivinen nominaalustus, joka kuljettaa mukanaan arvottavia tai tunnesävyttyneitä oheismerkityksiä (VISK § 605). Hallidayn oppilaat Martin ja White (2005: 1) kuvaavat *suhtautumisen teoriassaan* kielen intersoonaisuutta subjektiiviseksi läsnäoloksi tekstissä, kirjoittajan (tai puhujan) asennoitumiseksi sekä esittämäänsä materiaalia että kuulijaa kohtaan.

Kaiken kielenkäytön voidaan ajatella olevan jossakin määrin affektista. Affektisuus voi toteutua jo agendan tasolla – asia otetaan puheeksi, koska se herättää tunteita tai sille annetaan arvoa. Affektisuus tai arvottaminen ei silloin kielellisty, vaan vaikuttaa kielenkäytön implisiittisenä taustavoimana ja saattaa olla pääteltävissä kontekstista. Lisäksi on syytä erottaa affektisista asioista puhuminen (*olen surullinen*) ja affektinen kielenkäyttö (*minua itkettää*), joista edellinen on tunneaiheista ja jälkimmäinen tunnepitoista (Visapää 2013: 526). Tässä mielessä affektisuus on asteittainen ilmiö.

Edellisessä alaluvussa esitelty geneerisyyden vektori ja verkko-otsikoissa korostuva yksityinen kytkeytyvät suhtautumiseen muun muassa kertomuksellisuuden kautta. Kertomuksen teoriassa yksityiseen viittaa *partikulaarisuuden* käsite: kertomus käsittelee tyypillisesti yksittäistapausta sen sijaan, että se käsittelee laajoja aikakausia tai yleisiä periaatteita tai vaikutussuhteita (Herman 2009: 2, 18). Kertomuksen yksityiskohdat rakentavat toden tuntua ja kutsuvat lukijaa eläytymään. Samalla ne mahdollistavat affektiset ja arvottavat puheenvuorot uutisessa, joka muutoin tavoittelee ilmaisussaan objektiivisuutta.

Asian identifioiminen henkilöksi mahdollistaa inhimillisen kokemuksen kuvaamisen. Kun painettu otsikko esittää yleisen asian, nojautuu verkko-otsikko yksityisen kautta vahvemmin kokemuksellisuuteen. Myös kokemuksellisuus (*the what's-it-like dimension*) on prototyypin kertomuksen piirre (Herman 2009: 21–22). Kokemuksellisuus sisältyy myös jo Labovin (1972: 370–371) esittämään kriteeriin kertomuksen kertomisenarvoisuudesta

(*tellability*): pelkkä tapahtumasarja ei tee kertomuksesta kertomisenarvoista, vaan kerrottavassa on oltava jotakin tavallisesta poikkeavaa. Kertomuksen kertomisenarvoisuus perustellaan sen evaluaatio-osassa (*evaluation*), joka vastaa kysymykseen, miksi tarina kerrotaan: entä sitten (mp.)? Yksilön kokemuksen välittäminen rakentaa kertomuksen sosiaalista arvoa ja perustelee sen kertomisenarvoisuutta.

(25P) Pia Matihaldi: Vammaiset nykypäivän huutolaisia

(25V) **Jenniltä, 30, menee puoli vuotta, että hän päästää uuden ihmisen lähelleen** – asumisyksikön henkilökunta vaihtuu silti usein

(26P) Moni yksinasuva tuntee itsensä yksinäiseksi

(26V) Tätä on yksinäisyys Suomessa: **Hannamari Viitanen jäi** ”sinkkutyhjiöön” ja joutuu nyt etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä

Edellä esitetyissä vammaisia ja yksinasumista koskevien uutisten painetuissa otsikoissa kerrotaan asioiden välisistä suhteista. Ensimmäinen painetuista otsikoista (25P) rinnastaa *vammaiset* ja *huutolaiset*, toinen (26P) kuvaa *yksinasuvien* ja *yksinäisten* meronymista suhdetta: suuri osa yksinasuvista on yksinäisiä. Vaikka yksinäisyyttä koskevassa painetussa otsikossa eksplikoidaan *tuntea*-verbi, tämä kokemusta abstrahoiva verbi ei tuo otsikkoon tuntuva affektisuutta, joka verkko-otsikoiden kuvauksista kumpuaa. Jennin vaikeus *päästää uusi ihminen lähelleen* tai *pisimmän baaritiskin etsintä* heijastavat tunnepitoisesti todellisuutta, jossa henkilöt elävät. Modaalisuus on läsnä eräänlaisena kohtalon akselina – Jenniltä (25V) *menee puoli vuotta uuden ihmisen päästämiseen lähelleen*, eikä hän voi sille mitään. Jennin tilanne heijastaa dynaamista modaalisuutta – olosuhteista tai yksilön sisältä nousevaa fyysistä kykyä tai kyvyttömyyttä (VISK § 1554). Jenniä koskevassa otsikossa on myös evidentialisuutta, sillä Jennin kokemuksen kuvaaminen toimii evidenssinä sille, että asumisyksikön henkilökunnan vaihtuvuudella on merkitystä (VISK § 1557). Myös kirjoittajan suhtautuminen näyttäytyy verkko-otsikossa. Konnektiivi *silti* viittaa lausekompleksin osien väliseen konsessiiviseen suhteeseen (VISK § 1121). Konsessiivisessä suhteessa esitetyt asiointilat pätevät, mutta samalla ne ovat implisiittisesti yhteensopimattomia kontekstissaan: siitä, että toinen asiointila pätee, olisi odotuksenmukainen seuraus toisen negaatio (VISK § 1139). Toisin sanottuna koska Jenniltä menee puoli vuotta uuden ihmisen päästämiseen lähelle, asumisyksikön henkilökunnan ei kirjoittajan mukaan tulisi vaihtua usein.

Myös Hannamari Viitanen tilanne näyttäytyy verkko-otsikossa (26V) affektisen pakottavana: yksinäisyyden vuoksi Hannamari *joutuu* etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä. Epätoivottuun välttämättömyyteen viittaavan *joutua*-verbin kantama modaalisuus on

yhteydessään myös dynaamista. Sekä Jennin että Hannamarin tapauksessa pakottava tekijä on inhimillinen ja sisäinen sen sijaan, että pakko tulisi ulkopuolelta (deonttisesti) normin tai (episteemisesti) tiedon määräämänä. Kokemuksellisuus kumpuaa kompleksisesta ihmisyydestä ja elämisen vaikeudesta, joka näyttäytyy kohtalokkaan modaalisuuden kehyksenä. Koska ihmiselämä harvoin on helppoa ja yhteiskunnassa usein epäkohtia, on Jennin ja Hannamarin kokemuksessa affektista tarttumapintaa laajalle lukijajoukolle.

SF-teoriassa ideationaalinen heijastaa kokemustamme maailmasta ja tässä mielessä kokemus on aina läsnä kielenkäytössä. Olipa kyse maailmaa koskevasta tiedosta tai havainnosta, kielenkäyttö heijastaa tuota kokemusta luokittelun, kategorisoinnin ja taksonomioiden kautta. Siten myös yksiaäninen yleinen otsikko on kokemuksellinen ja implikoi kokijan. Tällaiseen implisiittisyyteen kirjoittuu tietäjä, vaikka samastuttavaa inhimillistä pintaa ei näytetä. Kun otsikkoon tuodaan moniäänisyyttä yksityisen kautta, muuttuu tuo kokemus eri tavoin eksplisiittiseksi kuin se, joka perinteisen taka-alaisen uutistekstin kirjoittajan kynästä hahmottuu tai jää hahmottumatta.

Myös suora lainaus mahdollistaa suhtautumisen eksplisiittisen kuvaamisen uutisotsikossa. Hjallis Harkimoa koskevan otsikkoparin siteeraavassa verkko-otsikossa on affektisuutta, jota painetussa otsikossa ei esiinny.

(27P) Harkimo torjuu epäilyt venäläisrahasta

(27V) Hjallis Harkimo torjuu epäilyt venäläisrahasta: ”En ole **niin tyhmä**, että ottaisin **edes** vastaan sellaista, vaikka tarjottaisiin”

Verkko-otsikko (27V) on moniääninen, Hjallis Harkimo pääsee siinä ääneen suoran esityksen keinoin. Subjektiivisesti arvottava asenneadjektiivi *tyhmä* on mahdollinen otsikkokielessä sen ansiosta, että se on peräisin Hjalliksen itsensä suusta. On vaikea kuvitella uutisotsikkoon vastaavaa epäsuoraa esitystä (*Hjallis Harkimo sanoo, ettei ole niin tyhmä – –*), saati deklaratiiivilauseetta (*Hjallis Harkimo ei ole niin tyhmä – –*). Intensiteettipartikkeli *niin* vahvistaa ja määrittelee Hjallis Harkimon tarkoittamaa tyhmyyttä (VISK § 792). Samalla puhuja tulee lukijaa hieman vastaan, myönnyttää. Hän myöntää voivansa olla *tyhmä*, mutta ei *niin tyhmä*. Myönnytys toimii luottamuksen rakentajana ja lisää Hjallis Harkimon sanojen uskottavuutta. Fokuspartikkeli *edes* nostaa *vastaanottamisen* lauseen fokukseen ja alleviivaa teon mahdottomuutta (VISK § 839). Lausuntoa tehostaa myös myönnyttävä ja maalaileva *vaikka tarjottaisiin*. Hjallis Harkimo vahvistaa sanomaansa useilla eri keinoilla. Puolustautuminen, potentiaaliseksi tyhmäksi tunnustautuminen ja syyttömyyden vakuuttaminen kantavat tekoina intersubjektiiivista, samastuttavaa tunnetta, affektisuutta.

Niin painetun kuin verkkouutisenkaan otsikon (27PV) alussa ei oteta suoraan kantaa Harkimoa koskevaan epäilyyn, vaan kerrotaan siitä, miten Harkimo itse suhtautuu epäilyyn. Siten myös otsikon alku on moniääninen epäsuoran, tulkitsevan esityksen keinoin. Otsikoiden alkuosa on lähes sama, mutta verkko-otsikkoon on lisätty etunimi. Etunimen ja sukunimen välinen työnjako referoinnissa liittyy myös puhuttelun tuttavallisuuteen ja on siten arvottava. Kun vertaisuutta ja lähestyttävyyttä halutaan korostaa, käytetään referoinnissa henkilön sukunimen sijaan etunimeä. Sukunimen käyttö puolestaan korostuu virallisissa ja autoritäärisissä yhteyksissä. Voi siis ajatella, että etunimen lisääminen tuo henkilöä lähemmäs lukijaa – kansan suussa Hjallis Harkimo lienee useammin Hjallis kuin Harkimo. Tässä mielessä Hjallis on myös hakukoneystävällinen lisäys otsikkoon.

Asuntokauppaa kuvaavan uutisen painetussa otsikossa ja verkko-otsikossa suhtautumista luotaava huomio kohdistuu verbivalintaan. Painetussa lehdessä (28P) asuntokauppa *sähköistyy*, kun taas verkkouutisessa (28V) sitä *mullistetaan*.

(28P) Asuntokauppa **sähköistyy** ensi vuonna

(28V) Asuntokauppaa **mullistetaan** ensi vuoden alusta: Taloyhtiöt perustetaan sähköisesti ja paperisista osakekirjoista luovutaan vähitellen

Verbillä *mullistaa* on deskriptiivisiä piirteitä: sanassa on aavistus onomatopoeettista ekspressiivisyyttä (VISK § 154). *Mullistaa*-verbi konnotoi luontoon ja tuo suurista luonnonilmiöistä tutun muutoksen puheena olevan asian yhteyteen. Ilmaus kantaa puhujan tai kirjoittajan tunnetta, tuntemusta tai vaikutelmaa ja on tästä syystä affektinen. Painetun lehden otsikossa (28P) *asuntokauppa sähköistyy* eli läpikäy muutoksen, jonka aktorittomuus ilmaistaan automatiivisella verbijohdoksella, eikä muutoksen aiheuttajaa panna näkyviin (VISK § 334). Verkko-otsikossa (28V) *asuntokauppa* puolestaan on partitiiviobjekti ja lauseessa on mukana tekijä, inhimillinen (passiivi)aktori (*vrt. asuntokauppa mullistuu, asuntokauppaa mullistetaan*). Painetun lehden aktoriton otsikko heijastaa kaupallisen ja lainsäädännöllisen diskurssin institutionalisoituneisuutta, luoksepääsemättömyyttä ja omavoimaisuutta, kun taas verkossa muutoksen taustalla näyttäytyy epämääräinen toimija. Verkko-otsikon kirjoittaja hyödyntää julkaisu ympäristön suoma tilaa lisäinformaation antamiseen. Asuntokaupan muutos määritellään tarkemmin kuin painetussa otsikossa (*ensi vuoden alusta*) ja kaksoispisteen jälkeen seuraa lisätietoa muutoksesta. Tila on käytetty tiedon välittämisen näkökulmasta selkeästi ja tehokkaasti: verbiprosessit saavat rinnalleen valenssin mukaiset täydennykset ja ilmaisut ovat kongruenteja.

Seuraavissa esimerkkipareissa asenneadjektiivit lupaavat lukijalle jotakin epätodennäköistä, yllättävää ja merkittävää.

- (29P) Yhä harvempi nuori työntekijä kuuluu liittoon
- (29V) Kyllästyivätkö nuoret AY-liikkeeseen? **Ennennäkemättömät** luvut ammattiliittojen jäsenistä paljastavat ”vakavan ongelman”

- (30P) Suomalaisten **uskomaton** kausi
- (30V) Suomalaiset **uskomattomassa** vedossa NHL:ssä – ykkösenä piste-, maali-, syöttö- ja maalivahtipörssissä

Ammattiyhdistysliikettä koskevan uutisen painetussa otsikossa (29P) todetaan kongruentisti väittäen, että *yhä harvempi nuori työntekijä kuuluu liittoon*. Verkko-otsikko (29V) alkaa interrogatiivi- eli kysymyslauseella, joka kytkeytyy semanttisesti sitä seuraavaan lauseeseen, jossa *ennennäkemättömät luvut ammattiliittojen jäsenistä paljastavat ”vakavan ongelman”*. Ilmaus *ennennäkemättömät* ei ole lauseen kannalta välttämätön, sillä jo yksin *luvut* riittäisi viittaamaan tilastolliseen havaintoon. Adjektiivi on luonteeltaan modaalinen ja siinä mielessä suhteellinen, että sen merkitys on ainakin jossain määrin riippuvainen kirjoittajan arviosta (VISK § 605). Modalisuus on episteemistä ja ilmentää kirjoittajan uskoa, tietoa ja päätelmiä asiointilan todennäköisyydestä (VISK § 1556). Siten ennennäkemättömyys laukaisee kysymyksen evidenssistä, jota otsikkoa seuraava juttu kenties tarjoaa (VISK § 1557). *Ennennäkemättömät luvut* ovat lauseen aktori ja ne *paljastavat ”vakavan ongelman”*. Vakava ongelma on sijoitettu lainausmerkkeihin, jolloin kirjoittaja etäännyy ja *vakavan ongelman* olemassaolo saa tukea kasvottomalta ääneltä, joka asenne lainausmerkeissä kuuluu. Tulkinta jää lähteen puuttuessa ilmaan, kenties houkuttaen klikkaamaan ja lukemaan koko uutisen. Kaksi asenneadjektiivia (*ennennäkemättömät, vakava*) ja verbi (*paljastaa*) heijastavat suhtautumista ja lupaavat lukijalle suurta uutista.

Toisessa otsikkoparissa (30PV) huomionarvoisuutta ja käsitettävyyttä ilmaiseva partisiippiadjektiivi *uskomaton* kantaa samankaltaista modalisuutta kuin edellä mainittu *ennennäkemätön*. Se ilmaisee odotuksenvastaisuutta *ennennäkemättömyyttä* mentaalisemmin, mikä vahvistaa arvottavan asenneadjektiivin subjektiivisuutta ja suhteellisuutta. Ammatti- ja huippu-urheiluun kuuluu olennaisesti inhimillisen suorituskyvyn rajojen koetteleminen ja suoritusten mittaaminen. Siten sekä painetussa otsikossa (30P) että verkko-otsikossa (30V) esiintyvällä adjektiivilla *uskomaton* on urheilun yhteydessä jossain määrin totuusarvoa. Odotusten ylittämisen ja rajojen rikkomisen kuvailu on ominaisempaa urheilun diskurssissa

kuin muussa uutiskielessä. Sekä painetussa että verkko-otsikossa asenneadjektiivit korostavat odotuksenvastaisuutta ja lisäävät siten uutisen arvoa perinteisiä uutiskriteereitä vasten.

Nostan esiin vielä kolme suhtautumista heijastavaa otsikkoparia, joista ensimmäinen koskee alkoholilain uudistamista ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitosta (THL).

(31P) Selitäpä tämä, THL!

(31V) **Tuomiopäivän ennusteesta tuli suutari** – Suomalaisten piti juoda itsensä hengiltä, kun alkoholilaki uudistui, ja nyt THL saa selittää, mitä tuli väitettyä

Otsikkoparin 31PV modaaliset valinnat lausetyypeissä ja verbeissä heijastavat kirjoittajan suhtautumista (modaalisisista lausetyypeistä enemmän seuraavassa alaluvussa 4.2.3). Painetun otsikon (31P) asetelma on poikkeuksellinen: kirjoittaja asettuu positioon, jossa hän ikään kuin kollektiivisesti lukijan kanssa pyytää THL:lta selitystä (*Selitäpä tämä, THL!*). Koska vuoropuhelu käydään Helsingin Sanomien otsikossa, kyse ei voi olla HS:n ja THL:n kahdenvälisestä keskustelusta ja selvitystarpeesta. Julkaistessaan julkisen selontekopyynnön ja suunnatessaan sen eksplisiittisesti THL:lle, kirjoittaja hakee selitystä inklusiivisesti *meille* sen sijaan, että toimisi vain tiedonvälittäjänä lukijalle (*THL selittää tämän*). Imperatiivilause deklaraatiivilauseen sijaan esittää vaatimuksen, direktiivin (VISK § 1645), joka rohjetaan esittää otaksutulla mandaatilla – me kaikki haluamme selityksen. Direktiivit kuuluvat puhuteltavaan suuntautuvaan dynaamiseen modalisuuteen, joka ilmaisee fyysistä kykyä, välttämättömyyttä, mahdollisuutta tai pakkoa (VISK § 1554). Pakko voi tulla sisältä tai ulkopuolelta, kuten tässä tapauksessa. Kliittisella sävyartikkelilla siivitetty *selitäpä* toimii sosiaalisesti ylhäältä alaspäin, mutta liitetään yleensä vähäpätöisiin, kasvoja uhkaamattomiin toimintoihin ja toisaalta komenteleeviin, hoputtaviin ilmauksiin (VISK § 1672). Otsikkoyhteydessä sille voi ajatella hiukan keventävän, kuulijaa haastavan sävyn (*vrt. selitä tämä, THL; selitäpä tämä, THL*). Otsikossa näyttäytyy kolmiodraama, jossa kirjoittaja ja lukija lähentyvät ja linjautuvat sekä kääntävät katseensa kohti THL:sta selitystä odottaen.

Verkko-otsikossa (31V) kirjoittaja puolestaan asettuu ensin tietäjän rooliin ja käyttää väitelausetta. Tässä otsikossa, kuten joissakin aikaisemmissakin verkko-otsikoissa (esim. 23V, 30V), kausatiivinen päätelmä esitetään ennen selittävää osuutta. *Tuomiopäivän ennusteesta tuli suutari* pyrkii nominaalistamaan ajatusviivaa seuraavan virkkeen sisällön. *Suomalaisten piti juoda itsensä hengiltä* tiivistyy metaforisesti *tuomiopäivän ennusteeksi*. Virkkeessä annetaan ymmärtää, että jotakin *piti* tapahtua, mutta ei tarkkaan tuoda esille, kuinka sitten kävikään. Lukija voi *suutari*-metaforasta päätellä ennusteen epäonnistuneen, mutta sen sijaan, että virkkeen loppuosa kuvaisi tapahtumien kulkua, sekin kääntää katseensa THL:en selitykseen: *ja*

nyt THL saa selittää, mitä tuli väitettyä. Vaikuttaa siltä, että painetulla lehdellä on mandaatti esittää THL:lle selvityspyyntö ja verkko-otsikko ikään kuin säestää tätä. Virke ei sisällä THL:lle suunnattua imperatiivimuotoista käskyä. Se sisältää modaalisuutta *saada*-verbin muodossa (*THL saa selittää*) ja viittaa prosessiin, joka on käynnissä muiden voimien ansiosta. Kirjoittajan positio on tarkkailijan ja kanssavaatijan, mutta ei käskijän, kuten painetussa otsikossa.

Seuraava otsikkopari kuvaa diskursiivista muutosta painetun lehden uutisen ja verkkouutisen välillä. Uutinen (32) koskee helsinkiläisen kauppakeskus Redin johtajavaihdosta. Painetun lehden otsikossa (32P) Redin johtaja *joutuu lähtemään*, kun taas verkko-otsikossa (32V) hänet *erotettiin*.

(32P) Redin johtaja **joutuu lähtemään**

(32V) Kauppakeskus Redin johtaja **erotettiin** tehtävästään – ”Sekä yrittäjiltä että asiakkailta on tullut palautetta”

Painetussa lehdessä johtajavaihdosta kuvataan verbirakenteella, johon kuuluvat modaaliverbi *joutuu* ja infinitiivi *lähtemään*. Otsikon ilmaisema modaalisuus on luonteeltaan deonttista, välttämättömyys liittyy normiin tai auktoriteettiin. Modaaliverbi *joutua* ilmaisee pakkoa ja on aina implikaatiivinen: se implikoi, että ilmauksen osoittama välttämättömyys myös toteutuu (VISK § 1577). Välttämättömyys on siten eri tavoin ehdotonta verkko-otsikossa, jossa *erottaminen* eksplikoi erillisen erottamisteon ja erottajan. Verkko-otsikkokaan ei täsmennä erottajaa, vaan pitäytyy passiivissa ja siten häivyttää vastuullisen toimijan tai jakaa vastuun laajalle: *johtaja erotettiin*. Painetussa otsikossa näyttäytyy talouden, yhteiskunnan ja työelämän diskurssi. *Lähtemään joutumisessa* on normatiivista välttämättömyyttä ja rakenteellisuutta, joka heijastelee myös *dynaamista modaalisuutta* eli olosuhteiden pakkoa. Kyse ei ole inhimillisestä päätöksenteosta vaan tilanteesta, joka on rakenteellinen ja vastaansanomaton. Modaalisuus toimii painetussa otsikossa diplomaattisen, kasvoja säilyttävän retoriikan keinona, kun taas verkko-otsikossa tapahtuma kuvataan aktiivisena prosessina, jolla on aktori. Ajatusviivan jälkeen tuntemattoman henkilön sanoja referoidaan tapahtuman perusteeksi ja lukijalle syntyy helposti tulkinta, että sanat kuuluvat johtajan erottaneelle henkilölle tai tuon tahon edustajalle. Verkko-otsikossa ei ole modaalisuutta, joka ilmaisisi tapahtuneen välttämättömyyttä tai pakkoa. Tapahtunut esitetään tuntemattoman aktorin päätöksenä, jonka taustalla vaikuttaa *yrittäjiltä ja asiakkailta tullut palaute*.

Viimeinen suhtautumista erittelevä esimerkkini koskee itsenäisyyspäivän mielenosoituksista kertovaa uutista (33PV). Painettu otsikko ottaa kantaa kokonaistilanteeseen, kun verkko-otsikko keskittyy yksittäistapaukseen.

(33P) Kaduilla **taas** useita marsseja torstaina

(33V) Kielletty uusnatsijärjestö osoittaa mieltään Helsingin keskustassa itsenäisyyspäivänä – Ylimmän poliisijohdon kantaa mielenilmaukseen odotetaan vielä

Painetun uutisotsikon (33P) adverbi *taas* ilmaisee toistuvuutta ja luo painetun lehden otsikkoon kehyksen, jossa kaduilla järjestettävät marssit ovat osa kokonaisuutta, menneiden tapahtumien sarjaa. Otsikko on moniääninen ja intertekstuaalinen, sillä se kantaa mukanaan taustoittavaa informaatiota sen sijaan, että toteaisi yksikantaan *kaduilla useita marsseja torstaina*. Otsikko ei ota kantaa, mutta korottaa torstain marssit toistuvuuden adverbin avulla ilmiöksi ja kutsuu epäsuorasti analysoimaan. Painettuun otsikkoon nähden verkko-otsikko (33V) vaikuttaa neutraalilta. Otsikossa yksilöidään tietty toimija, *kielletty uusnatsijärjestö*, mutta pidättäytytään viittaamasta menneeseen ja vastakkainasettelun kehykseen. Ajatusviivan jälkeinen lause on pinnaltaan neutraali. *Kielletty uusnatsijärjestö osoittaa mieltään* sisältää konsessiivisuutta (järjestö on kielletty, mutta osoittaa mieltään), mutta asiointilan yhteensopimattomuutta ei eksplikoida, vaan ristiriitaiseen asiointilaan viitataan protokollalla (*poliisijohdon kantaa odotetaan*). Ajatusviivan käyttö otsikon lauseiden välissä hämärtää niiden välistä semanttista suhdetta (kuvittele ajatusviivan paikalle suhteen merkitsin, kuten *mutta, silti, siksi* tai *ja*). Käsittelen lausekomplekseja ja ajatusviivaa tarkemmin alaluvuissa 4.3.3 ja 4.3.4.

4.2.3 Osallistujaroolit ja lausetyypit

Perustavanlaatuisia puhujarooleja on Hallidayn mukaan kaksi: antaminen ja pyytäminen. Käyttäessään kieltä puhuja tai kirjoittaja vaatii aina jotakin myös kuulijalta. Antaessaan (vaikkapa tietoa) puhuja kutsuu kuulijan vastaanottamaan ja pyytäessään hän kehottaa tätä antamaan. Kielenkäyttötapahtuma on vastavuoroinen interaktio, jossa antamista seuraa vastaanottaminen ja pyytämistä seuraa antaminen. Pyytäminen ja antaminen voivat kohdistua joko tavaraan ja palveluun (*goods and services*) tai tietoon (*information*). Näiden muuttujien kautta voidaan määritellä primääriset puhefunktiot, joita (suomen kielen perinteisen kieliopin mukaan) ovat käskeminen, väittäminen ja kysyminen. Kun kieltä käytetään tiedon välittämiseen eli väittämiseen tai kysymiseen, lauseesta muodostuu *propositio*, joka voidaan

kieltää tai hyväksyä, varauksin tai päteväenä. Käsky sen sijaan ei ole propositio, jonka voisi vahvistaa tai kiistää. (Halliday & Matthiessen 2014: 135–139.)

Modaaliset lausetyypit toteuttavat edellä kuvattua toimintaa. Modaalisia lausetyyppejä on suomen kielessä kolme: deklaraatiivi- eli väitelause, imperatiivi- eli käskylause ja interrogatiivi- eli kysymyslause. Modaalisista lausetyypeistä väittäminen ja käskeminen ilmenevät kieliopillisesti verbimodusten kautta (VISK § 1551). Kysymyslauseen tunnusmerkkejä ovat tyypillisesti lauseenalkuinen interrogatiivipronomini, interrogatiivinen proadjektiivi tai -adverbi tai liitepartikkeli -ko (VISK § 1679). Kysymiseen voidaan käyttää myös muita kuin interrogatiivisia keinoja: esimerkiksi väitelause tai lausuma voi olla kysyvä (VISK § 1678). Kirjoituksessa millainen rakenne tahansa voidaan osoittaa kysyväksi kysymysmerkillä (mp.).

Valtaosa aineistoni otsikoista rakentuu odotuksenmukaisesti deklaraatiivi- eli väitelauseista, joiden ensisijainen tehtävä on kuvata asiointiloja: tekoja, tapahtumia ja tiloja (VISK § 887). Väitelause ilmaisee proposition, joka voi olla tosi tai epätosi (mp.). Väitelauseen esittäjä eli kirjoittaja asemoituu tyypillisesti tietäjäksi.

Aineistossa on myös kaksi imperatiivi- eli käskylauseita. Imperatiivilauseen keskeisenä funktiona on kehotuksen tai pyynnön esittäminen vastaanottajalle (VISK § 889). Toinen imperatiivilauseista esiintyy painetussa otsikossa, jota tarkastelin persoonan näkökulmasta edellä (31P: ***Selitäpä tämä, THL!***) ja toinen verkko-otsikossa (14V: ***Viharikokset lisääntyivät Turun terrori-iskun jälkeen – Katso, paljonko tapauksia tuli ilmi kotikunnassasi viime vuonna.***)

Sen sijaan interrogatiivi- eli kysymyslauseita esiintyy aineistossa jonkin verran. Kysymyslauseella puhuja osoittaa epätietoisuutta jostain asiointilasta ja esittää vastaanottajalle kehotuksen tarjota tuo puuttuva tieto (VISK § 888). Puhuja asettuu tiedonetsijän rooliin ja kutsuu kuulijaa tiedontuottajan rooliin (Halliday & Matthiessen 2014: 134). Kysymys voi olla myös retorinen, jolloin siihen ei pääasiallisesti odoteta vastausta (VISK § 1678).

Aineistoni painetuista otsikoista kaksi on kysyviä (34P, 35P), kun taas verkko-otsikoissa kysyviä rakenteita on kolminkertaisesti eli kuusi kappaletta (34–39V):

(34P) **Loppuuko perinteisten autojen valmistus?**

(34V) **Hyvästit perusautolle?** GM:n tehtaiden joukkosulkeminen on viimeisin osoitus katumaastureiden voittokulusta

(35P) **Keitä Ranskan vallanneet keltaliivit ovat?**

(35V) Ranska hukassa: **Keitä ovat keltaliivit ja mitä he haluavat?** Protesteja tukeva Marine Le Pen HS:lle: ”Kansa nostaa päänsä”

- (36P) Ihminen junan edessä
- (36V) **Miksi niin moni kuolee junan alle?** Aivan tavallisessa helsinkiläisessä kylässä mietitään, miten tämän voisi estää
- (37P) Venäjän rankaiseminen on Euroopalle vaikeaa
- (37V) Venäjä tulitti Ukrainan laivastoa ja vie uusia aseita Krimille, länsi on toistaiseksi vastannut vain sanoin – **Miksi Venäjän rankaiseminen on Euroopalle niin vaikeaa?**
- (38P) Yhä harvempi nuori työntekijä kuuluu liittoon
- (38V) **Kyllästyivätkö nuoret ay-liikkeeseen?** Ennennäkemättömät luvut ammattiliittojen jäsenistä paljastavat ”vakavan ongelman”
- (39P) Lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen
- (39V) ”Mieluummin ottaisin, että joku vaikka hakkaisi mua kuin tän, ettei kukaan edes huomaa” – 2000-luvun lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen, **mistä se johtuu ja miten yksinäistä voi auttaa?**

Yhtä lukuun ottamatta kaikki otsikoiden kysymykset ovat interrogatiivimuotoisia eli niissä on lauseenalkuinen interrogatiivipronomini (*keitä, mitä*) tai interrogatiivinen proadverbi (*miksi, mistä, miten*). Otsikoissa 38V ja 34P kysymys rakentuu liitepartikkeli -kO:n avulla (*kyllästyivätkö, loppuuko*). Ainoastaan otsikossa 34V (*hyvästit perusautolle*) deklaraatiivinen rakenne osoitetaan kysyväksi kysymysmerkin avulla.

Osallistujaroolien näkökulmasta kysymyslause lievittää tietäjyyttä. Tietämättömyyden ja asioiden moniulotteisuuden ilmaiseminen kysymysrakenteen avulla suhteuttaa uutisen kertomaa tietoa ja haastaa lukijaa pohtimaan ja keskustelemaan asiasta. Kysymys aktivoi kuulijaa ja lisää siten tekstin vuorovaikutteisuutta. Deklaratiivilauseen tietäjä-kirjoittaja ja propositiota arvioiva lukija lähentyvät interrogatiivilauseessa toisiaan ja tulevat vertaisemmiksi. Kysymyslause avaa tilaa moniäänisyydelle. Sen avulla on myös helpompi nostaa esiin asioita, joihin ei ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia tai faktuaalista tietoa. *Rankaisemisen vaikeus, nuorten kyllästyminen tai yksinäisen auttaminen* ovat teemoja, joita on vaikea tiivistää deklaraatiiviseen, väittävään otsikkoon. Pohtiva, kysyvä otsikko etäännytyypillisestä uutisotsikosta, joka siirtää tietoa yleisölle.

Interrogatiivinen, kysyvä uutisotsikko ei silti anna lukijalle kovinkaan realistista mahdollisuutta vastata. Joukkoviestimet toimivat varsin yksisuuntaisesti, vaikka kommentoinnin sallivat julkaisualustat ja seuraaja-yhteisöt yleistyvät. Otsikossa esiintyvä kysymys on siten luonteeltaan pitkälti retorinen ja osoittaa polunpään lukijalle, joka voi suunnata vastauksensa omaan tai median yhteisöön. Kysyväkin otsikko esittää näkökulman ja sulkee vaihtoehtoisia tehokkaasti pois, sillä eksplisiittiseen kysymykseen vastaava ei

välttämättä tule arvioineeksi kysymykseen sisältyvää presuppositiota. Esimerkiksi otsikko *Miksi niin moni kuolee junan alle* (36V) sisältää oletuksen, että *moni kuolee junan alle*, eikä otsikko taustoita tätä väitettä. Varsinainen kysymys on jo askelen edellä pohtimassa, *miksi* näin tapahtuu. Venäjää koskevassa verkko-otsikossa (37V) puolestaan kysytään, *miksi Venäjän rankaiseminen on Euroopalle niin vaikeaa*. Kysymystä edeltävä osa kuvaa tapahtumia ja perustelee siten kysymyksen presuppositioita: rankaiseminen olisi tarpeen, *rankaiseminen on vaikeaa*.

4.3 Ideationaalinen näkökulma

Analyysini viimeisessä osassa analysoin uutisotsikoissa rakentuvaa maailmankuvaa. Tarkastelen ensin eksperientaalisen metafunktion alaan asettuvia leksikaalisia valintoja ja verbiprosesseja. Tämän jälkeen kiinnitän huomioni loogisen metafunktion alaan, lausetta laajempiin rakenteisiin ja lauseiden välisiin suhteisiin.

4.3.1 Leksikaaliset valinnat

Kielen ideationaalinen metafunktio heijastaa kirjoittaja-puhujan maailmankuvaa, ajattelua. Yksi ideationaalisen metafunktion ilmenemismuoto ovat leksikaaliset valinnat. Kun kielenkäyttäjät valitsee sanoja, hän asettaa asioita keskinäisiin suhteisiin, muodostaa asioiden välille hierarkkisia ja paradigmaattisia suhteita, luokittelee ja kategorisoi, liittyy asioita toisiinsa tai erottaa niitä toisistaan. Näin ilmiöt ja asiat jäsentyvät aina maailmankuvaksi saakka.

Aineistoni koostuu eri aiheita käsittelevien uutisten otsikoista, joten otsikoiden leksikaaliset sisältösanat eivät muodosta laajaa sanastoa samalla tavoin kuin samaa aihepiiriä käsittelevän pidemmän tekstin sisältösanat muodostaisivat. Kun tiiviissä painetussa otsikossa nimetään aihepiiri ja tehdään vain muutama sanastollinen valinta, sisältää pidempi verkko-otsikko useita leksikaalisia pintoja, jotka suhteutuvat toisiinsa. Useilla leksikaalisilla valinnoilla verkko-otsikko konstruoi lukijalle ohjaavamman tulkinnan siitä, mistä uutinen kertoo.

Seuraava uutisotsikkopari käsittelee yksinäisyyttä. Painetussa uutisotsikossa yksinäisyyden ympärille piiryy varsin erilainen maailma kuin verkko-otsikossa.

(40P) Moni yksin asuva tuntee itsensä yksinäiseksi

(40V) Tätä on yksinäisyys Suomessa: Hannamari Viitanen jäi ”sinkkutyhjiöön” ja joutuu nyt etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä

Painetussa otsikossa (40P) teemaksi nostetaan *yksin asuva* ja liitetään siihen *yksinäisyys: moni yksin asuva tuntee itsensä yksinäiseksi*. Verkkouutisen otsikossa (40V) teemana on *yksinäisyys Suomessa*, johon liitetään *sinkkuus* ja *baari*. Hannamarin kokemus yksinäisyydestä toimii esimerkkinä *yksinäisyydestä Suomessa*. Sisältösanavalinnat asettuvat paradigmaattiseen merkityssuhteeseen: *baari* liittyy *sinkkuuteen* ja *sinkkuus* liittyy *yksinäisyyteen Suomessa*. Painetun uutisen ja verkkouutisen otsikkoon piirtyvä yksinäisyys on erilaista, sillä painettu uutisotsikko ei liitä *yksin asumista sinkkuuteen*. Yksin asumiselle voi olla myös muita syitä. Verkkouutisen otsikko puolestaan ei ota kantaa asumismuotoon, vaan liittyy *yksinäisyyden* parisuhteen puuttumiseen.

Toisessa aineistoni yksinäisyyttä käsittelevässä otsikkoparissa on kyse lasten yksinäisyydestä. Kuten edellisessä esimerkissä (40V), myös tässä verkko-otsikossa yksittäistapaus on tuotu selittämään kokonaista ilmiötä – yksityinen selittää yleistä.

(41P) Lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen

(41V) ”Mieluummin ottaisin, että joku vaikka hakkaisi mua kuin tän, ettei kukaan edes huomaa” – 2000-luvun lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen, mistä se johtuu ja miten yksinäistä voi auttaa?

Painetun lehden otsikossa lasten yksinäisyyttä tarkastellaan ajallisesta perspektiivistä, *lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen*. Lukija siirtyy jutun pariin etsimään selitystä muutokselle. Verkkouutisen otsikossa lapsen yksinäisyys saa rinnalleen *hakkaamiseen, huomaamiseen, 2000-luvun ja auttamisen*. Yksinäisyys eli se, että kukaan ei huomaa, kytkeytyy otsikossa väkivaltaan, lapsen kärsimykseen, nykyaikaan ja auttamiseen. Verkko-otsikko liittyy ilmiön ja yksittäistapauksen yhteen ja siirtää yksityisen piirteet osaksi yleistä *lasten yksinäisyyttä*.

Seuraavissa leksikaalisia valintoja koskevissa esimerkeissä (42PV, 43PV) sanavalinnat muuttavat uutisen luonnetta. Ensimmäisessä otsikkoparissa painetun otsikon esittämä teknologiauutinen taipuu verkko-otsikossa ilmastouutisen suuntaan.

(42P) Satelliitti voi näyttää päästöjen alkuperän

(42V) Satelliittikuvat näyttävät hiilidioksidin rajun lisääntymisen ilmakehässä – Tulevaisuudessa satelliitti paljastaa, missä päästöt syntyvät

Painetun lehden otsikko (42P) näyttäytyy lukijalle teknologista innovaatiota käsittelevänä uutisena. Satelliitti *voi* nyt tehdä jotakin sellaista, johon se ei ole aiemmin pystynyt eli *näyttää päästöjen alkuperän*. Verkko-otsikon (42V) leksikaaliset valinnat sen sijaan suuntaavat huomion *satelliittikuviin, hiilidioksidin rajuun lisääntymiseen, ilmakehään, tulevaisuuteen*,

paljastamiseen ja päästöjen syntymiseen. Lukijalle syntyy kaksiosaisen verkko-otsikon ensimmäisestä osasta käsitys, että uutisarvoinen asia ei ole teknologinen kehitys, vaan *hiilidioksidin raju lisääntyminen.* Jatko-otsikko puolestaan lupaa, että *tulevaisuudessa satelliitti paljastaa* päästöjen lähteen. Verkko-otsikon ytimessä ovat uuden teknologian sijaan hiilidioksidipäästöjen merkittävä muutos ja syyllisten löytyminen.

Myös autovalmistusta koskeva uutinen otsikoidaan painetussa lehdessä ja verkossa siinä määrin eri tavoin, että historiallisen perspektiivin tilalle hiipii kulutuksen kehys.

(43P) Loppuuko perinteisten autojen valmistus?

(43V) Hyvästit perusautolle? GM:n tehtaiden joukkosulkeminen on viimeisin osoitus katumaastureiden voittokulusta

Painetun lehden otsikon (43P) esittämä kysymys *perinteisten autojen* valmistuksen loppumisesta laukaisee historiallisen viitekehyksen, jossa auto näyttäytyy ennen kaikkea teknisenä, yhteiskuntaa ja liikkumista muokanneena innovaationa. Verkko-otsikossa (43V) perinteinen auto tiivistyy *perusautoksi.* *Perusauto* asetetaan rinnan *katumaasturin* kanssa, jolloin se tulee käsitetyksi perusauton ja katumaasturin välisen eron kautta. *Katumaasturit* esitetään usein ylettömyyden epäkäytännöllisinä symboleina, resursseja ja polttoainetta nielevinä kulutushyödykkeinä. *Katumaasturin* rinnalla *perusauto* näyttäytyy vaatimattomana automallina. Tulkintaa tukee myös verkko-otsikon nominaalitus *voittokulku*, joka *tehtaiden joukkosulkemisen* rinnalla kytkeytyy katumaasturien kaupalliseen menestykseen. Siten painetun uutisen otsikon lupaama historiallinen katsaus autonvalmistukseen muuntuu verkkouutisen otsikossa kulutustrendiä luotaavaksi jutuksi.

4.3.2 Prosessit

Hallidayn mukaan kokemusmaailmamme muuntuu lauseissa *prosessityypeiksi*, joiden keskiössä on predikaattiverbi ja sen täydennykset. Kyse on tapahtumisen, tekemisen, tuntemisen, sanomisen tai olemisen *kuvioista (figure)*, jotka realisoituvat *osallistujiin* ja *olosuhteisiin* sidottuina prosesseina (Halliday & Matthiessen 2014: 212–213). Halliday erottaa prosesseista kolme perustyyppiä: materiaalisen (*material process*), mentaalisen (*mental process*) ja relationaalisen (*relational process*) prosessin. Materiaalinen prosessi tapahtuu ulkomaailmassa ja mentaalinen prosessi ainoastaan tajunnassamme, vaikka se olisi kertaus ulkomaailman asiasta tai reaktio sellaiseen. Relationaalinen prosessi puolestaan erittelee ja suhteuttaa asioita tunnistamalla tai luokittelemalla niitä. Kolmen päätyypin lisäksi Halliday

erottaa kolme prosessien alatyyppeä, jotka sijoittuvat päätyyppien väliin ja sisältävät ominaisuuksia molemmista. Pitäydyn analyysissäni prosessien perustyypeissä, sillä prosessityyppien erot painettujen otsikoiden ja verkko-otsikoiden välillä eivät ole aineistossani kohosteisia. Halliday huomauttaa, että prosessityypit ovat samanarvoisia ja niitä kannattaa ajatella toisiinsa liudentuvina kategorioina. (Halliday & Matthiessen 2014: 213–216.)

Aineistossani predikaattiverbien eli prosessien määrään heijastuu otsikoiden välinen pituusero. Painetuissa otsikoissa on noin neljäkymmentä predikaattiverbiä ja verkko-otsikoissa noin sata eli kaksi ja puoli kertaa enemmän. Lisäksi painetuista otsikoista, joita on siis yhteensä 42, peräti 13 on kokonaan predikaattiverbittömiä, minkä pääosin selittää pyrkimys tiiviiseen otsikkotyylisiin. Verkko-otsikoista vain kolmessa ei ole predikaattiverbiä.

Prosessityyppien suhde on melko yhdenmukainen painetuissa ja verkko-otsikoissa. Eniten otsikoissa kuvataan materiaalisia prosesseja, joita on painettujen otsikoiden prosesseista hieman yli puolet. Verkko-otsikoissa materiaalisia prosesseja on suhteessa hiukan enemmän. Noin neljännes prosesseista on mentaalisia ja relationaalisia prosesseja on kymmenesosa. Materiaalisten prosessien runsaus selittyy luontevasti sillä, että uutisen tehtävänä on välittää tietoa ulkomaailman tapahtumista. Koska painettujen otsikoiden ja verkko-otsikoiden prosessityypit ovat keskenään hyvin linjassa, en erittele niitä enempää, mutta listaan alla rinnan painettujen otsikoiden ja verkko-otsikoiden prosessit.

Asetelma 1 havainnollistaa painettujen uutisten ja verkkouutisten otsikoissa tapahtuvia prosesseja. Kuten Halliday (Halliday & Matthiessen 2014: 213–216) toteaa, prosessityyppien rajat ovat häilyviä ja kategorisointi nojautuu lauseen semanttiseen tulkintaan. Siten esimerkiksi *niittää mainetta* on luokittelussani mentaalinen prosessi ja *osoittaa mieltä* materiaallinen prosessi.

Eroja tarkastellessa huomio kiinnittyy leksikaalisiin verbivalintoihin ja niiden kuvaamien prosessien luonteeseen. Olen lihavoinut materiaalisista prosesseista *väkivaltaa* ja *kaaosta* sivuavaa sanastoa. Tuota sanastoa esiintyy verkkouutisten otsikoissa, joissa *vaarannetaan*, *osoitetaan mieltä*, *mennään sekaisin*, *tulitetaan*, *rangaistaan*, *mullistetaan* ja *hakataan*. Painetuissa otsikoissa *väkivaltaa* sivuaa ainoastaan *rangaista*-verbi. Mentaalisista prosessityypeistä lihavoin *negatiivisesti* latautuneet prosessit. Näitäkään ei painetuista otsikoista löydy. Painettujen otsikoiden kuvaamat prosessit ovat siten neutraalimpia kuin verkko-otsikoiden prosessit, joissa *kauhistutaan*, *kyllästytään*, *haistetaan mätää*, *paljastetaan* ja *vaaditaan*.

Prosessityyppi	Painettu otsikko	Verkko-otsikko
materiaalinen	saada, torjua, heitellä, sairastua, kylvää, pelastaa, rangaista , sähköistyä, loppua, elää, lisääntyä, joutua lähtemään, jähmettyä, voida, selittää, lopettaa, kerätä	löytyä, tulla ilmi, torjua, ottaa vastaan, tarjota, hoitaa, viedä, tavata, kuolla, estää, säästää, maksaa, vaarantaa , palata, sairastua, esittää, olla, istuttaa, osoittaa mieltä, mennä sekaisin , hakea, matkustaa, saada, tulittaa , vastata, rangaista , vaihtua, mennä (aikaa), mullistaa , perustaa, luopua, joutua etsimään, jäädä, nostaa, sanoa, rakentaa, purkaa, muuttua, koota, lisääntyä, asua, erottaa, tulla, alkaa, päästä, ottaa, hakata , auttaa, kertoa, tehdä, laatia, jähmettyä, lakata, näyttää, syntyä, pitää (tehdä jtkn), uudistua, selittää, väittää, heilastella, nähdä, muuttua, saada, sulattaa, pitää pystyssä
mentaalinen	olla, tuntee, pysyä mielessä, päättää, niittää (mainetta), onnistua, hyväksyä	valmistautua, kauhistuttaa , haluta, arvostaa, tuntua, mieltä, pitää jnkn, odottaa, luvata, saada (idea), päästää (lähelle), kyllästyä, paljastaa , päättää, huomata, olla, haistaa (mätää) , odottaa, hyväksyä, himoita, vaatia
relaationaalinen	olla, kuulua	johtaa, olla, johtua, tulla

Asetelma 1:

Uutisotsikoiden verbiprosessit jaoteltuna Hallidayn (2014: 213–216) kolmeen perustyyppiin.

Seuraavaksi nostan esiin muutaman otsikkoparin, joissa painetun otsikon ja verkko-otsikon prosessien erilainen luonne heijastaa niissä rakentuvan maailmankuvan eroa.

(44P) Susinartut **saavat** äänen

(44V) 17-vuotias Ida Maria Saarinen **valmistautui** omaan **kuolemaansa** runoa kirjoittamalla – Arkistoista **löytyi** kymmeniä punakaartien tyttöjen runoja, joissa vankileirien kokemukset **tulevat ilmi** koko karneudessaan

(45P) Viro **sai** syntyvyyden nousuun

(45V) Syntyvyyden lasku **kauhistuttaa** Suomessa, mutta Virossa suunta on toinen – Täysi palkka puolitoista vuotta ja lisäraha **ovat johtaneet** buumiin, jossa perheet **haluavat** kolmannen lapsen

- (46P) Kukkien kylväminen pellon poikki **pelastaa** pölyttäjiä
- (46V) Pölyttäjien kato **vaarantaa** ruoantuotannon, mutta tutkijalla on ratkaisu: **istutetaan** pelloille kukkia

Kahden ensimmäisen otsikkoparin painetuissa otsikoissa 44P ja 45P modaaliverbi *saada* kantaa dynaamista, olosuhteisiin palautuvaa modaalisuutta ja ilmaisee mahdollisuutta epätodennäköisyyden, välttämättömyyden tai mahdottomuuden sijaan. Tällainen mahdollisuus rakentaa toiveikasta, mahdollisuuksien maailmankuvaa. Verkko-otsikot 44V ja 45V lähestyvät samoja aiheita toisesta näkökulmasta. Mahdollisuuksien sijaan niissä esiintyvät prosessit koskevat *kuolemaan valmistautumista, ilmi tulemista* ja *kauhustumista*. Kolmannessa otsikkoparissa painetussa otsikossa 46P kylväminen *pelastaa* pölyttäjiä. Verkko-otsikon 46V alkuun puolestaan on kohotettu uhkaava prosessi, jossa pölyttäjien kato *vaarantaa* ruoantuotannon. Valitsemalla sanat otsikkoon kirjoittaja kutsuu lukijan katsomaan maailmaa tietystä näkökulmasta ja myös otsikkoa seuraava leipäteksti tulee tulkituksi tuosta aktivoituneesta näkökulmasta käsin.

Herkästi keskustelua herättävissä aiheissa myös verkkouutisten otsikoissa pitäydytään neutraalilla linjalla. Aineistossani tällaiset aiheet liittyvät poliittisiin aiheisiin, kuten äärioikeistoon, Venäjään ja Ukrainaan. Silloin verkko-otsikoidenkin leksikaaliset valinnat ovat asiallisia, vahvistajia ei juuri käytetä ja verbiprosessit ovat eritteleviä, kuten seuraavista itsenäisyyspäivän mielenosoitusta koskevasta uutisesta, Venäjää koskeva uutisesta ja Ukrainasta kertovasta uutisesta käy ilmi.

- (47P) Kaduilla taas useita marsseja torstaina
- (47V) Kielletty uusnatsijärjestö osoittaa mieltään Helsingin keskustassa itsenäisyyspäivänä – Ylimmän poliisijohdon kantaa odotetaan vielä
- (48P) Venäjän rankaiseminen on Euroopalle vaikeaa
- (48V) Venäjä tulitti Ukrainan laivastoa ja vie uusia aseita Krimille, länsi on vastannut toistaiseksi vain sanoin – Miksi Venäjän rankaiseminen on Euroopalle niin vaikeaa?
- (49P) Ukraina päätti sotatilalaista
- (49V) Ukraina päätti sotatilalaista, Kertšinsalmen kiristynyt tilanne kokosi maailman päättäjiä kriisikokouksiin

Edellä olen esittänyt, että verkkouutisen otsikkoon valitaan usein yksityinen, affektisempi näkökulma kuin painettuun otsikkoon. Asetelmaan 1 koottu predikaattiverbien joukko osoittaa myös, että verkko-otsikoissa esiintyy väkivaltaista tai negatiivisesti latautunutta sanastoa

runsaammin kuin painetuissa otsikoissa. Lisäksi verkkouutisten otsikoissa tehdään suhtautumista heijastavia sanavalintoja, rinnastetaan ja nominaalistetaan. Näitä piirteitä vasten verkko-otsikot 47V–49V pitäytyvät poikkeuksellisen tiukasti neutraalilla asialinjalla. Havainto ei kuitenkaan koske kaikkia politiikan uutisten verkko-otsikoita, kuten seuraavat esimerkit osoittavat.

- (50P) Markkinatalous jähmettyi
- (50V) Valkoinen talo laati **sosialismista varoittavan raportin**, mutta pankkiiritkin **haistavat jo mätää** markkinatalouden toiminnassa – Näin kilpailu jähmettyi ja palkat lakkasivat nousemasta

- (51P) EU-johtajat hyväksyivät brexit-sopimuksen
- (51V) EU:n viesti Britannialle: **Parempaa sopimusta on turha odottaa – Surulliset EU-johtajat** hyväksyivät brexit-sopimuksen

- (52P) Keitä Ranskan vallanneet keltaliivit ovat?
- (52V) Ranska **hukassa**: Keitä ovat keltaliivit ja **mitä he haluavat**? Protesteja tukeva Marine Le Pen HS:lle: ”Kansa nostaa päänsä”

Valkoista taloa ja markkinataloutta, EU:ta ja brexitiä sekä Ranskan poliittista tilannetta koskevien uutisten verkko-otsikoiden (50V–52V) prosessit, leksikaaliset valinnat ja suhtautumisesta heijastavat ratkaisut eivät kuvasta pyrkimystä tiukkaan asiallisuuteen. *Sosialismista varoittava raportti, mädän haistaminen, parempi sopimus, turha odottaminen, surulliset johtajat, hukassa oleminen ja haluaminen* ilmentävät affektisempaa ja metaforisempaa tyyliä kuin edellä esitetyt kolme muuta politiikan uutista (47V–49V). Itsenäisyyspäivän marsseja, Venäjää ja Ukrainaa koskevat poliittiset uutiset liittyvät hyvin vakaviin aiheisiin, kuten levottomuuteen, väkivaltaan ja sotaan. Valkoista taloa, brexitiä ja keltaliivejä koskevat uutiset ovat kyllä poliittisia, mutta kallellaan talouteen.

4.3.3 Lausekompleksit

Labovin klassisen määritelmän mukaan minimikertomuksen kriteerit täyttyvät, kun kahdella kertovalla lauseella on ajallinen ero (Labov 1972: 360). Samalla tavoin Halliday (Halliday & Matthiessen 2014: 429) määrittelee kertomuksen episodin: tyypillinen episodi kehittyy askel askeleelta ajalliseen suhteeseen asetuvien *kuvioden (tai prosessien)* kautta. Systemisfunktionaalisessa kieliteoriassa on silloin kyse lausekomplekseista, jotka sijoittuvat metafunktionaaliseen kahtia jakautuvan ideationaalisen metafunktion alaiseen loogiseen metafunktion. Lausekompleksien tarkastelussa huomio kiinnittyy lauseiden välisiin

kytköksiin ja kytkösten synnyttämiin loogis-semanttisiin suhteisiin (Halliday & Matthiessen 2014: 428).

Yksi aineistoni kohosteinen piirre ovat verkkouutisten otsikoissa esiintyvät lausekompleksit. Koska lausekomplekseja esiintyy vain verkko-otsikoissa, analyysini painottuu tässä alaluvussa niihin. Kun painettu otsikko pitäytyy kanavan edellyttämässä tiiviissä ilmaisussa ja pääsääntöisesti yhdessä lauseessa, johtaa digitaalisen alustan suomalaisätilä verkko-otsikoissa rakenteisiin, jotka koostuvat useista lauseista. Osa tällaisista lausekomplekseista täyttää minimikertomuksen kriteerit.

(53P) Pakolaislapsia on jäänyt ilman perhettä

(53V) **Suomi maksoi** syyrialaisen Omranin lentolipun Kreikasta, ja **hän palasi** alaikäisenä perhekotiin Inkooseen – **Migrin** tiukennettu **linja esti** perheen saamisen Suomeen

(54P) Kaikessa rauhassa

(54V) Vuonna 1989 **Olli Jalonen matkusti** paratiisisaarelle ja **sai** ”hirveän voimakkaan” **idean**, jonka kypsyttelyssä meni 30 vuotta – Keski-ikäisenä saarikirja **sai Finlandia-palkinnon**

Pakolaislapsia (53PV) ja Finlandia-palkintoa (54PV) koskevien uutisten verkko-otsikot muistuttavat prototyyppistä kertomusta. Molemmat jäsenyivät ajallisesti tapahtumasarjaksi: *Suomi maksoi, hän [Omran] palasi, Migrin linja esti ja Olli Jalonen matkusti, sai idean, sai Finlandia-palkinnon*. Luvussa 4.2.1 nostin kertomuksen piirteinä esiin partikulaarisuuden ja kokemuksellisuuden. Molemmat kertomukset ovat partikulaarisia. Ne esittävät ainutkertaisen tapahtumasarjan, joka toteutuu tietyssä ajassa ja paikassa tietyille henkilöille sen sijaan, että ne esittäisivät yleisiä vaikutussuhteita. Kokemuksellisuus kielellistyy vahvemmin Olli Jalosta koskevassa otsikossa, jossa subjektiivista, mentaalista prosessia kuvaa lainausmerkkeihin sijoitettu ”hirveän voimakkaan” idean saaminen. Toisaalta Omranin tapaus implikoi Omranin kokemusta: perhettä ei saatu yhdistettyä ja tämä luultavasti on herättänyt Omranissa tunteita. Molemmat tapahtumasarjat täyttävät kuitenkin kertomisenarvoisuuden (*tellability*) kriteerin, sillä niissä on jotakin tavallisesta poikkeavaa: Migri on tiukentanut linjaansa ja Olli Jalosen saama voimakas idea johti lopulta Finlandia-palkintoon.

Labovin klassinen malli erottaa kertomuksesta kuusi rakenneosaa. Labovin mukaan täydellinen kertomus alkaa *orientaatiolla* (2), etenee *komplikaatioon* (3) ja pitäytyy sitten *evaluaatiossa* (4), kunnes jatkaa *resoluutioon* (5). Näitä neljää vaihetta saattaa edeltää *abstrakti* (1), joka tiivistää orientaation ja komplikaation sekä evaluaation. Abstrakti kuvaa paitsi mitä kertomus käsittelee myös sen, miksi kertomus kerrotaan. Kertomuksen viimeiseksi, toisinaan

esiintyväksi elementiksi Labov nimeää *koodan* (6), joka palauttaa tyypillisesti imperfektissä esitetyn kertomuksen kerronnan hetkeen ja viestittää samalla, että komplikaatio ja evaluaatio eivät ole enää relevantteja. Kertomuksen orientaatio vastaa kysymyksiin kuka, milloin, mitä ja missä. Komplikaatio kysyy, mitä sitten tapahtui. Evaluaatio arvioi tapahtumasarjaa: entä sitten? Resoluutio puolestaan kuvaa, mitä lopulta tapahtui. (Labov 1972: 369–370.)

Aineistoni verkko-otsikoissa on tunnistettavissa Labovin mallin mukaisia kertomusosia. Seuraavassa verkkouutisen otsikossa esiintyy orientaation ja komplikaation yhdistelmä:

(55P) Edessä yhteinen tulevaisuus

(55V) Yksinäinen koti tuntui kauhistuttavalta, kun syöpä oli vienyt lyhyen ajan sisällä sekä Margareth Walkamon että Harri Hatulaisen puoliset – sitten lesket tapasivat

Verkkouutisen otsikon (55V) alkuosa ennen ajatusviivaa vastaa orientaation kysymyksiin: Kuka? *Margareth Walkamo ja Harri Hatulainen*. Milloin? *Kun syöpä oli vienyt lyhyen ajan sisällä puoliset*. Mitä? *Yksinäinen koti tuntui kauhistuttavalta*. Missä? *Kotona, elämässä*. Ajatusviivan jälkeinen osuus puolestaan vastaa täsmällisesti komplikaation kysymykseen, mitä sitten tapahtui – *sitten lesket tapasivat*. Houkutteleva komplikaatio johtaa evaluaatioon ja resoluutioon, jotka oletettavasti tarjoillaan lukijalle itse jutussa.

Seuraavassa verkko-otsikossa näyttäytyvät abstrakti, orientaatio ja komplikaatio sekä evaluaation ja resoluution elementti.

(56P) Moni yksin asuva tuntee itsensä yksinäiseksi

(56V) Tätä on yksinäisyys Suomessa: Hannamari Viitanen jäi ”sinkkutyhjiöön” ja joutuu nyt etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä

Verkkouutisen otsikon (56V) ensimmäinen lause toimii eräänlaisena abstraktina ja ottaa laajan, yleisen näkökulman aiheeseen: *Tätä on yksinäisyys Suomessa*. Hannamari Viitanen tapausta kuvaavan virkkeen ensimmäinen lause edustaa sekä orientaatiota että komplikaatiota *jäädä*-verbin kautta, *Hannamari Viitanen jäi ”sinkkutyhjiöön”*. Rinnasteisessa elliptisessä lauseessa ollaan jo resoluutiossa, *joutuu nyt etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä*. Resoluutioon sisältyy evaluaatiota modaaliverbin *joutua*-kautta, joka implikoi, että baaritiskin etsiminen on Hannamarille ei-toivottua ja jossain määrin välttämätöntä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta koskevan uutisen verkko-otsikossa esiintyvät abstrakti, orientaatio sekä evaluaation ja resoluution yhdistelmä. Komplikaatio on implisiittinen.

- (57P) Selitäpä tämä, THL!
(57V) Tuomiopäivän ennusteesta tuli suutari – Suomalaisten piti juoda itsensä hengiltä, kun alkoholilaki uudistui, ja nyt THL saa selittää, mitä tuli väitettyä

Verkko-otsikon ensimmäinen lause toimii abstraktina: *Tuomiopäivän ennusteesta tuli suutari*. Orientaation, *Suomalaisten piti juoda itsensä hengiltä, kun alkoholilaki uudistui*, ja resoluution, *ja nyt THL saa selittää, mitä tuli väitettyä*, väliltä uupuu eksplisiittinen komplikaatio eli kuvaus siitä, mitä sitten tapahtui, vaikka kertomus monin tavoin implikoi, että jotakin odotuksenvastaista on tapahtunut. Evaluaatio sisältyy resoluution selitysvaateeseen: *nyt THL saa selittää, mitä tuli väitettyä*. Labovin (1972: 369) mukaan evaluaatio voi esiintyä kertomuksessa omana jaksanaan, mutta se voi myös levittäytyä kertomuksen lomaan ja integroitua esimerkiksi tapahtumien kuvailuun, komparointiin ja intensifiointiin.

4.3.4 Kytkenät

Tartuin edellä komplisoinnin käsitteeseen kertomuksen näkökulmasta. Analyysini viimeisessä alaluvussa jatkan lausekompleksien ja lauseiden välisten merkityssuhteiden tarkastelua kytkenneiden näkökulmasta. Lauseiden välisten merkityssuhteiden tulkintaan vaikuttavat monet tekijät, kuten lauseiden sisältö sekä lauseiden välisen suhteen suuntaa ja rajoja osoittavat konjunktiot ja konnektiivit (VISK § 1121). Kontrastiivisissa suhteissa kytkettävät lauseet esitetään toisilleen vastakkaisina. *Mutta*-konjunktio on kontrastiivisten ja konsessiivisten suhteiden keskeinen merkitsin, jota käytetään odotuksenvastaisuutta ilmaisevissa lauseissa (VISK § 1101).

- (58P) Kukkien kylväminen pellon poikki pelastaa pölyttäjiä
(58V) Pölyttäjien kato vaarantaa ruoantuotannon, **mutta** tutkijalla on ratkaisu: istutetaan pelloille kukkia
(59P) Viro sai syntyvyyden nousuun
(59V) Syntyvyyden lasku kauhastuttaa Suomessa, **mutta** Virossa suunta on toinen – Täysi palkka puolitoista vuotta ja lisäraha ovat johtaneet buumiin, jossa perheet haluavat kolmannen lapsen

Odotuksenvastaisuus liittyy uutisointiin ja kertomusperinteeseen monin tavoin. Kuten Labovia lainaten aiemmin mainitsin, odotuksenvastaisuus on yksi kertomisenarvoisuuden kriteeri. Odotuksenvastaisuus on myös yksi uutiskriteereistä (ks. luku 2.3) ja tekee asiasta raportoimisen arvoisen. Tässä mielessä kontrastoinnin korostuminen verkko-otsikoissa on

odotuksenmukaista. Toisaalta painetuissa otsikoissa tätä ei tapahdu. Odotuksenvastaisuus tulee painetussa julkaisukanavassa käsitellyksi agendan tasolla, eikä sitä kielellistetä otsikkoon. Esimerkiksi Viroa koskeva painettu otsikko (59P) käsittelee vain Viroa sen sijaan, että se kontrastoisi Viron ja Suomen syntyvyyttä. Jo Labovin kertomusmallin komplikaatio-osuuden kysymys *mitä sitten tapahtui* osoittaa, että mutta-alkuinen vastaus rakentaa draaman kaarta tehokkaasti – *mutta Virossa suunta on toinen* (59V), *mutta tutkijalla on ratkaisu* (58V). Kontrastit synnyttävät vastakkainasettelua ja jännitettä, mutta ne myös auttavat lukijaa asettamalla asioita (jonkinlaisiin) mittasuhteisiin ja herättämällä tehokkaasti kiinnostuksen etenkin, kun puheenaihe suhteutuu lukijaa lähellä olevaan asiaan.

Aineistoni lausekomplekseissa korostuu *ajatusviivan* käyttö. Koska piste ei kuulu konventionaaliseen otsikkoon, lauseet, joita lausekomplekseissa on enimmillään neljä, kytketään toisiinsa pääasiassa pilkulla, ajatusviivalla tai kaksoispisteellä. Verkko-otsikoiden tarkastelu osoittaa, että ajatusviiva toimii usein kontrastoivassa tehtävässä. Sen voisi monin paikoin korvata *mutta*-konjunktioilla, kuten seuraavien esimerkkiparien verkko-otsikoista käy ilmi.

(60P) Avuttomat aivot

(60V) Nuoren mieli himoitsee mielihyvää ja pikavoittoja – Yhteiskunta vaatii murrosikäiseltä mahdottomia, sanoo tutkija Linnea Karlsson

(61P) Lisää vauhtia katutöihin

(61V) Töölön liikenne meni sekaisin kahdeksi vuodeksi – Jan Vapaavuori lupaa, että Helsinki hakee ammattiapua tietöiden nopeuttamiseen

(62P) Pakolaislapsia jäänyt ilman perhettä

(62V) Suomi maksoi syyrialaisen Omranin lentolipun Kreikasta, ja hän palasi alaikäisenä perhekotiin Inkooseen – Migrin tiukennettu linja esti perheen saamisen Suomeen

Jokaisessa kolmessa verkkouutisen otsikossa (60V–62V) ajatusviivan paikalle voisi luontevasti sijoittaa *mutta*-konjunktioita ja lauseiden semanttinen sisältö tukisi tätä ratkaisua. Ensimmäisessä nuoria koskevassa verkko-otsikossa (60V) kytkös on selvästi kontrastiivinen sekä konsessiivinen ja voisi *mutta*-konjunktioita lisäksi korvautua sellaisilla ilmauksilla kuin *silti*, *huolimatta*: nuori ei pysty, mutta yhteiskunta vaatii. Tutkija osoittaa sanoillaan yhtälön mahdottomuuden. Katutöitä koskevassa verkko-otsikossa (61V) kontrastiivisuus liittyy ongelmaan ja sen ratkaisuun. Lauseiden suhteen voisi tulkita myös kausaaliseksi (*niinpä* Jan Vapaavuori lupaa) tai additiiviseksi (*ja* Jan Vapaavuori lupaa), mutta Jan Vapaavuoren epäsuora lainaaminen ja johtolause, jossa tämä *lupaa*, synnyttää mielikuvan selittämisestä.

Ammattiavun ansiosta epätoivottava ongelma ei tule toistumaan. Asian vakavuuden, lupauksen ja henkilöityvän selityksen kautta tulkinta ajatusviivan tehtävästä päättyy *mutta*-konjunktioon.

Ajatusviivan käyttö aineistoni verkko-otsikoissa on kohosteista. Ajatusviiva häivyttää lauseiden välistä suhdetta ja jättää tulkinnan varaa, mutta implikoi paljon. Ajatusviivan käyttö on myös esteettinen valinta, keino tuoda kolmas tai neljäs lause kompleksiin ilman toistuvaa, epäkorrektia pilkutusta. Ilmeisen monifunktioisuutensa ansiosta se tekee mahdolliseksi epätäsmällisen ilmaisun, sillä lauseiden välistä suhdetta ei tarvitse täsmällisesti eritellä tai panna ilmi.

Ajatusviiva, kaksoispiste ja lainausmerkit luovat lauseiden välille löyhän parataktisen eli rinnasteisen suhteen. Lauseen sisällä ajatusviivalla on sama tehtävä kuin sulkeilla tai pilkulla, mutta lauseiden välisessä merkinnässä ajatusviivalla voidaan liittää päälause edellä olevaan virkkeeseen esimerkiksi päätelmänä, yhteenvetona tai kysymyksenä (Kielikello 1998). Vaikka ajatusviiva heijastaa irrallisuutta, voi sitä korvaamaan toisinaan ajatella erilaisia konjunktioita, jotka viitoittavat merkityssuhdetta. Kaksiosainen otsikko on konventionaalinen otsikkotyyppi, jossa rinnastuvat esimerkiksi yksityinen ja yleinen näkökulma tai metaforinen ja selittävä näkökulma. Tästä huolimatta yhdessäkään aineistoni painetuista otsikoista ei ole ajatusviivaa. Sen sijaan verkko-otsikoissa ajatusviiva on hyvin yleinen: 42 verkko-otsikosta 27:ssä on ajatusviiva eli lähes kahdessa kolmesta.

Ajatusviiva on mukana erilaisissa kytköksissä. Olen aiemmissa luvuissa tuonut esille yksityiseen ja yleisen näkökulman rinnastamisen (4.2.1). Näiden näkökulmien välillä sijaitsee usein ajatusviiva. Kysymysmuotoisissa otsikoissa (4.2.3) ajatusviiva voi erottaa kysymyksen väittävistä osasta. Lisäksi nostan esiin vielä muutaman ajatusviivan käyttöä koskevan tapauksen. Seuraavassa esimerkissä ajatusviiva palvelee uuden äänen mahdollistamista verkko-otsikkoon.

(63P) Rokottamaton lapsi sairastui tuhkarokkoon

(63V) Rokottamaton esikouluikäinen sairastui tuhkarokkoon Pohjanmaalla, THL:n mukaan tartuntoja tulee varmasti – ministeri Saarikko pitää tapausta erityisen vakavana

Rokottamattomuutta käsittelevässä verkko-otsikossa (63V) ajatusviivan jälkeinen lause tuo verkko-otsikkoon epäsuorasti *ministeri Saarikon* äänen. Ajatusviiva toimii siten eräänlaisena referoinnin merkinä. Verkko-otsikon ensimmäisessä lauseessa kuuluu kirjoittaja-tietäjän toteamus *Rokottamaton esikouluikäinen sairastui tuhkarokkoon Pohjanmaalla* ja toisessa lauseessa kirjoittaja lainaa epäsuorasti THL:sta lisäämällä, että THL:n mukaan tartuntoja tulee varmasti. Ajatusviivan avulla mukaan saadaan lisättyä vielä kolmas kanta: *ministeri Saarikko*

pitää tapausta erityisen vakavana. Saarikon kommentin erottaminen ajatusviivalla kahdesta pilkulla erotetusta päälauseesta implikoi, että ne kuuluvat Saarikon lausunnon vaikutusalaan ja että Saarikon kannanotto koskee sekä rokottamattoman sairastumista että THL:n ennakoivaa lausuntoa. Toisaalta Saarikon kommentti voisi olla vain irrallinen lisäys, jossa ministerin ääni tuodaan asiayhteyteen itseisarvoisesti mukaan.

Seuraavassa verkko-otsikossa (64V) ajatusviivan jälkeinen osuus toimii esimerkin omaisena lisäyksenä, evidenssinä.

(64P) Väitös: naisten kohtelu yhä raadollista

(64V) Väitöskirjan mukaan politiikassa arvostetaan yhä miehisiä ominaisuuksia – ”Naiselta kysytään, ehditkö hoitaa lapsesi?”

”Naiselta kysytään, ehditkö hoitaa lapsesi” on suora lainaus, jonka lähettä ei mainita. Lainauksen sisältö toimii todisteena ensimmäisen lauseen väitteelle, että *politiikassa arvostetaan yhä miehisiä ominaisuuksia*. On mahdoton tietää, onko kyse väitöskirjasta poimitusta virkkeestä vai tutkijan kommentista. Kaksoispiste tekisi edeltävästä lauseesta selvemmin johtolauseen, jolloin *väitöskirjan mukaan* määrittäisi lainausta. Ajatusviivan kohdalla kytköksen kiinteydestä ei voi olla varma. Kuten *ministeri Saarikon* epäsuora lainaaminen edellisessä otsikkoesimerkissä (63V) osoitti, ajatusviivan avulla otsikkoon saatetaan tuoda myös uusi, ulkopuolinen ääni.

Seuraavassa verkko-otsikossa (65V) ja samalla analyysini viimeisessä esimerkissä ajatusviivaa käytetään poikkeuksellisen metadiskursiiviseen tarkoitukseen. Kirjoittaja viittaa siinä omaan työhönsä, mikä on kirjoittajaa taka-alaistavassa uutiskielessä harvinaista.

(65P) Näin ammattikoulu on onnistunut

(65V) Ammattiin opiskelu on kriisissä, sanotaan – Tämä juttu kertoo, mitä kaikkea hienoa Suomen suurimmassa amiksessa tehdään

Ajatusviivan jälkeisessä virkkeessä on lupauksen makua, juttu kertoo *hienoista* asioista. Juttu myös kommentoi itseään tai tarkemmin sanottuna kirjoittaja kommentoi omaa työtään: *tämä juttu kertoo, mitä kaikkea hienoa Suomen suurimmassa amiksessa tehdään*. Kuten luvussa 4.2.1 mainitsin, kirjoittajan eksplisiittinen läsnäolo ei ole uutisen tekstilajille tyypillistä. Metateksti on usein vähäistä, sillä se korostaa kirjoittajan prosessia ja haurastuttaa siten objektiivisen sivustaseuraajan roolia. Uutisen kirjoittaja pyrkii häivyttämään läsnäolonsa, kun taas eräissä muissa journalistisissa lajeissa (kuten reportaasi, kolumni, pääkirjoitus) kirjoittaja on avoimesti läsnä, joskin juttutyypin edellyttämässä roolissa.

5 PAINETUN UUTISEN JA VERKKOUITISEN OTSIKON EROT

Tässä luvussa kokoan yhteen analyysini tulokset. Olen analyysissäni tarttunut otsikkokielen kohosteisiin piirteisiin jokaisen metafunktion näkökulmasta ja antanut aineiston johdattaa työtäni. Vaikka tarkasteluani on hallinnut jokin kielen metafunktion, on aineiston ja piirteiden seuraaminen merkinnyt usein liikkumista metafunktion välillä, koska juuri sillä tavoin kieli toimii, yhdestä metafunktiosta tavoitettu ilmiö palautuu myös muihin metafunktionihin. Kuvaus tekstin merkityksestä syntyy vasta, kun eri tasojen analyysit yhdistetään (Karvonen 1995: 46–48). Se näyttää, millä tavoin tekstissä kielen keinoin toteutetaan sosiokulttuurisia merkityksiä (mp.). Seuraavissa alaluvuissa tiivistän havaintoni ja esitän kokoavasti painetun uutisotsikon ja verkkouutisen otsikon merkittävimmät erot.

5.1 Otsikot tekstuaalisena pintana

Aineistossani painetun uutisen otsikon ja verkko-otsikon ilmeisin tekstuaalinen ero on pituus. Verkkouutisen otsikot ovat aineistossani keskimäärin liki neljä kertaa pidempiä kuin painetut otsikot. Tämä on mahdollista siksi, että verkossa julkaisu ympäristönä on lähes rajoittamattomasti tilaa toisin kuin painetussa lehdessä, jonka sivumäärä ja palstamillimetrit ovat rajoitetut. Myös verkko ympäristön nostonäkymät ja hakukone logiikat siirtävät painoarvoa otsikon suuntaan, minkä vuoksi otsikossa pyritään kertomaan paljon.

Pitkässä verkko-otsikossa voi nähdä kangastuksen traditionaalisen uutisen rakennetta kuvaavasta kärkikolmiosta. Verkko-otsikko pyrkii kertomaan lukijalle mahdollisimman paljon tässä ja heti, ja toteuttaa jopa omaa kärkikolmiotaan. Monet aineistoni verkko-otsikoista voisi katkaista ilman, että ydinsanoma tuhoutuisi. Tässä mielessä verkkouutisessa voi nähdä kaksi kärkikolmiota päällekkäin: yhden pienemmän ja yhden suuremman, uutisen tiivistelmän ja koko uutisen. Pitkä verkko-otsikko ei kuitenkaan aina muodostu sähke uutisen tärkeysjärjestysperiaatteella, vaan otsikkoon saatetaan nostaa seikkoja, joiden vaikuttavuus perustuu muuhun. Analyysini tarjoaa tästä lukuisia esimerkkejä.

Vaikka verkko-otsikot ovat lähes poikkeuksetta painettua otsikko pidempiä, saattavat ne nasevoitua tai saada lyhyen metaforisen muodon, kun informatiivista uutista jalostetaan kohti elämyksellisyyttä tai hyötyä. Näin voi aineistoni perusteella tapahtua sekä painetussa lehdessä että verkko ympäristössä julkaistavalle uutiselle. Jutun jalostamisen ja otsikoinnin taustalla vaikuttavat monet tekijät, kuten käytettävissä olevan materiaalin tarjoamat mahdollisuudet. Jalostamis päätökseen heijastuvat myös yleisöstä kumpuavat tekijät, kuten painettua sisältöä tai

verkkosisältöä kuluttavan lukijan oletettu kiinnostus ja orientaatio. Aineistossani painetussa lehdessä saa tilaa kirjallisuusaihe ja verkkoon jalostuvat ihmisiä ja elämää koskevat human interest -aiheet sekä hyötyä koskeva aihe. Jalostetut jutut eriyttävät Helsingin Sanomien luonnetta julkaisu ympäristölähtöisesti: painettu lehti liittää itseensä lukemisen ja sivistyksen konventioita ja digitaalinen lehti elämäntapasisällön (*lifestyle*) ja hyödyn.

Pituudesta riippumatta sekä painetun että verkkouutisen otsikossa tavoitellaan tiivistä ilmaisuja. Painetuissa otsikoissa tämä näyttäytyy lyhytenä ja napakkuutena, verkko-otsikoissa puolestaan nominaalistuksina. Nominaalistuksien avulla remaattista tietoa mahdutetaan jo otsikon teemalausekkeeseen ja lause saadaan kantamaan sellaista lisäsisältöä, joka kongruentisti ilmaistuna synnyttäisi virkerakenteen. Tämä monimutkaistaisi entisestään verkko-otsikon kokonaisrakennetta, jossa jo nyt kytetään kolme tai neljä lausetta yhteen ajatusviivoin, kaksoispistein ja pilkuin. Nominaalistukset ovat tehokas tapa saada sanottua, mutta samalla ne presupponoivat asioita ja johtavat määreettöminä aukkoiseen ilmaisuun. Nominaalistuksia esiintyy verkko-otsikoissa, joissa olisi tilaa kongruentille, täsmälliselle sanomisen tavalle. Toisaalta verkko-otsikoissa annetaan tilaa määreille, vahvistajille ja luokittelijoille, joita lauseen ytimenä toimivan verbin valenssi ei edellyttäisi. Painettujen uutisten otsikoissa nominaalistusta ja ei-pakollisia määritteitä ei juuri esiinny.

5.2 Otsikot sosiaalisena toimintana

Niin painetuissa uutisotsikoissa kuin verkkouutisten otsikoissa korostuu uutiskielelle tyypillinen kolmannen persoonamuodon käyttö. Nykyaikaiseen uutiskieleen vakiintunut kerrontatapa taka-alasta puhujan tai kirjoittajan, kun vielä sadan vuoden takaisessa uutiskerronnassa toimittaja-kertoja hallitsi näkyvästi tekstiään. Kehitys heijastaa nyky-yhteiskunnan toimintamallia, jossa valta asuu suoran vaikuttamisen sijaan rakenteissa (Valtonen 2012: 75; Fairclough 1992: 105; Pallaskallio 2003: 42). Uutisen tehtävä on välittää tietoa maailmasta ja tässä maailman kuvaamisen diskurssissa kolmas persoona dominoi uutiskieltä, eikä toimittaja-kirjoittaja ole läsnä tekstissään.

Aineistossani kuitenkin esiintyy myös ensimmäistä ja toista persoonamuotoa. Jokaisessa kolmessa esiintymässään ensimmäinen persoona liittyy referointiin, jossa siteerattu henkilö kertoo itsestään. Sen sijaan toisen persoonan esiintymissä on selvä määrällinen ero painetun uutisen ja verkkouutisen otsikon välillä. Painetuissa otsikoissa toinen persoona esiintyy kerran ja sanat suunnataan kolmannelle osapuolelle. Verkko-otsikoiden neljästä toisen persoonan

tapauksesta kolmessa sanat suunnataan lukijalle. Verkkouutisen otsikko tulee lähelle lukijaa, ohjaa häntä tai sijoittaa hänet hypoteettiseen tapahtumakehyksen aktoriksi.

Aineistoni verkko-otsikoissa ihmistarkoitteiset subjektit identifioituvat yksityisiksi henkilöiksi monin verroin useammin kuin painetussa lehdessä. Henkilöt ovat sekä tunnettuja että tavallisia, tuntemattomia ihmisiä. Yksittäisen henkilön tapaus tai kokemus tuodaan verkko-otsikkoon pinnaksi, johon lukijan on helppo samastua. Painettu lehti puolestaan pitäytyy yleisessä, luokittelevassa subjektissa. Molemmissa julkaisuympäristöissä luokittelun sanastoa hallitsevat yhteiskunnalliset kategoriat, kuten sosioekonomiset tekijät, politiikka ja kansallisuus. Verkko-otsikon ja painetun otsikon tarkasteleminen rinnan tekee näkyväksi porrastuksen yksityisen ja yleisen välisellä jatkumolla eli geneerisyyden vektorilla: Verkko-otsikon yhdessä osassa näkökulma on yksityinen, konkreettinen ja koskettaa identifioitua henkilöä. Verkko-otsikon toinen osa siirtää näkökulmaa yksityisestä kohti yleistä. Painetun lehden otsikossa näkökulma on yleinen, katse on ilmiössä sekä yhteiskunnassa. Utisoitavan asian puitteissa yksilön ja yhteiskunnan välille muodostuu jatkumo, johon verkossa tartutaan eri kohdasta kuin painetussa lehdessä – verkossa keskiössä on yksilö ja painetussa lehdessä yhteiskunta. Uutiset itsessään antavat tähän mahdollisuuden, sillä etenkin pidempinä ne käsittelevät asiaansa laajasti ja tuovat leipätekstiin sekä yleisen että yksityisen tason, ilmiön ja esimerkkitapauksen, joista otsikkoon voidaan ammentaa. Verkko-otsikon tila täytyykin usein juuri liikehdinnästä geneerisyyden vektorilla, mikä muistuttaa deduktiivista päättelyä, eikä siten lisää tietoa maailmasta.

Yksityisen kautta verkkouutisen otsikon voi ajatella olevan painettua otsikkoa moniäänisempi. Yksinomaisen deklarativisen väittämisen ja tietämisen sijaan se päästää jonkun ääneen ja luopuu jossain määrin painetun lehden autoritäärisyydestä. Yksityisen näkökulman korostuminen tuo verkko-otsikkoon kertomuksellisuutta, joka liittyy läheisesti narratiivisuuteen. Yksilön kokemuksen kuvaaminen rakentaa toden tuntua ja kutsuu lukijan eläytymään. Se toimii usein myös kertomuksen perusteluna, rakentaa kertomuksen sosiaalista arvoa ja tekee asiasta kertomisen arvoisen.

Affektinen tai arvottava kielenkäyttö ei kuulu nykyaikaiseen, länsimaiseen uutiskieleen. Referointi tekee kuitenkin latautuneemman kielen mahdolliseksi uutisotsikossa. Kun affektinen ilmaus asetetaan haastateltavan suuhun, kirjoittajan neutraalius säilyy. Suhtautumista heijastavia leksikaalisia valintoja esiintyy verkkouutisten otsikoissa enemmän kuin painetun lehden otsikoissa. Usein tällaiset sanavalinnat ovat tavalla tai toisella vahvistavia. Toisaalta painettu uutisotsikko pitäytyy talouden ja työelämän diskurssissa verkkouutisen otsikkoa

useammin. Painetuissa uutisotsikoissa esiintyy autoritäärisyyttä ja institutionaalisuutta, jota verkkouutisten otsikoissa ei esiinny.

Sekä painetun uutisen että verkkouutisen otsikot ovat valtaosin deklaratiivimuotoa eli väitelauseita. Niissä kirjoittaja ilmaisee proposition ja asemoituu tietäjäksi. Sen sijaan interrogatiivi- eli kysymyslauseita esiintyy aineistoni verkkouutisten otsikoissa kolminkertaisesti painettuihin uutisotsikoihin nähden. Retorisenkin kysymyksen kautta kirjoittaja asettuu tiedonetsijän rooliin ja kutsuu lukijaa tiedontuottajan rooliin ja pohtimaan. Painetun lehden kysymykset ovat varsin faktuaalisia, mutta verkko-otsikoiden kysymykset suuntautuvat psyykkisen alueelle, jolla oikean vastauksen antaminen on vaikeaa. Kysyminen avaa tilaa moniäänisyydelle ja aktivoi lukijaa sekä toimii keinona abstraktien teemojen käsittelylle tasavertaisten kirjoittajan ja lukijan rooleja. Silti kysyvän otsikko esittää näkökulman ja sulkee vaihtoehtoisia muun muassa presuppositioiden avulla tehokkaasti pois.

5.3 Otsikot maailmankuvan rakentajina

Sanavalintoihin, jäsenyykseen, luokitteluun ja asioiden välisiin suhteisiin piiryy kielenkäyttäjän käsitys maailmasta sekä tapa ajatella ja arvottaa. Painetun uutisotsikon ja verkkouutisen otsikon heijastamassa maailmankuvassa on eroavaisuuksia.

Painettu otsikko ja verkko-otsikko liittyvät käsittelemisi ilmiöihin toisistaan poikkeavaa sanastoa. Asettamalla asioita leksikaalisten valintojen kautta rinnan otsikot vahvistavat esiin nostamiensa asioiden yhteenkuuluvuutta. Esimerkiksi yksinäisyydestä piiryy painetussa uutisessa ja verkkouutisessa varsin erilainen kuva. Joissakin tapauksissa leksikaaliset valinnat muuttavat uutisen luonnetta. Teknologiauutisena näyttäytyvä painettu otsikko taipuu verkossa ilmastouutisen suuntaan ja autonvalmistuksen historiaan viittaava painettu otsikko kehystyy verkossa kuluttamisen sanastolla.

Kokemusmaailmamme muuntuu lauseissa prosessityypeiksi, joiden perustyyppinä ovat materiaallinen, mentaalinen ja relationaalinen prosessi. Aineistossani eri prosessityyppien välinen suhde on sekä painettujen otsikoiden että verkko-otsikoiden joukossa samankaltainen: Materiaaliset prosessit hallitsevat otsikkokerrontaa kummassakin julkaisu-ympäristössä. Toiseksi eniten esiintyy mentaalisia prosesseja ja vähiten relationaalisia prosesseja. Ero painettujen otsikoiden ja verkko-otsikoiden prosessien määrässä on kutakuinkin verrannollinen otsikoiden väliseen pituuseroon. Lisäksi painetuista otsikoista liki kolmannes on kokonaan predikaattiverbittömiä, mikä selittyy pääosin tiiviillä otsikkotyylillä. Verkko-otsikoista vain kolmesta uupuu predikaattiverbi.

Verbiprosessien tarkastelu teki näkyväksi ennen kaikkea eron painettujen otsikoiden ja verkko-otsikoiden verbivalinnoissa ja prosessien luonteessa. Verkko-otsikoissa esiintyy väkivaltaan ja kaaokseen liittyvää sanastoa sekä negatiivisesti latautuneita prosesseja, joita painetuissa otsikoissa ei juuri esiinny. Painettujen uutisotsikoiden prosessit ovat neutraalimpia kuin verkkouutisten otsikoissa esiintyvät prosessit. Toisinaan painetuista otsikosta välittyvä toiveikkuus, joka verkko-otsikossa kääntyy negatiiviseksi näkökulmaksi. Vakavissa poliittisissa aiheissa verkko-otsikkokin pitäytyy poikkeuksellisen neutraalilla asialinjalla.

Verkko-otsikoissa esiintyy kertomuksen piirteitä. Niiden lausekomplekseissa on yhdennäköisyyttä Hallidayn kertomuksen episodin ja Labovin minimikertomuksen kanssa. Myös interpersoonaisen näkökulman yhteydessä esiin nostetut partikulaarisuus ja kokemuksellisuus kuljettavat verkko-otsikoita kertomuksen suuntaan. Osa verkko-otsikoista toteuttaa kertomuksen kaavaa ja kehittyy askel askelelta ajalliseen suhteeseen asetuvien kuvioden kautta. Joissakin verkko-otsikoissa on tunnistettavissa Labovin klassisen kuusiosaisen kertomusmallin osia, etenkin orientaatio ja komplikaatio.

Komplisointi rakentaa tehokkaasti kertomuksen draaman kaarta. Asian kertomisen arvoisuutta vahvistaa odotuksenvastaisuus, jota voi kertomuksellisuuden lisäksi tarkastella myös lauseiden välisten kytkentöjen kautta. Kontrastiivinen ja konsessiivinen *mutta*-konjunktio esiintyy odotuksenvastaisuutta ilmaisevissa lauseissa ja on kohosteinen aineistoni verkkouutisten otsikoissa. Vaikka odotuksenvastaisuus on tunnettu uutiskriteeri, se ei kielellisty painettujen uutisten otsikoissa, vaan toteutuu agendan tasolla. *Mutta*-konjunktio rakentaa verkko-otsikkoon jännitettä, joka herättää kiinnostuksen, etenkin kun vertailupinta poimitaan lukijaa lähellä olevasta asiasta. Samalla se suhteuttaa puheena olevaa asiaa, mutta tekee sen vastakkainasettelun kautta.

Ajatusviivan käyttö on hyvin silmiinpistävä piirre aineistoni verkko-otsikoissa. Verkkouutisten otsikoissa ketjuttuu enimmillään neljä lausetta, jotka kytketään toisiinsa kaksoispistein, pilkuin ja ajatusviivoin. Semanttinen tarkastelu osoittaa, että verkko-otsikossa esiintyvä ajatusviiva on monin paikoin korvattavissa *mutta*-konjunktioilla. Siten ajatusviiva toimii usein kontrastoivassa tehtävässä. Ajatusviivan paikalle voi sovittaa useita konjunktioita, eikä valinta aina ole yksiselitteistä. Ajatusviiva häivyttää lauseiden välistä suhdetta ja jättää tulkinnan varaa, mutta implikoi paljon. Otsikoissa se on myös esteettinen valinta, tapa välttää toistuvaa pilkutusta. Ajatusviiva on kuitenkin ilmeisen monifunktionen ja tekee mahdolliseksi epätäsmällisen ilmaisun: vaikka asiat kytketään toisiinsa, niiden välistä suhdetta ei tarvitse täsmällisesti ilmaista. Aineistoni painetun lehden otsikoissa ei esiinny ainoatakaan ajatusviivaa. Sen sijaan verkko-otsikoissa ajatusviiva esiintyy lähes kahdessa otsikossa kolmesta, joissa se

toimii muun muassa yksityisen ja yleisemmän näkökulman erottajana, kysymysoosan ja väittävän osan erottajana, uuden äänen, lisäyksen tai evidenssin merkinä sekä otsikkoa itseään kommentoivan osan erottajana.

5.4 Päätelmät

Tässä alaluvussa tiivistän analyysini tulokset päätelmiksi. Vastaan ensin tutkimuskysymyksiini, jotka kuuluvat 1) Miten Helsingin Sanomien painetun uutisen otsikko ja verkkouutisen otsikko eroavat kielellisesti ja tehtäviltään? 2) Mitä ero kertoo painetusta lehdestä ja verkosta julkaisu ympäristönä? Vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni taulukon muodossa ja jatkan sen jälkeen toisen tutkimuskysymyksen parissa.

Alla olevassa taulukossa ovat listattuna analyysini havainnot painetun uutisotsikon ja verkkouutisen otsikon eroista. Nimeän ensin eron, jonka jälkeen esitän, (1) miten ero kielellistyy ja (2) mitä tehtävää kyseinen kielenpiirre otsikossa toteuttaa. Lopuksi esitän mahdolliset eroavaisuuteen liittyvät huomiot (3).

Painetun uutisen otsikko	Verkkouutisen otsikko
<p>Lyhyt</p> <p>(1) keskimäärin 35 merkkiä</p> <p>(2) kertoo olennaisen, asettuu osaksi lehden taittoa ja kokonaisuutta</p>	<p>Pitkä</p> <p>(1) keskimäärin 128 merkkiä</p> <p>(2) kertoo paljon, toimii itsenäisesti verkkoympäristössä</p> <p>(3) hyöty- tai human interest -aiheet voivat saada lyhyen, metaforisen otsikon</p>
<p>Sisältää vain olennaisen tiedon</p> <p>(1) kongruentti ilmaisu</p> <p>(2) kertoo, mistä uutisessa on kyse</p>	<p>Sisältää mahdollisimman paljon tietoa</p> <p>(1) nominaalistukset</p> <p>(2) kertoo uutisesta paljon nopeasti</p> <p>(3) tilaa ei-pakollisille määreille</p>
<p>Selittää uuden tiedon</p> <p>(1) reema kehittää teemaa</p> <p>(2) prosessi kirjoitetaan auki</p>	<p>Tuo uutta tietoa annettuna</p> <p>(1) teemalausekkeen remaattisuus, nominaalistukset</p> <p>(2) lisätiedon mahduttaminen otsikkorakenteeseen, prosessista tulee annettu asiointila</p> <p>(3) kongruentti ilmaisu painotuksissa</p>

<p>Kuvaa asiointilaa</p> <p>(1) 3. persoonan yleisyys (2) ulkopuolisen tarkkailijan rooli</p>	<p>Puhuttelee lukijaa</p> <p>(1) 2. persoonan käyttö (2) tuo uutisaiheen lähelle lukijaa tai tarjoaa tälle hyötyä</p>
<p>Korostaa yleistä näkökulmaa</p> <p>(1) 3. persoona (2) yleinen, yhteiskunnallinen ja historiallinen kehys, ilmiöt, abstrakti (3) johtaa luokitteluun</p>	<p>Korostaa yksityistä näkökulmaa</p> <p>(1) 1. persoona, identifioidut henkilöt (2) yksityinen, keskiössä ihminen, yksittäistapaukset, samastuttava (3) otsikon pituus mahdollistaa yksityisen ja yleisemmän näkökulman yhdistämisen</p>
<p>Asiallinen</p> <p>(1) yleinen näkökulma, asioiden väliset suhteet (2) neutraali, ei ota kantaa</p>	<p>Affektinen ja intensiivinen</p> <p>(1) yksityinen kokemus, suorat lainaukset, asenneadjektiivit, intensiteettimääritteet (2) tunteiden herättäminen</p>
<p>Autoritäärinen</p> <p>(1) aktoriton modaalisuus liikemaailman diskurssissa, imperatiivisuus, deklarativisuus (2) valtarakenteiden häivyttäminen, valtarakenteiden kontrolloiminen</p>	<p>Vertainen</p> <p>(1) passiiviaktori liikemaailman diskurssissa, tavallisten ihmisten kohtalot, interrogatiivisuus (2) läpinäkyvämmät valtarakenteet, keskustelu (3) interrogatiivisuuteen voi sisältyä presupponointia</p>
<p>Neutraali ja toiveikas</p> <p>(1) neutraalit materiaaliset, paikoin toiveikkaat mentaaliset prosessit (2) säilyttää objektiivisen otteen, vahvistaa luottamusta</p>	<p>Väkivaltainen ja negatiivinen</p> <p>(1) leksikaaliset valinnat, väkivaltaiset ja kaoottiset materiaaliset prosessit, negatiivisesti latautuneet mentaaliset prosessit (2) herättää tunnetta, synnyttää jännitettä (3) sotaisissa poliittisissa aiheissa neutraali</p>
<p>Yhden lauseen pituinen otsikko ei ole analysoitavissa lausekompleksina</p>	<p>Minimikertomus</p> <p>(1) ajallinen jäsentymisen, yksilön kokemus, ainutkertaisuus, komplisointi, Labovin mallin rakenneosat (2) draaman kaari herättää kiinnostuksen ja kutsuu eläytymään</p>
<p>Konsensus</p> <p>(1) Ei kontrastoivia kytkentöjä (2) Ei vastakkainasettelua</p>	<p>Kontrasti</p> <p>(1) Kytkennät <i>mutta</i>-konjunktion ja monifunktion ajatusviivan avulla (2) Vahvistaa odotuksenvastaisuutta, synnyttää vastakkainasettelua, ajatusviiva kytkee epätasaisesti</p>

Taulukko 2.

Painettujen uutisten ja verkkouutisten otsikoiden erot, eron kielellistyminen (1) ja kielenpiirteiden tehtävä (2) sekä mahdolliset lisähuomiot (3).

Taulukko 2:n osoittamat erot painettujen uutisten ja verkkouutisten otsikoiden välillä hahmottavat kahden erilaisen julkaisu ympäristön ääri viivoja. Sama uutinen samalla leipätekstillä saa erilaisen kärjen eri julkaisu ympäristöissä. Kun painettu uutinen pitäytyy asialinjalla ja valitsee monin paikoin neutraalin, ilmiötä erittelevän lähestymistavan uutisoitavaan aiheeseen, nostaa verkkouutisen otsikko kärkeen henkilöitä, draamaa ja vastakkainasettelua. Vaikka asia otsikon takana on sama, rakentuu lukijalle uutisotsikoiden pohjalta varsin erilainen kuva ympäröivästä maailmasta, ottaen myös huomioon, että monesta uutisesta luetaan ainoastaan otsikko ja vain kiinnostavimmat uutiset luetaan kokonaan.

Harva lukija hakee uutisensa sekä paperilehdestä että verkosta. Julkaisu ympäristöt eivät siten kalibroitu toisiaan ja otsikoiden eroavaisuus voi yllättää. Verkkouutisen otsikko on luotu ympäristöön, jossa lukijan orientaatioon ei ole luottaminen kuten painetussa lehdessä. Niinpä se laaditaan ottamaan paikkansa kaikkien verkkosisältöjen välisessä taistelussa olemalla kiinnostava, jännittävä ja huomiota herättävä sekä tulemalla lähelle, koskettamalla ja herättämällä tunteita.

Uutistarjonta koetaan puheissa toisinaan masentavaksi ja ahdistavaksi, maailmantuskaa kiihdyttäväksi. Verkon huomiotalous suosii vastakkainasettelua, yksinkertaistuksia ja negatiivisuutta. Analyysi osoittaa, että verkkouutisten otsikoiden maailmankuva linjautuu osin huomiotalouden piirteisiin. Uutisella on kaksi perustehtävää: tiedonvälitystehtävä ja integraatiotehtävä. Painetussa julkaisu ympäristössä nämä tehtävät toteutuvat asiakeskeisyyden, täsmällisen ilmaisen, yhteiskunnallisen perspektiivin ja toisinaan toiveikkaiden prosessien kautta.

Näyttää siltä, että painetulle uutiselle ja verkkouutiselle oletetaan kovin erilainen yleisö. Verkkouutisen otsikko on painetun uutisen otsikosta poiketen suunnattu kärsimättömälle, draamaa etsivälle lukijalle, joka asian ymmärtääkseen tai siitä kiinnostuakseen edellyttää, että asia koskettaa juuri häntä tai Suomea. Sen sijaan painettu uutisotsikko luottaa lukijan haluun strukturoida tietojaan ja yhteiskunnalliseen keskusteluun eikä pyri purkamaan uutisoitavien asioiden moniulotteisuutta pilkun, kaksoispisteen ja ajatusviivan varaan. Verkkouutinen puolestaan erottuu vertaisuudellaan ja taipumuksellaan päästää tavallisia henkilöitä ääneen.

6 LOPUKSI

6.1 Pohdinta

Tutkielmani johdannossa kerroin, mikä motivoi minua aiheeni ääreen – en tunnistanut painetusta lehdestä lukemaani uutista digitaalisessa ympäristössä, koska uutisen otsikko oli muuttunut niin paljon. On selvää, että teksti (kuten otsikko) viimeistellään julkaisu-ympäristössä, jota se asettuu osaksi. Tutkielmani keskeinen ajatus on ollut valottaa verkkoa julkaisu-ympäristönä. Painettu lehti edustaa konventionaalista kanavaa ja lukija osaa tuota käyttöliittymää aiemman tietonsa pohjalta käyttää ja tulkita. Verkkokulttuuri puolestaan näyttäytyy edelleen keskeneräisenä ja sen rakentamisessa valtakunnan valtamedialla on suuri vastuu. Epäilemättä asian ääressä on Helsingin Sanomissa vietetty paljon aikaa. Missä määrin uutismedia voi lähteä mukaan mediapopulismiin, miten yleisö käyttäytyy ja miten sen käyttäytyminen tulee muuttumaan? Entä ovatko painetun ja digitaalisen Helsingin Sanomien kommunikatiiviset päämäärät identtiset tiedon välittämisen ja viihdyttämisen näkökulmasta: eriytyykö julkaisu eri kanaviin?

Lukijakeskeisyys ja lukijanäkökulma ovat sisältötyön muotisanoja: lukijalle tulee tarjota häntä kiinnostavaa ja juuri hänelle olennaista sisältöä. Globaalissa muutoksessa, globaalien kriisien aikana ja polarisaation pyörteissä on tärkeää välittää kaikille sukupolville ymmärrystä siitä, miten toisella puolella maailmaa tapahtuvat asiat tai abstraktilla tasolla tavoitettavat ilmiöt vaikuttavat myös meihin. Kausaalisuuden päättymättömät ketjut eivät mahdu leipäteksteihin, saati otsikoihin. Onkin ehkä ajattelutapa, joka kannustaa lukijaa näitä ketjuja itsenäisesti jatkamaan ja langanpäitä yhdistelemään. Yksinkertaistava tai komplisoiva esitystapa on ristiriidassa tällaisen ajattelutavan kanssa. Ihmisyyden läsnäolo uutisotsikoissa on eittämättä tärkeää. Kun demokratian osallisuus laskee ja yksilön kokemus vaikuttamisen mahdollisuuksista on heikko, etäännyttää abstraktilla ja yhteiskunnallisella tasolla puhuminen lukijaa entisestään. Lopulta jokainen luettu uutinen on lukematonta arvokkaampi.

Analysoidessani otsikoita ajattelin usein, että otsikoiden sisältämät piirteet eivät ole yksiselitteisiä tai toisiaan poissulkevia. Verkko-otsikko tarjoaa pituutensa ansiosta paljon mahdollisuuksia ja on todellinen valinnan paikka arvioida, mihin tuo tila tulisi käyttää. Verkkouutisten otsikoita tarkastellessa herää myös ajatus, että verkkoyleisöllä on maineessaan parantamisen varaa – niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan. Helsingin Sanomilla on mahdollisuus rakentaa kestävää verkkokulttuuria paitsi ohjeistamalla kommentoinnista, myös otsikoimalla (HS 2019).

Syksyllä 2019 Sanoma tiedotti organisaatiouudistuksesta otsikolla ”Sanoma yhdistää uutis- ja aikakauslehtitoimituksia”. Uudistuksessa Sanoma Lifestylen aikakaussisällöt lähentyvät Helsingin Sanomia uuden Uutis- ja featuremediayksikön kautta. Tiedotteen mukaan uudistus on satsaus nopeasti digitalisoituvaa journalistiseen mediaan:

”Muutoksen tavoitteena on tarjota lukijoille entistä kiinnostavampia digitaalisia mediatuotteita sekä vahvistaa liiketoimintaa ja tulevaisuuden kehitysvoimaa. Erityisesti hyvinvointi, tiede, ruoka ja perhe ovat Helsingin Sanomien digitilaaajia kiinnostavia aihepiirejä, ja muutoksen tavoitteena on vahvistaa palvelua näillä alueilla ja tavoittaa yhä uusia yleisöjä. Aikakauslehtiosaamisella vahvennettu toimitus on seuraava askel Helsingin Sanomien pitkäjänteisessä journalistisessa kehittämisessä ja panostuksissa uudistuvaan digitaaliseen kerrontaan.” (Sanoma 2019.)

Otsikon mukaisesti linjaus tuo uutis- ja aikakaussisällöt entistä lähemmäs toisiaan. Tämä merkitsee tiedonvälitystehtävän nivoutumista entistä tiiviimmin elämysten tuottamiseen. Kiinnostava kysymys kuuluu, minkälaiselle linjalle sisällöt digitaalisessa ympäristössä lähtevät kilpailussa lukijoista. Aineistoni metaforisesti otsikoidut, dynamic.hs.fi-osoitteessa avautuvat aikakausmaiset feature-jutut olivat toteutukseltaan vaikuttavia. Kun maailma muuttuu, myös kielenkäyttäjän tapa luokitella maailmaa muuttuu, hiljalleen.

6.2 Tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusaiheita

Tutkielmassani tarkastelin leipätekstiltään kriteerieni puitteissa yhdenmukaisten uutisten painettuja otsikoita ja verkko-otsikoita rinnan. Uutisen painettu otsikko ja verkko-otsikko näyttäytyvät vain harvoin yhdessä. Asetelmasta johtuen tutkimuskysymykseni pureutui painettujen otsikoiden ja verkko-otsikoiden välisiin eroihin sen sijaan, että olisin analysoinut verkko-otsikoita itsenäisesti. Asetelma tarjosi mahdollisuuden päästä käsiksi julkaisu-ympäristöön, sillä monet muuttajat lukittuivat siinä. Tarkoitukseni ei missään vaiheessa ollut tarkastella klikkiotsikoita tai sensaatiota. Päinvastoin, toivoin analyysini tekevän näkyväksi lingvistiikan saralla vähemmän tutkittua valtamedian arkista kielenkäyttöä eri julkaisu-ympäristöissä, sillä niiden takana on yksi ja sama todellinen maailma. Halusin valottaa verkko-ympäristön luonnetta, jonka monet jossain määrin tuntevat, mutta joka harvoin täsmentyy kielenpiirteiksi.

Aineistoni keruu perustui painetun lehden uutiskattaukseen rajauksin, jotka olen työssäni kuvannut. Koska uutissisältö ja feature-sisältö ovat jo nyt molemmat osa Helsingin Sanomien sisällöntarjontaa, on aineistossani mukana myös uutisia, jotka ovat laajentuneet kohti elämyksellistä toteutusta. Tällaisen jutun otsikon arvioiminen uutisena on ollut mielestäni

paikoin ongelmallista. HS Kuukausiliitteen jutut rajasin tämän problematiikan vuoksi aineistoni ulkopuolelle. Painetun uutisotsikon ja verkkouutisen otsikon merkittävä tekstuaalinen ero eli verkko-otsikon selvästi pidempi ilmenemismuoto on johtanut siihen, että analyysini on paikoin painottunut verkko-otsikoihin. Pituus on tehnyt verkko-otsikoissa mahdolliseksi sellaisia kielenpiirteitä, joita lyhyessä painetussa otsikossa ei esiinny. Painettu uutinen ja sähköuutinen ovat kuitenkin toimineet analyysini selkänöjana sen vuoksi, että ne edustavat edelleen valtaosalle kielenkäyttäjistä konventiota, johon tulkinnassa nojaututaan.

Tutkielmani on lingvistinen ja nojaa kielen teoriaan. Sen ytimenä on kielellinen analyysi. Lisäksi olen uutisen teoriassa sivunnut viestinnän ja journalismin oppialaa. Tämän tieteellisen tiedon tarkoituksena on ollut taustoittaa tutkielmani asetelmaa ja tarjota lisäperspektiiviä analyysin tulosten tulkintaan. Olen kielentutkimuksen keinoin piirtänyt ilmiön ja tuonut siihen tulkinnallista syvyyttä monitieteisin aineksin. Siten tutkielmani kytkeytyy myös teoreettisesti mediamaailmaan, josta se on motivoitunut.

Systemis-funktionaalisen kieliteorian metafunktionalyysi soveltui mielestäni laajasti hyödynnettäväksi uutisotsikoiden analysoimisessa. Koska otsikot ovat verrattain lyhyitä, on tekstintutkijan mahdollista tarkastella niitä jokaisen metafunktion näkökulmasta. Kolmen (tai neljän) metafunktion kautta otsikot tulevat läpivalaistuksi aina ilmiöksi saakka. Kokonaisvaltainen lähestymistapa synnyttää sekä kielellisesti että yhteiskunnallisesti kiinnostavia tarttumapintoja. Tarkastelua on kuitenkin rajattava sen suhteen, mitkä kielenpiirteet mahtuvat tarkastelun piiriin ja miten syvälle tutkija niissä sukeltaa. Metafunktionalyysistä kokoavana teoriana lähtee loputtomasti pitkiä polkuja syvälle kieleen.

Painin tutkielmaa tehdessäni analyysin jäsennyksen kanssa. Metafunktiot ovat järjestelmällisiä, mutta risteävät kielen jatkumon funktionaalisessa ääressä. Päädyin jäsentämän työni metafunktionaalisuutta, sillä katson tämän lähestymistavan ilmentävän kielen luonnetta ja toimintaa. Metafunktiot kytkeytyvät toisiinsa ja yhden metafunktion piirteet heijastuvat toiseen metafunktionaalisuuteen. Metafunktionaalisuus tekee mielestäni näkyväksi sekä kielen järjestelmällisyyden että ilmiömäisyyden – kuva eheytyy, kun eri metafunktionaalisuuden analyysit yhdistetään. Nimesin analyysin luvut näkökulmiksi säilyttääkseni tämän luonnollisen, kielestä kumpuavan liikkumavaran. Koska menetelmä on laaja ja jokaisesta kielenpiirteestä voisi ammentaa runsaasti, tulee jäsennyksen tehtäväksi ryhdittää työtä ja auttaa sillä tavoin sekä lukijaa että kirjoittajaa.

Näen verkkoympäristössä useita kiinnostavia jatkotutkimuspolkuja. Tarkoitukseni oli tämän tutkielman puitteissa tarkastella myös ingressin ja otsikon suhdetta verkossa, mutta jouduin rajaamaan ulottuvuuden työni ulkopuolelle. Verkkoympäristön tarkastelu suhteessa

journalistisen juttutyypin funktionaalisiin osiin eli elementteihin olisi kiinnostava analyysin aihe. Yhtä kiinnostavaa olisi selvittää, minkälaista multisemioottisuutta verkkoympäristö nostattaa ja millaisin ehdoin. Myös sosiaalisen median alustakohtainen kielellinen tarkastelu tuottaisi kiinnostavaa ja hyödyllistä tietoa, sillä sama sisältö puetaan niissä usein erilaiseen kielelliseen muotoon. Verkkomaailman piilevissä logiikoissa on runsaasti valottamisen varaa. Seurasin oman tutkielmani puitteissa Helsingin Sanomien Lauri Tähkästä kertovaa juttua, joka sai HS:n alustoilla neljä erilaista otsikkoa, joista jokaisella oli oma paikkansa ja tehtävänsä.

Digitaalista maailmaa koskettavan tutkimuksen vaarana on, että tutkimus on jo ilmestyessään vanhentunut. Myös tämän tutkielman valmistuminen työn ohessa on kestänyt luvattoman kauan. Siitä huolimatta toivon, että tutkielmani on kiinnostava sekä akateemisena opinnäytteenä että käytännön mediatyössä, jossa verkko-otsikointikysymys on ajankohtainen.

LÄHTEET

- Andringa, Els 1990: Leeservaring: wat maakt het uit? Leesprocessen bij heet verhaal 'Eb en vloed' van F. B. Hotz. – Els Andringa ja Dick Schram (toim.), *Literatuur in functie. Empirische literatuurwetenschap in didactisch perspectief* s. 27–49. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Bell, Allan 1991: *The language of news media*. Oxford UK & Cambridge MA: Blackwell.
- Bhatia, Vijay K. 2004: *Worlds of written discourse. A genre-based view*. London: Continuum.
- Bruun, Mikko – Koskimies, Ilkka – Tervonen, Ilkka 1986: *Uutisoppikirja*. Helsinki: Tammi.
- Cottle, Simon 2014: Rethinking media and disasters in aglobal age: What's changed and why it matters. – *Media, War & Conflict* 7 (1) s. 3–22.
- Derrida, Jacques 1976: *Of grammatology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Van Dijk, Teun A. 1986: *News schemata*. – Charles R. Cooper & Sidney Greenbaum (toim.), *Studying writing: Linguistic approaches* s. 155–185. London: Sage Publications.
- Van Dijk, Teun A. 1988: *News as discourse*. New Jersey: Erlbaum.
- Eskjær, Mikkel Fugl – Hjarvard, Stig – Mortensen, Mette 2015: *The Dynamics of Mediatized Conflicts*. New York: Peter Lang.
- Engesser, Sven – Fawzi, Nayla – Larsson, Anders Olof 2017: Populist online communication: introduction to special issue. – *Information, Communication and Society* 20:9 s. 1279–1292.
- Fairclough, Norman 1989: *Language and power*. London: Longman.
- Fairclough, Norman 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Galtung, Johan – Ruge, Mari Holmboe 1965: The Structure of Foreign News. The Presentation of the Congo, Cuba, and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers. – *Journal of Peace Research* 2(1) s. 64–91.
- Halliday, M. A. K. 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M. A. K. 1999: The notion of “context” in language education. – Mohsen Ghadessy (toim.), *Text and context in functional linguistics* s. 1–24. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Halliday, M. A. K. – Hasan, Ruqaiya 1989 [1985]: *Language, context and text. Aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford University Press.
- Halliday, M. A. K. – Matthiessen, Christian 2014: *An introduction to functional grammar*. Fourth edition. London and New York: Routledge.
- Hasan, Ruqaiya 1989b [1985]: The structure of a text. – M. A. K. Halliday & Ruqaiya Hasan,

- Language, context, and text: Aspects of language in social-semiotic perspective* s. 52–69. Oxford University Press.
- Heikkinen, Vesa 2012 [2004]: *Tekstin kanssa. Kohti kielitieteellisen (kon)tekstintutkimuksen yleismallia*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/files/471/Tekstin_kanssa_VH_uudelleenjulkaisu.pdf. Viitattu 4.7.2019.
- Herman, David 2009: *Basic elements of narrative*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Herkman, Juha 2011: *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Herkman, Juha 2019: *Populism in aiki*. Tampere: Vastapaino.
- HS 2019 = Helsingin Sanomat 2019: *Kommentointiohjeet*. <https://www.hs.fi/kommentit/>. Viitattu 4.1.2020.
- Journalistin ohjeet 2014: https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Viitattu 20.10.2019.
- Juvonen, Riitta 2007: Suhtautumisen systematiikkaa. – *Virittäjä*, 111(3) s. 431–435. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40599>. Viitattu 15.7.2019.
- Kalliokoski, Jyrki 1992: Miten tekstin merkitys syntyy. – *Virke*, 6/92 s. 4–9.
- Karvonen, Pirjo 1991: Kieliopillinen metafora ja sen vaikutukset tekstissä. – Tapani Lehtinen ja Susanna Shore (toim.) *Kieli, valta ja eriarvoisuus. Esitelmiä 18. kielitieteen päiviltä* s. 149–165. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsingin yliopisto.
- Karvonen, Pirjo 1995: *Oppikirjateksti toimintana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kielikello 1998: Kielikello 3/1998 Merkkikello: kielenhuollon tiedotuslehti. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <https://www.kielikello.fi/-/ajatusviiva-ja->. Viitattu 15.7.2019.
- Kokko, Henna 2019: *Digilukijan jäljillä. Digitalisoituvien aikakausmediabrändien lukijasuhde tekijöiden silmin*. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kotilainen, Lauri 2003: *Parempi lehtijuttu*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kukkakorpi, Mariia Päivikki 2018: *Immersive journalism: Presence and engagement in conflict news stories*. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kulki-Nieminen, Auli 2010: *Selkoistettu uutinen: lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Tampere University Press.
- Kunelius, Risto 1998: *Viestinnän vallassa: Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.
- Kuorti, Joel – Mäntynen, Anne – Pietikäinen, Sari 2008: Kielen rakennustelineillä: kielellisen ja yhteiskunnallisen käänteen merkitys. – *Tiedotustutkimus* 31 (2008):3 s. 25–37.
- Labov, William 1972: *Language in the inner city. Studies in the Black English Vernacular*. Oxford: Basil Blackwell.
- Lammenranta, Markus 2014: Tieto-oppi. Verkojulkaisussa *Filosofia.fi*. <https://filosofia.fi/>

node/6899 Viitattu 15.7.2019.

- Lauranto, Yrjö 2004: Puheen jaksotus, intonaatio ja välikielen pragmatiikan jäljitely puhe.
– Boglárka Straszer & Anneli Brown (toim.), *Suomen kielen prosodian opettamisen ja oppimisen kysymyksiä* s. 47–116. Kakkoskieli 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Leppänen, Sini 2016: *Näitä asioita et tiennyt klikkiotsikoista – katso uskomattomat tutkimustulokset! Klikinsäästäjä-sivulla julkaistuissa klikkiotsikoissa esiintyvät kielelliset piirteet*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Luukka, Minna-Riitta 2002: M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede.
– Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.), *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–123. Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Malinowski, Bronislaw 1946 [1923]: The problem of meaning in primitive languages.
– C. K. Ogden & I. A. Richards (toim.), *The meaning of meaning. A study of the influence of language upon thought and of science of symbolism. With supplementary essays by B. Malinowski & F. G. Crookshank* s. 296–336. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Martevö, Essi 2019: *Faktojen puolella. Toimittajien näkemyksiä faktantarkistuksesta*. Viestinnän pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Martin, James – White, Peter 2005: *The language of evaluation: Appraisal in English*. London: Palgrave Macmillan.
- Molek-Kozakowska, Katarzyna 2013: Towards a pragma-linguistic framework for the study of sensationalism in news headlines. – *Discourse & communication* 7(2) s.173–197.
- Mumby, Dennis K. 2013: *Organizational communication. A critical approach*. London: Sage.
- Mäntynen, Anne 2006: Näkökulmia tekstin ja tekstilajien rakenteeseen. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin, *Genre – tekstilaji* s. 42–71. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mäntynen, Anne – Shore, Susanna 2014: What is meant by hybridity? An investigation of hybridity and related terms in genre studies. – *Text and talk*, 34 (6) s. 737–758.
- Nousiainen, Anni 2017: *Somekohun anatomia. Eli miten somekohut ja somekohuotsikot rakentuvat*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Nurminen, Tuula 1994: *Muuttuva uutisotsikko – Tutkimus Helsingin Sanomien ja Päivälehdien pääuutissivujen otsikkokielestä 100 vuoden ajalta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Pallaskallio, Ritva 2003: Uutisaika. Finiittiverbin aikamuodoista katastrofiuutisissa 1892–1994. – *Virittäjä* 107(1) s. 27–45.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pöyhkäri, Reeta – Haara, Paula – Raittila, Pentti 2013: *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*.

Tampere University Press.

- Sairanen, Ilari 2012: *Otsikkojen ja uutistekstien kielellisten piirteiden suhteet iltapäivälehdien internet-uutisoinnissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Sanoma 2019: *Tiedote: Sanoma yhdistää uutis- ja aikakauslehtitoimituksia – tiiviimmällä yhteistyöllä kiinnostavampia mediatuotteita ja lisää kehitysvoimaa*. <https://sanoma.fi/tiedote/sanoma-yhdistaa-uutis-ja-aikakauslehtitoimituksia-tiiviimmalla-yhteistyolla-kiinnostavampia-mediatuotteita-ja-lisaa-kehitysvoimaa/>. Viitattu: 3.1.2020.
- Shore, Susanna 2008: Lauseiden tekstuaalisesta jäsenyyksestä. – *Virittäjä* 112(1) s. 24–65.
- Shore, Susanna 2012: Systemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–185. Helsinki: Gaudeamus.
- Solin, Anna 2006: Genre ja intertekstuaalisuus. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 72–95. Tietolipas 213. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tiittula, Liisa 1989: Sanomalehtikielellä vaikuttamisen keinoista. – *Kielikello* 1989 (2). <https://www.kielikello.fi/-/sanomalehtikielella-vaikuttamisen-keinoista>. Viitattu: 17.10.2019.
- Vahtera, Ralf 2009: *Otsikkorakenteita. Kontrastiivinen tutkimus suomen- ja ruotsinkielisten sanomalehtien syntaktis-semanttisista otsikkotyypeistä*. Acta Wasaensia no 209. Vaasan yliopisto.
- Valtonen, Päivi 2012: *Abiturientti uutistoimittajana. Tekstilajin taju ja uutisen tuottaminen äidinkielen tekstitaidon kokeessa*. Turun yliopisto.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7. Viitattu 4.1.2020.
- Wasenius, Anna-Maria 2018: *Koti ilman ihmistä. Interdiskursiivista kiinteistöväilystä*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Helsingin yliopisto.
- Werlich, Egon 1976: *A text grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- White, Peter 1997: Death, disruption and the moral order: the narrative impulse in mass-media 'hard news' reporting. – Frances Christie & J. R. Martin (toim.), *Genre and institutions. Social processes of the workplace and school* s. 101–133. London: Cassell.
- Visapää, Laura 2013: Itsenäiset infinitiivit affektin ja empatian konstruktioina – *Virittäjä* 117(4) s. 524–550.

LIITE 1: Aineistoluettelo

1.12.2018 (la) Kulttuuri C 1-3	Susinartut saavat äänen 17-vuotias Ida Maria Saarinen valmistautui omaan kuolemaansa runoa kirjoittamalla – Arkistoista löytyi kymmeniä punakaartien tyttöjen runoja, joissa vankileirien kokemukset tulevat ilmi koko karmeudessaan
https://www.hs.fi/paivanlehti/01122018/art-2000005917360.html	
1.12.2018 (la) Ulkomaat B 1-3	Viro sai syntyvyyden nousuun Syntyvyyden lasku kauhistuttaa Suomessa, mutta Virossa suunta on toinen – Täysi palkka puolitoista vuotta ja lisäraha ovat johtaneet buumiin, jossa perheet haluavat kolmannen lapsen
https://www.hs.fi/paivanlehti/01122018/art-2000005917699.html	
1.12.2018 (la) Politiikka A 14-15	Harkimo torjuu epäilyt venäläisrahasta Hjallis Harkimo torjuu epäilyt venäläisrahasta: "En ole niin tyhmä, että ottaisin edes vastaan sellaista, vaikka tarjottaisiin"
https://www.hs.fi/paivanlehti/01122018/art-2000005917684.html	
1.12.2018 (la) Politiikka A 17	Väitös: Naisten kohtelu yhä raadollista Väitöskirjan mukaan politiikassa arvostetaan yhä miehisiä ominaisuuksia - "Naiselta kysytään, ehditkö hoitaa lapsesi"
https://www.hs.fi/paivanlehti/01122018/art-2000005917820.html	
1.12.2018 (la) Lauantai D 8-9	Edessä yhteinen tulevaisuus Yksinäinen koti tuntui kauhistuttavalta, kun syöpä oli vienyt lyhyen ajan sisällä sekä Margareth Walkamon että Harri Hatulaisen puoliset - sitten lesket tapasivat
https://www.hs.fi/paivanlehti/01122018/art-2000005916246.html	
1.12.2018 (la) Kaupunki A 23	Ihminen junan edessä Miksi niin moni kuolee junan alle? Aivan tavallisessa helsinkiläisessä kylässä mietitään, miten tämän voisi estää
https://www.hs.fi/paivanlehti/01122018/art-2000005917756.html	

<p>30.11.2018 (pe) Uutiset A 6-7</p>	<p>Matkalippujen hinnat heittelevät tuntuvasti</p> <p>Näin säästät lipunhinnoissa</p>
<p>https://dynamic.hs.fi/2018/lipunhinnat/index.html?_ga=2.43655973.144993793.1546088890-225438777.1503942539</p>	
<p>30.11.2018 (pe) Kotimaa A 10-11</p>	<p>Pakolaislapsia on jäänyt ilman perhettä</p> <p>Suomi maksoi syyrialaisen Omranin lentolipun Kreikasta, ja hän palasi alaikäisenä perhekotiin Inkooseen - Migrin tiukennettu linja esti perheen saamisen Suomeen</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/30112018/art-2000005916338.html</p>	
<p>30.11.2018 (pe) Kotimaa A 8</p>	<p>Rokottamaton lapsi sairastui tuhkarokkoon</p> <p>Rokottamaton esikoulu-ikäinen sairastui tuhka-rokkoon Pohjan-maalla, THL:n mukaan tartuntoja tulee varmasti – ministeri Saarikko pitää tapausta erityisen vakavana</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/30112018/art-2000005915918.html</p>	
<p>30.11.2018 (pe) Politiikka A 13</p>	<p>Selvitys: Ansiosidonnaista työttömyysturvaa kaikille</p> <p>Jos et kuulu kassaan, maksat tyhjästä - Uusi raportti esittää ansiosidonnaista työttömyysturvaa kaikille</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/30112018/art-2000005915507.html</p>	
<p>30.11.2018 (pe) Tiede B 12</p>	<p>Kukkien kylväminen pellon poikki pelastaa pölyttäjiä</p> <p>Pölyttäjien kato vaarantaa ruoantuotannon, mutta tutkijalla on ratkaisu: istutetaan pelloille kukkia</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/30112018/art-2000005915925.html</p>	
<p>30.11.2018 (pe) Kaupunki A 16-17</p>	<p>Kaduilla taas useita marsseja torstaina</p> <p>Kielletty uusnatsijärjestö osoittaa mieltään Helsingin keskustassa itsenäisyyspäivänä - Ylimmän poliisijohdon kantaa mielenilmaukseen odotetaan vielä</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/30112018/art-2000005916281.html</p>	
<p>29.11.2018 (to) Uutiset A 6-9</p>	<p>Koko maa asuttuna, maksoi mitä maksoi</p> <p>Pohjolan onnela</p>

https://dynamic.hs.fi/2018/norja/index.html?_ga=2.14814134.144993793.1546088890-225438777.1503942539

29.11.2018 (to)
Kaupunki A 21-22

Lisää vauhtia katutöihin

Töölön liikenne meni sekaisin kahdeksi vuodeksi - Jan Vapaavuori lupaa, että Helsinki hakee ammattiapua tietöiden nopeuttamiseen

<https://www.hs.fi/paivanlehti/29112018/art-2000005914910.html>

29.11.2018 (to)
Kulttuuri B 1-3

Kaikessa rauhassa

Vuonna 1989 Olli Jalonen matkusti paratiisisaarelle ja sai "hirveän voimakkaan" idean, jonka kypsyttelyssä meni 30 vuotta - Keskiviikkona saarikirja sai Finlandia-palkinnon

<https://www.hs.fi/paivanlehti/29112018/art-2000005914538.html>

29.11.2018 (to)
Ulkomaat A 28

Venäjän rankaiseminen on Euroopalle vaikeaa

Venäjä tulitti Ukrainan laivastoa ja vie uusia aseita Krimille, länsi on vastannut toistaiseksi vain sanoin - Miksi Venäjän rankaiseminen on Euroopalle niin vaikeaa?

<https://www.hs.fi/paivanlehti/29112018/art-2000005914836.html>

29.11.2018 (to)
Kotimaa A 12-13

Pia Matihaldi: Vammaiset nykypäivän huutolaisia

Jenniltä, 30, menee puoli vuotta, että hän päästää uuden ihmisen lähelleen – asumisyksikön henkilökunta vaihtuu silti usein

<https://www.hs.fi/paivanlehti/29112018/art-2000005914978.html>

29.11.2018 (to)
Talous A 32

Asuntokauppa sähköistyy ensi vuonna

Asuntokauppaa mullistetaan ensi vuoden alusta: Taloyhtiöt perustetaan sähköisesti ja paperisista osakekirjoista luovutaan vähitellen

<https://www.hs.fi/paivanlehti/29112018/art-2000005914924.html>

28.11.2018 (ke)
Uutiset A 6-7

Yhä harvempi nuori työntekijä kuuluu liittoon

Kyllästyivätkö nuoret ay-liikkeeseen? Ennennäkemättömät luvut ammattiliittojen jäsenistä paljastavat ”vakavan ongelman”

<https://www.hs.fi/paivanlehti/28112018/art-2000005913804.html>

<p>28.11.2018 (ke) Talous A 22-23</p>	<p>Loppuuko perinteisten autojen valmistus?</p> <p>Hyvästit perusautolle? GM:n tehtaiden joukkosulkeminen on viimeisin osoitus katumaastureiden voittokulusta</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/28112018/art-2000005913860.html</p>	
<p>28.11.2018 (ke) Kotimaa A 10-11</p>	<p>Moni yksin asuva tuntee itsensä yksinäiseksi</p> <p>Tätä on yksinäisyys Suomessa: Hannamari Viitanen jäi ”sinkkutyhjiöön” ja joutuu nyt etsimään Helsingin pisintä baaritiskiä</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/28112018/art-2000005913073.html</p>	
<p>28.11.2018 (ke) Ulkomaat A 18-19</p>	<p>Keitä Ranskan vallanneet keltaliivit ovat?</p> <p>Ranska hukassa: Keitä ovat keltaliivit ja mitä he haluavat? Protesteja tukeva Marine Le Pen HS:lle: ”Kansa nostaa päänsä”</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/28112018/art-2000005913893.html</p>	
<p>28.11.2018 (ke) Urheilu A 29</p>	<p>Ikimuistoinen mestaruus pysyy mielessä</p> <p>Vapautunut Kimi Räikkönen sanoo nyt suoraan, mitä mieltä hän on ollut punaisesta autostaan ja urastaan Ferrarilla</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/28112018/art-2000005913586.html</p>	
<p>28.11.2018 (ke) Kaupunki A 14-15</p>	<p>Helsinki-Vantaa saa valtavan lähtöaulan</p> <p>Helsinki-Vantaalle rakennetaan valtava uusi lähtöaula – Laajennuksen tieltä aletaan purkaa parkkihallia tammikuussa, matkustajien reitit muuttuvat jatkuvasti</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/28112018/art-2000005913168.html</p>	
<p>27.11.2018 (ti) Uutiset A 6</p>	<p>Ukraina päätti sotatilalaista</p> <p>Ukraina päätti sotatilalaista, Kertšinsalmen kiristynyt tilanne kokosi maailman päättäjiä kriisikokouksiin</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/27112018/art-2000005912749.html</p>	
<p>27.11.2018 (ti) Ulkomaat A 21-22</p>	<p>Kogit elävät eristyksissä</p> <p>Kylässä kogeilla</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/27112018/art-2000005912762.html</p>	

<p>27.11.2018 (ti) Kotimaa A 8</p>	<p>Viharikokset lisääntyivät Turun iskun jälkeen</p> <p>Viharikokset lisääntyivät Turun terrori-iskun jälkeen – Katso, paljonko tapauksia tuli ilmi kotikunnassasi viime vuonna</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/27112018/art-2000005912098.html</p>	
<p>27.11.2018 (ti) Kaupunki A 18</p>	<p>Helsingissä jo 100 000 ulkomaalaistaustaista</p> <p>Helsingissä asuu jo 100 000 ulkomaalaistaustaista – Suurimmat ryhmät ovat edelleen Venäjältä ja Virosta</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/27112018/art-2000005912105.html</p>	
<p>27.11.2018 (ti) Kaupunki A 19</p>	<p>Redin johtaja joutui lähtemään</p> <p>Kauppakeskus Redin johtaja erotettiin tehtävästään – ”Sekä yrittäjiltä että asiakkailta on tullut palautetta”</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/27112018/art-2000005912219.html</p>	
<p>27.11.2018 (ti) Urheilu A 32-33</p>	<p>Yhteisvoimin kohti uusia korkeuksia</p> <p>Kun ura alkoi polkea paikallaan, päätti Wilma Murto hakea apua kilpikumppanilta – Euroopan huippuhyppääjä pääsi myös saunaan ja jääkiekko-otteluun</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/27112018/art-2000005912445.html</p>	
<p>26.11.2018 (ma) Uutiset A 6-8</p>	<p>Lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen</p> <p>”Mieluummin ottaisın, että joku vaikka hakkaisi mua kuin tän, ettei kukaan edes huomaa” – 2000-luvun lapset ovat yksinäisempiä kuin ennen, mistä se johtuu ja miten yksinäistä voi auttaa?</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/26112018/art-2000005909710.html</p>	
<p>26.11.2018 (ma) Kaupunki A 16-17</p>	<p>Näin ammattikoulu on onnistunut</p> <p>Ammattiin opiskelu on kriisissä, sanotaan – Tämä juttu kertoo, mitä kaikkea hienoa Suomen suurimmassa amiksessa tehdään</p>
<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/26112018/art-2000005911573.html</p>	
<p>26.11.2018 (ma) Talous A 24-25</p>	<p>Markkinatalous jähmettyi</p> <p>Valkoinen talo laati sosialismista varoittavan raportin, mutta pankkiiritkin haistavat jo mätää markkina-talouden toiminnassa – Näin kilpailu jähmettyi ja palkat lakkasivat nousemasta</p>

https://www.hs.fi/paivanlehti/26112018/art-2000005911551.html	
26.11.2018 (ma) Ulkomaat A 20-21	Satelliitti voi näyttää päästöjen alkuperän Satelliittikuvat näyttävät hiilidioksidin rajun lisääntymisen ilmakehässä – Tulevaisuudessa satelliitti paljastaa, missä päästöt syntyvät
https://www.hs.fi/paivanlehti/26112018/art-2000005911537.html	
26.11.2018 (ma) Ulkomaat A 22	EU-johtajat hyväksyivät brexit-sopimuksen EU:n viesti Britannialle: Parempaa sopimusta on turha odottaa – Surulliset EU-johtajat hyväksyivät brexit-sopimuksen
https://www.hs.fi/paivanlehti/26112018/art-2000005911180.html	
26.11.2018 (ma) Urheilu A 30	Suomalaisten uskomaton kausi Suomalaiset uskomattomassa vedossa NHL:ssä – ykkösenä piste-, maali-, syöttö- ja maalivahti-pörssissä
https://www.hs.fi/paivanlehti/26112018/art-2000005911668.html	
25.11.2018 (su) Sunnuntai B 1-3	Selitäpä tämä, THL! Tuomiopäivän ennusteesta tuli suutari – Suomalaisten piti juoda itsensä hengiltä, kun alkoholi-lilaki uudistui, ja nyt THL saa selittää, mitä tuli väitettyä
https://www.hs.fi/paivanlehti/25112018/art-2000005909782.html	
25.11.2018 (su) Sunnuntai B 4-5	Avuttomat aivot Nuoren mieli himoittaa mielihyvää ja pikavoittoja – Yhteiskunta vaatii murrosikäiseltä mahdollisuuksia, sanoo tutkija Linnea Karlsson
https://www.hs.fi/paivanlehti/25112018/art-2000005909568.html	
25.11.2018 (su) Ulkomaat A 19-20	Brexit-sopu ei lopeta kiistaa He olivat brittiparlamentin brexit-kapinallisia jo ennen kuin kapinasta tuli valtavirtaa – Tappouhkaukset ovat osa arkea
https://www.hs.fi/paivanlehti/25112018/art-2000005910904.html	
25.11.2018 (su) Kotimaa A 10-11	Äkkiväärä upseeri keräsi aseita ja niitti riitelijän mainetta

	<p>Äkkiväärä eversti-luutnantti heilasteli tytär-puolensa kanssa ja keräsi aseita – Töölöläisessä kerros-talossa on miljoonan euron arvoinen ase-kokoelma, jonka vain harva on nähnyt</p>
	<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/25112018/art-2000005910983.html</p>
<p>25.11.2018 (su) Kotimaa A 8</p>	<p>Pohjois-Suomi sai lunta, eteläänkin voi tulla</p> <p>Sää muuttuu vihdoon talvisemmaksi: Pohjois-Suomi sai jo lunta, eteläänkin ehkä sateita alku-viikosta</p>
	<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/25112018/art-2000005910677.html</p>
<p>25.11.2018 (su) Sunnuntai D 2-4</p>	<p>Rakas riesa</p> <p>”Olen sulattanut hiusföönillä jäätyneitä vesiputkia”– Tuija Lindfors ryhtyi eron jälkeen pitämään pystyssä vanhaa hirsitaloa kainaloissaan vauva ja kaksi taaperoa</p>
	<p>https://www.hs.fi/paivanlehti/25112018/art-2000005910090.html</p>